

: ČAS :

**Znanstvena revija
„Leonove družbe“**

Letnik IV. Zv. 2. In 8.

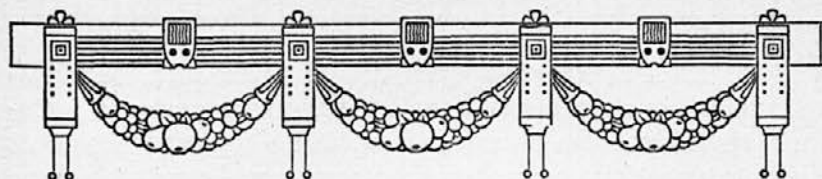
Ljubljana, 1910

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

Historični Jezus. (Franc Terseglav)	297
Slovansko pravo. (Dr. J. Adlešič)	307
Nekaj literarnega. (Venceslav Belè)	317
Moderne slovenske klasične drame in tragedije. (Prof. Adolf Robida)	332
O slovenski narodni glasbi. (Prof. D. Beranič)	349
Iz Kastelčeve zapuščine. (Ivan Grafenauer)	364
Nove knjige: Zlata knjiga slovenskih Orlov. — Slovanska apostola. — Jahrbuch der Zeit- und Kulturgeschichte. — Kirchen- geschichtliche Apologie	387
Listek: Naša liberalna doba. — Nekaj o Bleiweisu. — Foersterjevo delo »Avtoriteta in svoboda«	390

»Čas« izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 kron, za dijake 3 krone.
Za člane »Leonove družbe« je naročnina plačana z letnino. (Letnina rednih
članov 10 kron, letnina podpornih članov 6 kron.) Naročnino sprejema
□ □ Leonova družba v Ljubljani. □ □

Historični Jezus.

Franc Terseglav.

Boj za Kristusa, kontroverza, kaj je bil in kaj je učil, se v svoji najnovejši obliki suče okoli teh-le vprašanj: Ali je prava podoba o ustanovitelju krščanske religije tista, ki jo je izdelalo liberalno protestantsko bogoslovje pod imenom »historičnega Jezusa«? Ali je pa ta »historični Jezus« le fikcija teologov in nima krščanstvo sploh nič opraviti z Jezusom, ki nikoli ni živel, ampak je le spoj najrazličnejših orientalskih verstev, Jezus pa je v resnici le »mitični Kristus« — od prvih kristjanov, oziroma od apostola Pavla zamišljen, deloma iz poganskih, deloma iz judovskih prvin sestavljen in izpopolnjen simbol, počlovečena ideja odrešenja, snovanja, trpljenja in vstajanja božje misli v naravi in človeku, tvorba monistiške verske domišljije kakor n. pr. tudi Buddha, parzovski Mithra in Saoshyant, Danielov Barnaša, sin človekov, babilonski Marduk, mandejski Manda de hajje, Josua, ki je bojda efraemitski solnčni bog, sirski Melkart in Thamuzz, frigiški Attis, Adonis, vedski Agni, egiptovski Osiris ali pa Thot, staronemški Balder? Ta boj pa je brezupen, ker je alternativa pogrešena. Je namreč še tretje vprašanje, ki se ga moderni ogibljejo, a ki pravzaprav ni niti vprašanje, temveč od vesoljnega krščanstva izpričana izpoved: Ali pa je začetnik krščanstva res bil učlovečeni Sin božji, mesija, Jezus Kristus, ki živi v katoliški Cerkvi, ki ga pojmuje tako, kakor ga je krščansko občestvo že odpočetka?¹

Začnimo torej z Jezusom Kristusom, kakor je splošno vanj verovalo vse krščanstvo, dokler ni reformacija te podobe po svojem individuališkem zmislu potvarila!

¹ Glej: »Kristusov problem — najvažnejši problem naše dobe«; »Čas«, 1910, 6, kjer so tudi, kar se tiče takozvanega mitičnega Kristusa, navedeni vsi količkaj važni viri, kar pa zadeva »historičnega Jezusa«, vsaj najmerodajnejši.

Če Jezusa Kristusa in njegovo delo historičsko brez kakršnega koli predsodka razmatramo, opazimo v njegovem nauku te sestavine: verske in etične principe, ki so bili za njegovo dobo in za vse dotedanje človeštvo vobče popolnoma novi, torej, če smemo tako reči, samonjegovi, zraven tega razodetja se nahajajo religiozne resnice iz judovskega Starega Testamenta, potem pa so ideje, ki so jih poznala tudi druga tedanja in prejšnja verstva. V Jezusovem nauku je vse to spojeno v harmoniško celoto: česar evangeliji ne izvajajo, to izpopolnjujejo na tej veliki zgradbi drugi spisi iz prve krščanske dobe, česar pa ti ne, izporočilo in vedno živa zavest krščanske občesti, tradicija od roda do roda, snovanje Jezusovega, to je božjega Duha, v njegovi Cerkvi. »In jaz sem z vami vse dni do konca vekov.« Jezus sam je jasno povedal, da temelji na Stari Zavezi in da jo je dopolnil, oziroma izpopolnil; pravtako pa je pokazal, kje je tista točka, koder je krščanska vera tako visoka, da se od judovskega verstva in morale tako razločuje, da se religiozni misli in čuvstvu odpirajo docela nove perspektive. Neskončnobolj pa velja to za tiste verske ideje, ki so živele v staroorientalski mitologiji; kar je tu resničnega jedra, je v krščanstvu usovršeno in osvetljeno od nove luči, pretvorjeno v novi zvezi in po zmislu poglobljeno. Da je med krščanskim razodetjem, starotestamentovskimi verskimi resnicami in nekaterimi religioznimi spoznavami sodobnih in starejših orientalskih mitičnih verstev neka vez — tesna med krščanstvom in judovstvom, rahla pa med tema verstvoma in poganstvom — je naravno, ker so resnične ideje o božanstvu, grehu, potrebi odrešenja in končnem blaženstvu živele v vseh narodih, jasno v judovstvu, kot temne slutnje in sledi tudi v poganskih religijah. S tem naravnim ali pa recimo historičskim spoznanjem se popolnoma zлага spoznanje, razsvetljeno po nadnaravnem razodetju. Zakaj božje razodetje uči, da je bila vsa zgodovina judovstva *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν*, a že prvi krščanski očetje uče tudi, da je bila *παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν* tudi sploh vsa zgodovina predkrščanskih narodov, to se pravi, ves njihov razvoj, vse, kar je bilo še v njih dobrega, a tudi vse slabo je imelo po načrtu božje mesijanske previdnosti služiti spoznanju edino prave religije: kar so ohranili iz prvega razodetja dobrega in resničnega, pozitivno; slabo pa negativno, to je, z zavestjo nemoči in iz te zavesti izvirajočim hrepenenjem po odrešenju.

Stari testament, evangeliji, apostol Pavel in prvi učenci Cerkve so v čudovitem soglasju poudarjali misel, da je Bog delo odrešenja izvršil po velikem in globokem odrešilnem načrtu; človeštvu ga je razodel po svojem Duhu in od njega navdihnjenih umovih le polagoma in stopnjema. Vemo pa tudi, da je Bog temeljne poteze svojega odrešilnega dela razodel vsem narodom, ki so pa čedaljebolj versko propadali, zašli vednogloblje v oboževanje narave in izpačili kolikortoliko resnično prvotno verstvo v mitološki monizem, kakor je do prihoda Jezusa Kristusa splošno prevladoval v vseh poganskih religijah. Izmed vseh narodov pa je Bog izvolil judovski, da je najčistše ohranil enoboštvo, upanje v odrešenika in božje postave, ki so jih drugi narodi od dne do dne bolj teptali, čimbolj so se vdajali neki mistiški pohoti, ki so jo izvajali iz svojih čisto v naravne pojave zamaknjenih verstev. Monoteizem pa se je pri Judih vednobolj usovrševal in poglobljal, dokler ni Jezus Kristus prišel, da v pripravljena tla položi seme novega in popolnega razodetja, zgradi do vrha božje kraljestvo, s svojo smrtjo odkupi dolg grešnega sveta, z vstajenjem pa človeštvu zajamči večno življenje in bogosinovstvo.

Le v tej in taki zvezi je Jezus Kristus razumljiv v zgodovini; kdor se tu zmoti, zaide v tista protislovja, okoli katerih se moderna veda o Jezusu neprestano suče, ne da bi se jih mogla iznebiti, ne da bi mogla le količkaj zadostno odgovoriti na vedno ponavljajoče se vprašanje: Kdo je bil Kristus? Kaj je hotel? Kaj je storil? Zakaj je umrl?

Dve zmoti sta tu temeljni: ali pojmujeemo Kristusa zgolj individuališko, to je, upoštevamo le to, kar je v njegovem nauku samonjegovega, oziroma se nam zdi kot izliv njegove »mogočne osebnosti«, ali pa se nasprotno ne oziramo na to, kar krščanstvo in judovstvo od staroorientalskih religij razločuje, marveč le to zasledujemo, v čemer se tu kažejo podobnosti, tako da na krščanstvu ne vidimo nič izvirnega, temveč le neko sinkretistiško vero. Prva zmoti vede do »historičnega Jezusa«, druga do »mitičnega Kristusa«, genetično pa se je razvila logiško po mnogih zapovrstnih stopnjah druga iz prve in prehodov je nešteta vrsta.¹

Poudarjali smo že, kako in v koliko sloni krščanstvo na Stari Zavezi in kako so po krščanstvu usovršene judovske verske

¹ V velikih potezah smo ta razvoj označili že v omenjeni razpravi v »Času«, 1910, 6.

misli v poganstvu semtertja predupodobljene.¹ Kljub temu pa je med judovstvom in sodobnimi orientalskimi religijami, naj bo par-sizem ali babilonska astralna teologija ali tajno sektovstvo onih časov, bistvena in nepremostljiva razlika. Orientalška poganska verstva so bila brez izjeme vsa mitiška, nejasne religiozne ideje

¹ Glede vseh teh vprašanj, razmerja med judovstvom in poganstvom ter temelja, ki stoji na njem Kristus, primerjaj na katoliški strani: Schanz: *Apologie*, II. (1905); Hettinger: *Apologie*, II. (1906); Nikel: *Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen*, trije snopiči (Biblische Zeitfragen, 1909); Heinisch: *Griechentum und Judentum* (Biblische Zeitfragen 1908); glede mesijanstva sta pa temeljiti razpravi: Tillmann: *Jesus der Menschensohn* (Biblische Zeitfragen, 1908) in Feldmann: *Die Weissagungen über den Gottesknecht im Buche Jesaias* (Biblische Zeitfragen, 1909); na protestantovski strani: Gunkel: *Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des Neuen Testaments* (1903; za poznejše izdaje ne vem); Dunkmann: *Der historische Jesus, der mythologische Christus und Jesus, der Christ* (1910); zlasti pa Wellhausen: *Israelitisch-jüdische Religion*, v velikem kolektivnem delu: *Geschichte der christlichen Religion* (Die Kultur der Gegenwart, 1909). Wellhausen se jako previdno izraža, bi najrajši tajil, kar mora po mnogih ovinkih priznati, zato je temvečje vrednosti, če konstatuje: »Nur hat die weltgeschichtliche und die vergleichende Betrachtung nicht die Aufgabe, alles zu nivellieren. Sie darf nicht darauf ausgehen, nachzuweisen, daß an der israelitisch-jüdischen Religion nichts Besonderes sei. Sie darf über der Ähnlichkeit der Anfänge und der Analogie der Entwicklung die Differenz des Endergebnisses nicht übersehen. Nicht weniger als das Gemeinsame tritt auch das Verschiedenartige durch die Vergleichung hervor...« (str. 2). »Dass aus verdeckten Spuren im Alten Testament noch eine Entwicklung zu erkennen ist, hat zwar unleugbare Vorteile; die israelitische Geschichte wird erst dadurch zu einer wirklichen Geschichte und bleibt nicht außerhalb aller Analogie mit der Geschichte der ganzen übrigen Menschheit. Aber selbst wenn wir diese Entwicklung genauer und sicherer verfolgen könnten, würde doch im Grunde nur wenig erklärt werden. Warum wurde z. B. nicht Kamos von Moab zum Gott der Gerechtigkeit und zum Schöpfer des Himmels und der Erde? Eine genügende Antwort kann man darauf nicht geben. Aus Aegypten oder Babylonien kann Jahve nicht importiert sein, weder als nationaler noch als universaler Gott.« (str. 15). Jako zanimivo je — to stvar bomo še pozneje bolj zasledovali — kako Wellhausen, ki izkuša prej biti kolikormogoče bolj strokoven in nepristranski, postaja čedaljebolj subjektiven, čimbolj se približuje Kristusu dobi. Tu začne judovsko verstvo poindividualizovati po svoje, da se ogne pravemu mesianskemu pojmu, ki se ne strinja z njegovo protestantovsko-individualistiško podmeno o Jezusu! Na eni strani ne more tajiti nadnaravnega pojmovanja mesijanstva, ki ga imenuje »eshatološko upanje« (str. 32), na drugi pa judovsko mesijanstvo deloma ponacionalizuje (str. 33), deloma zavija popolnoma modernoprosvetljeno (str. 33—36).

in čuvstva so iskala simbolov v pojavih nature, judovstvo pa je bilo mitološtvu načeloma nasprotno. Moderni zelo veljavni verski zgodovinar Gunkel, ki sicer zasleduje mitiške elemente v pravrščanskem občestvu, kjer je le mogoče kakšno analogijo zaslediti, vendarle priznava dejstvo, da nima starotestamentovsko judovstvo v svoji religiji prav nobenega mitiškega značaja in je njegovo enoboštvo s poganskim politeizmom vsekdar in povsod v načelnem in ostrem nasprotstvu (*»Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des neuen Testaments«*).¹ Gotovo je, da so Judje tudi v verskem oziru v tem ali onem oziru prejemali vplive od sosednjih kulturnih narodov kakor ti od njih: bistveno je tukaj to, da je judovski monoteizem nekaj tako samosvojega in posebnega, da kaj njemu bistveno podobnega ne živi v nobeni staroorientalski religiji. Stikanje za različnimi medsebojnimi vplivi nima za jedro vprašanja nobenega pomena. Starotestamentovska vera je vera v enega samega Boga, ki je svet ustvaril, pa je od njega neskončno različen. Vendar je njegovo razmerje do človeka zelo tesno, ker je človek upodobljen po božjem duhu, ker ga vodi njegova neskončnomodra previdnost in ker ima na svetu od Boga mu dano visoko nalogo samoizpopolnjevanja po božjih postavah. Izraelsko ljudstvo je pa posebič izvolil, da po njem pride blagor za vse čase in narode. Tudi ta vera se je izpopolnjevala, saj je temgloblja, čimbolj se bliža čas Kristusovega prihoda, in zato ni ugovor, ki ga mnogi povzemajo zoper monoteizem iz zgodovine njegovega razvoja med izraelskim ljudstvom, noben ugovor. Monoteizem je bil od svojega početka monoteizem, ker je med njim in mitiškim politeizmom bistvena razlika; zato so se različni vplivi babilonstva, egiptovstva, feništva itd. na Jude mogli nanašati le na prigodne stvari. Kaj je vedstvo, vera v Agnija, ali pa v Bala Thamuzza? Agni je simbol ognja, ogenj pa združen z lučjo, neko silo, ki razsvetljuje in očiščuje. Delj vedstvo ni prišlo, pravtako ne parzijstvo. Tu luč, tu tema, med njima pa boj, vse pa simbolizacija naravnih moči, to je verstvo ahuramazdovsko. Melkart umira in vstaja kakor narava in njene sile; povsod monistovski politeizem in nič višjega, vse v bistvu le mitus. Živi, osebni, duhovni, enoviti Bog pri Judih, pri poganih naravni pojavi, nezavestno delovanje njenih moči, mitične iluzije, kvečjemu medla misel o nekem dobrem in očiščujočem principu. Pravtako pa je prava mesijanska

¹ Ta vir smo tudi navedli med verskozgodovinskimi, oz. verskopri-merjalnimi v *»Času«*, 1910, 6, v že omenjeni razpravi.

ideja le last judovskega naroda. Česar so se o tem zavedali pogani, je bila komaj senca resnične misli o odrešeniku in še to so zamenjavali in spajali ter istovetili s procesi narave, oziroma tistega nezvestnega principa vesoljstva, ki je bilo vesoljstvo samo. Judovski mesija je vse kaj drugega: Emanuel Bog-z-nami, pravi Sin božji. Kaj takega ni noben poganski »odrešenik«, marveč, kar so si ti pod tem pojmom predstavljali, je bilo neke vrste podbožanstvo, neka podrejena sila, neka emanacija, kakor mnoge druge. Judje pa so svojo vero v mesijo izvajali naravnost iz vere v enega Boga, ki bo sam odrešil svoje ljudstvo in posegel v njihovo zgodovino ter izpopolnil njihovo vero — treba samo proučevati psalme in proroke! — dočim nimajo poganska posredovalna božanstva nobene jasne naloge, ne posegajo v narodovo življenje in so le personifikacije in simbolizacije nesvestnih moči vsemira. Judovska bogovernost in upanje v mesijo kot odrešenika sveta ter ustanovitelja duhovnega kraljestva nima s poganskim mitovstvom nobene notranje zveze, zato se tudi ni moglo iz mitov razviti. Vse podobnosti so zato ali zgolj zunanje analogije ali pa temelje na religioznem prarazodetju, na tistem tajinstvenem hrepenjenju po Zveličarju, ki je v vseh narodih živel in se tembolj javljalo, čimbolj se je bližalo »dopolnjenje časov«.

Jezus Kristus pa — to je zanj najbolj značilno — temelji prav na tem starotestamentovskem mesijanstvu! Ves je mesija, jasno se tega sam zaveda, nikoli o tem ne dvomi, to oznanja in izpolnjuje: sin človekov, kakor ga je videl Daniel, hlapec božji, ki trpi, pa ne odpre ust, kakor so ga slikali psalmi in Jezaja, pravi kralj izraelski, ki bo sedel na desnici Jahvovi, to je Sin božji, njegov edinorojenec, z njim ene narave, večni kakor on. Zato se tudi ni skliceval zgolj na svojo »individualiteto«, na »npravno samosvojost in posebnost« svojega nauka, na »prosvetljenost svojega značaja« — sami tipiški izrazi protestantovske liberalne teologije — ampak predvsem na svoja mogočna čudežna dejanja in na bistveno zvezo med svojim učenjem in učenjem učnikov, ki so ljudstvu mesijevo podobo in nalogo v proroškem duhu izporočili. Kdor to taji, temu od Kristusove podobe prav nič ne ostane kakor prazna senca. Prav v mesijanstvu, v izpolnjenju vere v Boga, njegovega Sinu in Duha, v evangeliju nadnaravne milosti in posvečenja, je Kristusova individualnost, ki je protestantski individualisti nočejo videti, ker ne verujejo v nadnaravnost, in zato v Kristusovi osebi rišejo le sami sebe. Tudi apostoli in učenci

Kristusovi ter njegovi sodobniki so ga gledali in umevali v luči mesijanstva, in prav, ker jim je Kristus tudi pomen svojega trpljenja razložil po razodetju v psalmih in prerokih, so bili nanj pripravljeni, čeprav se jim je ta trpka misel hudo upirala, ker so Judje mesijanski pojem precej nacionalistiško izpačili. Pa tudi vstajenje, to veliko čudežno dejanje, je bilo za apostole in učence dovršenje mesijanstva; njihova vera v vstajenje temelji na dejstvu, na izpolnitvi prerokb, na Kristusovi obljubi, vsled česar je popolnoma razumljivo, kako se je mogla vera v vstajenje tako hipoma razširiti in tako utrditi, da je bil ta temelj najtrdnější za krščanstvo. Nasprotno pa se mora, kdor taji Kristusovo mesijanstvo in bogosinovstvo, kakor liberalna protestantska teologija, pri razlagi vstajenja zateči k najabsurdnejšim domnevam, kakor je n. pr. tista, ki vero v vstajenje izvaja iz »mogočnega vpliva Kristusove osebnosti«! Ta hipoteza je najnovejša, pa tudi že opuščena, ker je javnost nanjo kmalu odgovorila z zasmehom ter splošno obsodbo.

Iz vsega tega sledi jasno, da Jezus-Mesija, kakor je živel in deloval v zgodovini, ni bil ne tista »religiozna individualnost« protestantovskega modernega bogoslovja, tisti »historični Jezus«, ki baje ni imel ničesar opraviti z judovsko teologijo, ampak je učil le »vekotrajno jedro vsake religije«, pa tudi ni bil le neznatna oseba, ki je bogvezakaj in kako prišla do tega, da je apostol Pavel prenesel nanjo svojo iz vseh mogočih mitiških verstev tedanje dobe zvarjeno religijo, ali pa, ki sploh ni živela. Ne! ravno historičsko nepristransko opazovanje, presojanje virov in upoštevanje zgodovine krščanstva, verske zavesti njegovega občestva ter Cerkve v vseh dobah, nujno vede do spoznanja, da je Jezus Kristus in njegov nauk od staroorientalskih mitologij prav tako oddaljen kakor od individualističnega nazora protestantstva.

O »mitičnem Kristusu« in o »historičnem Jezusu« pa moramo po teh temeljnih izvajanjih razpravljati še posebič, in ker je prvotnejši »historični Jezus«, se bomo zdaj bavili z njim, ki se pravkar v protestantski javnosti bori za bit in nebit.

Razvoj »historičnega Jezusa« v protestantovskem bogoslovju smo že v vseh bistvenih potezah s svojega stališča podali¹ — naše izhodišče je bilo dejstvo, da protestantovstvo taji Kristusovo božanstvo, iz česar smo izvajali na podlagi protestantovske teološke literature vse faze tega problema. Zdaj pa hočemo ves ta

¹ »Čas«, 1910, 6, l. c.

kompleks vprašanj osvetliti prav s protestantovskega stališča, da nam nihče ne bo mogel očitati prav nobenih »predpostav katoškega značaja«. V boju glede Drewsovega »Kristusovega mita«, je letos izšla tudi knjižica »Der historische Jesus, der mythologische Christus und Jesus der Christ«¹, ki jo je spisal K. Dunkmann, ravnatelj protestantovskega pridigarskega seminarja v Wittenbergu. Po našem naziranju je sploh najboljša, kar jih je doslej v tem vprašanju objavljenih, velike vrednosti pa je predvsem zato, ker z neizprosno logiko, pa s prav posebno znanstveno nepristranostjo odkriva notranja protislovja »historičnega Jezusa« in njegovo nehistoričnost.

Za temelj Dunkmann ne postavi izrečno Kristusovega božanstva v katoliškem zmislu, marveč versko zgodovinsko dejstvo, da se je Jezus Kristus postavil popolnoma na starotestamentovsko mesijanstvo in da je njegovo poslanstvo in nauk izrečno dopolnjevanje tiste religiozne ideje v judovstvu, ki jo Wellhausen in z njim malodane vsa liberalna protestantovska liberalna bogoslovska šola imenuje »eshatološko pričakovanje«. To mesijanstvo pa je v svojem bistvu duhovnega in zgolj religioznega značaja ter se izvaja neposredno iz judovske vere v enega Boga. Zato pa se ta odrešeniška ideja temeljno loči od mitoloških predstav o bogovih posredovavcih, zakaj ti izvirajo iz alegorizovanja monistiško pojmovanih pojavov narave, v kolikor pa sega poganska ideja odrešeništva preko tega, ni jasna: nobeno staroorientalsko verstvo ne zna razložiti bistva odrešeništva, kojega drobci so bili raztreseni po vseh svetovnih religijah. Judovsko-krščansko mesijanstvo pa pomeni nekaj določenega: odrešenje in povzdignjenje človeštva v stan nadnaravne milosti po troedinem Bogu, vero v natančno razodete resnice, novo etiko, v Duha božjega. Vsega tega se je Kristus jasno zavedal, na to je vseskozi naslanjal svoj nauk, ta zavest je živela dalje v vsej krščanski Cerkvi. Ta zavest je tudi svet preobrazila in krščanska religija je prav s to mislijo prekvasila vso kulturo ter iz nje razvila novo. Ne individualizem, kakor ga v Kristusu vidi moderno protestantovsko bogoslovje, ne mitiški monizem, ki so ga na dnu krščanstva zasledili versko-primerjalni zgodovinarji, ni ustvaril nove religije in kulture, marveč supranaturalistiško krščanstvo, in že apostol Pavel je svoje delo popolnoma postavil na Kristusovo bogoposlanstvo in na zavest, da je on tisti, ki je bil obljubljen od živega Boga Očeta,

¹ Leipzig, 1910.

sam oživljajoči vir človeštva, Bog Izraela in Bog vsega sveta, ki je resnično vstal od mrtvih.¹

To je podlaga, na kateri stoji ta protestantovski bogoslovec, »historičnega Jezusa« pa analizuje in presoja takole:

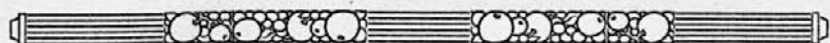
Odnekdaj, posebno pa počenši od takozvane dobe prosvetljenosti, je težnja protestantovskega bogoslovja, iz krščanstva in zato dosledno iz nauka in osebnosti Jezusove odstraniti vse, kar ima nadnaraven značaj, njegovo božanstvo in dogmatiko, ki temelji na starotestamentovski, pa mesijanstvo. Če so protestantovstvu vse to le prazni pojmi in zdavna zastarele oblike religioznosti, jim tudi Jezus Kristus ne more biti nič drugega kakor kvečjemu judovski prerok, kojega verske ideje je moderno človeštvo že zdavna spoznalo za pomanjkljive. Do te posledice bi bilo moralo protestantovsko liberalno bogoslovje priti tembolj, ker je moderna verskoprimerjalna veda, ki so jo protestanski bogoslovci sami začeli, poudarjala sinkretiški značaj krščanskega verstva in ga izkušala izvesti iz orientalske mitologije, grškojudovskega sinkretizma in judovske apokaliptike. Toda to se protestantovsko liberalno bogoslovje še danes brani izpovedati! Zakaj? Ker bi potem moralo učiti, ali da je Kristus le judovski verski mislec, popolnoma pod vplivom svoje sinkretiške dobe, ki nima razloga, da bi zahteval vero vase in v svoj nauk, vsaj ne od modernega človeštva — ali pa, da sploh ni živel, temuč je le mitiška tvorba. S tem pa je postala nezmiselna vsa liberalna in ortodoksna pro-

¹ To stališče Dunkmannovo, ki je ortodoksen, pa vendarle protestant, in vsled tega tava nekoliko v nejasnosti glede umstvene podlage vere, najbolj označujejo njegove sklepne besede: »Das Christsein und Christwerden ist ein Supranaturales, da es auf den Geist Gottes (značilno je, da mu 'Geist Gottes' redno nadomestuje 'Sinu božjega', ki se ga ogiba) zurückgeht. Das ist dann ein Fundament, das keine Wissenschaft erschüttern kann; aber die Person Christi ist dies Fundament nicht unmittelbar, sondern sie steht in der Geschichte. Sie ist zwar Glaubensgrund, doch nicht als historische Persönlichkeit, sondern als der Erhöhte, der den Geist gibt. Der Erhöhte ist aber nicht der Historische. (Zmotno!) Jener gehört der Gemeinde, dieser der Welt. Jener dem Glauben, dieser der Geschichte. Der historische Jesus ist darum notwendiger Gegenstand aller Geschichtsforschung, aber dann ist er auch nicht der Urtypus alles Individuellen, wie er als soldier bis dahin verstanden ist, sondern er ist der Vertreter und Verwirklicher einer Idee, welche alle Religionsgeschichte zum Abschluß bringt, weil sie nicht ein Mythos ist, sondern den Geist Gottes zum Inhalt hat: der Idee des Messias oder des Christus, d. h. des Geistgebers.« (96.)

testantska teologija in cerkev, brezzmiselno sploh vsako cerkveno krščanstvo, navezano na verske dogme občestva, ki zahteva vero vanje. To je razlog, da se oficialna teologija boji te konsekvence, saj bi s tem nehala biti to, kar je, ali saj misli, da je: krščanska teologija. Kaj torej? Treba je Jezusa na vsak način rešiti! Pa kako? Mesija, Sin božji, ni mogel biti; če je bil, potem nismo moderni, če ga pa preveč pomodernimo, smo premalo krščanski! Naj bo torej tudi nekoliko mesija, pa le toliko, kolikor more to moderno individuališko človeštvo razumeti!¹

¹ Najbolj karakteristični spoj med mesijanskim Kristusom in moderno-individualškim Jezusom je napravil Oskar Holtzmann, ki se posebno trudi neutajljivo mesijansko zavest v Kristusu razložiti. V njegovem delu »Christus« (Wissenschaft und Bildung, 1907) je od Kristusa za moderno človeštvo »rešil« to-le, kar je jako značilno za to, po kakšnih ovinkih hodi protestantovska teologija okoli Kristusovih nauk, ki so ji preveč supernaturalistični, pa vendar potrebni, da protestanti ne obrnejo hrbta svoji »krščanski« cerkvi: »Der Messias weist in die Zukunft; es gibt aber auch kein Gottvertrauen, das nicht über die Schranken des Erdenlebens hinaus-schaute. Soll der Glaube die Welt überwinden, dann muß er etwas Grö-Beres denken (jako značilna beseda!) können als diese Welt. Das Gott-vertrauen muß auch bewährt sein gegenüber der Schuld und dem Tod. (»Bewährt sein!« — kako karakteristično! Človek takorekoč otiplje, kaj te fraze skrivajo.) Und wenn es den Menschen groß und glücklich macht, anderen zu dienen und zu helfen, so wird ihm auch sein Gottvertrauen von einer Zeit reden (!), da alles Wünschen und Sehnen des Menschenherzens gestillt ist, da Sünde und Leid überwunden sind. Aber auch dann wird Jesus als der Messias regieren; nur der Charakter, nur die Größe im Dienen wird auch dann den Wert jedes Einzelnen ausmachen; und die frohe Sicherheit des Heiles kann selbst in der Welt der Vollendeten nur auf festem Gottvertrauen beruhen. An die Stelle des Schleiermacherschen Bildes von dem, der mitten im Endlichen dauernd eins war mit dem Unendlichen, müßte also das Bild dessen treten (»müßte treten«), dessen ganze von Gottvertrauen getragene Kraft auf die Herausbildung gleicher im Dienen großer Persön-lichkeiten gerichtet war. (Jezus torej le neke vrste pedagog Payotove šole!) Dieser Jesus hat die Menschheit erlöst von der quälenden Angst vor feindlichen überirdischen Mächten, von der Herrschaft sinnloser gottesdienstlicher Formen und Gebräuche, von der furchtbaren Wissensnot unvergebener Sünde. Dieser Jesus (!) versöhnt mit Gott: er lehrt, daß alle Schicksale aus der gnädigen Hand Gottes kommen, daß alle Aufgaben, die dem Menschen gestellt sind, ihm helfen sollen, das höchste Kleinod, einen edeln Cha-rakter zu gewinnen (za to samo idejo je Kristus umrl!), und er lehrt endlich, daß der furchtbare Abstand zwischen dem heiligen Gott und dem sündigen Menschen keine ewige Trennung bedeutet. Wenn wir aber hoffen, daß einst eine vollendete Menschheit in Jesu Lebensziel ihre Seligkeit findet, dann ist Jesus auch uns noch der Messias, der König des Gottesreiches, um

To je bistvo protestantovskega »historičnega Jezusa«, to njegova geneza! Rodilo ga ni znanstveno mišljenje, ampak podmena kantovskega modroslovja, ki noče v zgodovini človeštva in verstva pripoznati nobenega nadnaravnega činitelja in zato taji celo jasna, dobro izporočena in trdna zgodovinska dejstva. Zato pa je tudi podoba, ki jo je ustvaril o Jezusu Kristusu protestantizem, pogrešena že v svoji osnovi, tendenčna, zgrajena na nedokazanih in zmotnih aprioriških metafiziških podmenah.

Slovansko pravo.

Dr. J. Adlešič.

Težnje po vzajemnem proučevanju in spoznavanju nahajamo pri vseh plemenih slovanskega naroda od davnih časov. Nov impulz in krepko poživljenje je našla ta misel v splošni reakciji proti »empire international« mogotca Napoleona, v zgodovinski šoli in romantiki ter v splošnem narodnostnem gibanju začetkom XIX. veka po celi Evropi, ki je našlo svoj odmev tudi v politiki.

Čim so se izboljšala in izpolnila prometna sredstva, se je začel tudi živejši praktični stik posameznih plemen. Rusi potujejo med Čehe, Poljake in Jugoslovane, proučujejo njih razmere ter nabirajo dopisnikov za svoje časopise. Kačenovskij († 1842) izdava »Vjestnik Jevropi«, kjer seznanja Ruse z južnimi in zahodnimi Slovani in njih pisatelji. Izmed Jugoslovanov občujeta z Rusi zlasti Kopitar in Vuk Karadžić.

Posamezna plemena začno proučevati svoj jezik, svojo zgodovino. Izpočetka prevladuje pri tem navdušenje, fantazija; ta zlasti, ko se primerja zgodovina in jezik posameznih slovanskih plemen ter se išče sorodnost in skupen narodni izvor. Počasi pa prevlada treznost in razum, začne se znanstveno proučevanje, razvije se nova veda: slavistika.

dessen Kommen wir beten.« — Če smem tu o svojih čustvih govoriti, moram reči, da se mi noben protestantovski »Jezus« ni tako zastudil kakor ravnotale, ki je tako lažniv in neodkritosrčen. To naj je zgodovinski Jezus — ta surogat, ekstrakt Holtzmannove moderne prosvetljenosti, ki jo je položil v Jezusa Kristusa! Gorje, če bi bil Jezus res le to in tako učil, še danes bi človeštvo ne imelo krščanske religije in morale in kultura bi bila za dvajset stoletij zaostala!

Najmlajša veja slavistike je slovansko pravo. Začelo se je instinktivno slutiti in čutiti, da eksistira posebna pravna individualnost slovanska. V čem sestoji, je bilo težko določiti. Najti pa je bilo mnogo pravnih ustavov (institutov) posameznih plemen, ki so se razlikovali od ustavov neslovanskih narodov: zadruga, plemo, mir itd. Zato so začeli take ustave raziskavati, primerjati in iskati »principe skupnega življenja Slovanov kot ene celote« (prof. Ziegel). Videti je bilo, da so se ti ustavi po času izpreminjali; treba je bilo zato poiskati vzroke izpremembe in zakone, ki se je po njih izprememba vršila.

Kot karakteristične znake navaja prof. Ziegel sledeče:

1. Slovansko pravo je pravo kmetskega stanu. Slovani so bili v pretežni večini poljedelci, zato nosi njih pravo ta značaj.

2. Slovansko pravo se je razvilo neodvisno od prava rimskega in cerkvenega. To bo veljalo za prvotno dobo splošno, za kasnejšo dobo le za južne in vzhodne narode. Temu nasproti je stalo nemško pravo pod velikim vplivom rimskega (recepcija!) in cerkvenega prava.

3. V slovanskem pravu prevladuje običaj. Običaj je bil tudi pri drugih narodih obvezen pravec, toda hitreje ga je izpodrinilo pisano pravo, ki je postalo edino obvezno za urade. Pri Slovanih pa se je ohranil običaj po mnogih krajih še do danes in tvori bistveni del ljudskega pravnega naziranja. Odtod velika važnost za nabiranje pravnih običajev za pravo tega ali onega naroda.

4. Pravni element je pri Slovanih nerazdeljen od elementa naboženskega, etičnega, gospodarskega in političnega.

Slovansko pravo je v pretežni večini zgodovinsko pravo. Brez dobrega poznanja minulih dob ga je nemogoče rekonstruirati. Pravna zgodovina je pa tudi pri drugih narodih prav mlada. Do petdesetih let niso imeli ni zapadnoevropski narodi večjih del iz pravne zgodovine. Še mlajša pa je primerjalna pravna veda. Ta je produkt najnovejše dobe. In edino na teh dveh podlagah je mogoč uspešen študij slovanskega prava. Edino na ta način je možno spoznatl, kaj je pri tem ali onem narodu pristno domačega izvora, kaj je skupno vsem Slovanom, kaj vsem kulturnim narodom sploh. Zato se tudi dober poznavatelj slovanskega prava ne more omejiti samo na ta predmet, moral bo tudi primerjati prava ostalih evropskih in drugih narodov. Ta velika naloga zahteva mnogo delavcev in delitve dela: eni se bodo omejili na južne, drugi na severne, tretji na vzhodne Slovane.

Iz navedenega je razvidno, da je slovanska pravna zgodovina velike važnosti za pravno zgodovino sploh in za sociologijo:

1. Slovani so del Arijev in brez njihovega prava ne bo možno spoznati pravnega razvoja Arijev sploh.

2. Mnoge pravne institucije zapadnih narodov moremo prav razumevati šele, če jih primerjamo s podobnimi institucijami vzhodnih narodov, pa tudi z razmerami onih narodov, ki takih institucij niso poznali. Le en slučaj: Jugoslovansko zadrugo so imeli izpočetka za palladium narodnega života jugoslovanskega, za redki biser iz davne minulosti, lastni le tem južnim plemenom. Kasnejši raziskovalci, zlasti Laveley: *La propriété*, so dokazali, da je ta institut poznan vsem narodom na rani stopnji narodnega razvoja. Peisker se je spustil celo tako daleč, da že trdi, da je zadruga umetno stvorjena v XIV. ali XV. stoletju na podlagi davčnih predpisov. Seveda so ga boljši poznavatelji temeljito in neusmiljeno pobili.

3. Periodo pravnega razvoja, ko vlada pravni običaj, moremo najlepše opazovati ravno v slovanskem pravu.

Radi tega velikega pomena slovanske pravne zgodovine za vedo pravne zgodovine sploh so se pečali z njo i neslovanski znanstveniki. Omenjam le Laveley: *De la propriété et de ses formes primitives* 1874; Maine: *De l'organisation juridique de la famille chez les Slaves du sud et chez les Rajpoutes*, Paris 1880, itd.

Četudi niso tvorili Slovani enotne in celotne države, vendar so živeli po skupnem in enotnem pravu, in sicer v oni dobi, ko so živeli še kot en narod. Pravo te dobe spoznati, je namen zgodovine slovanskega prava. Nimamo zato nikakih zanesljivih dat in pripomočkov, vendar moremo doseči ta cilj s pomočjo filologije, arheologije in rekonstrukcije dokumentov poznejših dob.

Ravno zato tudi ni mogoče podati že danes nikake jasne slike ali vsaj splošne karakteristike slovanskega prava. To bo mogoče šele, ko bodo določena jasno prava poedinih slovanskih narodov, ko razberemo, kaj imajo vsi ti narodi skupnega ali enakega, dalje primerjamo ta svojstva s pravi drugih narodov, in kar se šele tukaj pokaže kot posebnost in lastnost slovanska, bo slovansko pravo.

Vsakdo sprevidi, da smo do te dobe še jako daleč. Danes nimamo niti natanko formuliranih prav poedinih slovanskih narodov, temmanj šele skupnih slovanskih institucij. Kar se je pred kratkim časom imelo za pristno slovanskega, n. pr. zadruga, so

pokazale nove preiskave, da je to skupna institucija vseh avstrijskih narodov.

Prav zato gledajo nekateri strokovnjaki kot Balzer skeptično na to stroko. Vendar je cilj mogoč, če se znajde več sodelavcev na tem mladem polju. Če so že poizkusili nekateri nemški in angleški misleci očrtati splošno pravno vedo kot Mac-Lennan, Morgan (Ancient Society), Tylor (Primitive culture), Spencer (Study of sociology) — in nemški Post (Der Ursprung des Rechts, die Anfänge des Staats- und Rechtslebens, Bausteine für eine allgemeine Rechtswissenschaft, Grundriß der ethnologischen Jurisprudenz...), ki naj bi slikala zakladne pravne oblike vseh narodov celega sveta, se gotovo posreči i nam Slovanom, rekonstruirati obraz prvotnega našega slovanskega prava.

Cilj studija slovanskih prav ni samo, da se objasni oni prvotni pravni organizem vseh slovanskih narodov, temveč tudi, da se spozna natančneje pravo arijskih [(zlasti zapadnoevropskih narodov), dalje pa še, kar je posebno važno za nas Avstrijce, da se izpolni študij avstrijske pravne zgodovine. Avstrija vsebuje najmanj štiri slovanske narodnosti, zraven še Nemce in Mažare. In koliko se sliši pri predavanjih o pravnem razvoju Avstrije o slovanski pravni zgodovini?! Silno se zanemarja tudi mažarska in profesor Kadlec piše na str. 107: »zakladní otázky slovanských právních dějní,« da se avstrijska zgodovina pri Mažarih natančneje proučuje kot mažarska pri nas. Mažarsko pravo je važno že raditega, ker vsebuje mnogo prvkov hrvaškega prava; v XVI. stoletju je bilo eno in isto pravo na Ogrskem in Hrvaškem »Corpus iuris hungarici«. Gotovo bi naše pravnike bolj zanimale pravne institucije Slovanov kot Germanov, vsaj na slovanskih univerzah.

Pri samem začetku gojitve te vede se je vnel spor, ali je slovansko pravo res slovansko ali tujega izvora. Takozvana nemška šola pravnih historikov ruskih, ustanovljena od prof. J. F. Gust. Ewersa, je menila, da je »Ruska Pravda« prevzeta iz prava saliških Frankov. Temu mnenju so se priklopili i nekateri slovanski pravniki na Poljskem kot Tadeusz Czacki, ki je mislil, da so Slovani prevzeli svoje pravo od severnih narodov in Nemcev.

O slovanskem izvoru slovanskega prava je bil prepričan Vasil Tatiščev, ki je že l. 1737. predložil ruski akademiji »Suděbnik«

cara Ivana Vasiljeviča iz l. 1550. in »Rusko Pravdo« kneza Jaroslava Vladimiroviča iz XI. stoletja. Primerjal je te spomenike s pravom grškim, rimskim in nemškim in se prepričal o njih slovanskem izvoru.

Določneje označuje slovansko pravo Jáchym Lelewel, poljski historik; on poudarja, da sloni slovansko pravo na principu skupnosti in občnosti — (gminowładności). Enakost, svoboda in bratstvo, ideali francoske revolucije, so po njegovem mnenju udelejštvovani v slovanskem pravu. Ves narod je svoboden in prost; zbira se na zborih, kjer izraža svojo voljo. S pokristjanjenjem pa je prišel med zapadne Slovane nemški, med vzhodne in južne bizantinski duh. Le Poljska je udelejštvila slovanski ideal enakosti in skupnosti v svoji veliki republiki, kjer vlada suvereniteta naroda.

Ta teorija občine ni izpeljana iz krvnega sorodstva, nego iz potrebe, skupnih interesov. Obstajala je dolgo časa in tudi slavni A. Mickiewicz jo je zastopal v svojih predavanjih na Collège de France. Dopolnil jo je znani A. Maciejowski v svoji »Historya prawodawstw Słowiańskich« 2. izdaja 1856—65. Maciejowski je podoben Kolaru: pravno življenje Slovanov idealizuje; kar vidi lepega drugod, poklada za slovansko; kar je pri Slovanih slabega poklada za tujega izvora: suženjstvo, poligamijo, ljudske žrtve itd. Delo Maciejowskega je pravzaprav le poizkus; dotlej namreč ni bila obdelana niti zgodovina prav posameznih slovanskih narodih; jasno je, da je v tem položaju težko znanstveno pisati o skupni slovanski pravni zgodovini, to tem težje, ker niso Slovani nikdar tvorili enotnega celka. Pravzato dvomijo nekateri zlasti v novejšem času (Balzer), ali je sploh mogoče pisati o skupni slovanski pravni zgodovini, ker ni skupno slovansko pravo nikdar eksistiralo. Nasproti temu poudarjajo drugi (Kadlec), da je namen te vede: konstruirati nekako okostje slovanskega prava za najstarejšo dobo, za poznejšo dobo pa le iskati skupne ali sorodne pravne institucije posameznih slovanskih plemen, kar bi povzdignilo razumevanje prava tega ali onega plemena. Med današnjimi zastopniki poljskega prava navajam Piekošinskega, Bobrzyńskiego, Smolko, Balzera in Ulanovskega. Njih spisi so navedeni v Osvěti l. 1894. str. 798—801.

Rusko pravo so začeli prvim početkom proučevati Nemci, takozvana »nemška šola«, ustanovljena od derptskega profesorja Ewersa. On je prvi postavil slovansko rodovo teorijo. V

»Geschichte der Russen« iz l. 1815. podava pregled zgodovine ruskega prava. V svojem najznamenitejšem spisu: »Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung« 1826 promatra kritično najstarejše rusko pravo od ustanovitve ruske države do Jaroslava.

Nemško šolo ruskega prava karakterizirata predvsem dve potezi: izvor ruskega prava vidi v pravu nemških narodov, ruska pravda je po njej le posnetek zakonov starih Frankov. Drugič označuje prvotno življenje ruskega naroda po rodovih, združenih po krvnem sorodstvu (dočim zavzema Lelewelova teorija intesno združenje; druga teorija o prvotnem slovanskem žitju je teorija zadruga, ki jo zastopa Rus Leontovič; po njem so bili prvotni družabni celki slovanskih narodov krvno-sorodne zadruga, kar velja zlasti za Jugoslovane; o tem več na drugem mestu).

Proti nemški šoli nastopi »slovanska šola pravnih zgodovinarjev«. Ta izvaja, da je slovansko pravo res slovanskega, domačega izvora. Njegove znake in karakteristikon naproti pravu drugih narodov je označil Ivanišev v »O platě za ubijstvo«: osveta je pri Nemcih kazen za prestopak zakona, pri Slovanih pa verska dolžnost, ki je potrebna za umiritev duše ubitega; višina kazni za glavo ubitega ni določena v slovanskem pravu z zakoni, nego se odmerja od slučaja do slučaja po storjeni škodi; slovansko pravo ne določa kazni za ubitje živine in ne določa nasproti pravu nemškemu višine kazni po stavu svobodnega človeka.

Istočasno nastopa proti nemški šoli »slovanofilski kružok«, to je učenjaki v Moskvi kot Solovjev, Chomjakov, Samarin i. dr. Ti nastopajo i proti onim pravnikom, ki zastopajo »rodovo« teorijo. Sami pa uče »občinsko«, ki se po njih imenuje tudi »slovanofilska« teorija.

O takozvani »ruski pravdi« je izdal spis Poljak Rakowiecki: »Prawda Ruska czyli Prawa wielkiego xięcia Jarosława Władimirowicza (1820—22). Tu nastopa proti onim, ki so menili, da je slovansko pravo tujega izvora. Dokazuje, da je baš »ruska pravda« pristni slovanski spominik in vir. To je splošni zakonik, ki so ga imeli Slovani že za poganke dobe in so ga prinesli s sabo iz Indije v Evropo. Za ta izvajanja je dobil z Ruskega zlate medalje.

Od omenjenih ruskih pisateljev navajam predvsem Vladimirskega Budanova, ki je izdal l. 1888.: »Obzor istoriji rus-

skago prava«. To je po mnenju profesorja Kadleca najpraktičnejši pripomoček k orientaciji o ruskem pravu. Je to prava učna knjiga. Ima tudi vsa potrebna bibliografična data.

Mimo te navaja profesor Kadlec l. c. celo vrsto ostalih spisov o ruskem pravu str. 607—614.

Leta 1863. je bil uveden nov studijski red za ruske univerze. Uvedel je nov važen predmet slavistike: zgodovino prav slovanskih narodov (istorija slavjanskih zakonodatelstev). Ali ta misel je bila v tem času anahronizem. Ni bilo pač možno proučevati zgodovine prav slovanskih narodov, ko ni bila še znana pravna zgodovina posameznih slovanskih plemen. Niti rusko pravo ni bilo zadosti predelano, kaj šele ostalih Slovanov. Stolice so ostale nezasedene, ker je manjkalo moči. Kijevska in Odesška univerza pa ste se obrnili na Bogišiča, znanega jugoslovanskega pravnega zgodovinarja.¹ Toda kmalu se je obrnilo na bolje: povsod so začeli proučevati pravo slovanskih plemen; vedno bolj in bolj se širijo vrste pridnih delavcev na tem polju, ki se pečajo ex officio ali iz osebnega zanimanja s to važno stroko.

Med Čehi je začel prvi proučevati slovansko pravo Palacký. L. 1837. je objavil v Časopisu Češkega Muzeja: »Právo staroslovanské aneb srovnání zákonů cara srbského Stefana Dušana s nejstaršími řády zemskými v Čechách.« Kot posebnost slovanskega prava navaja institucijo »obecné poruky, společného ručení«.

Mnogo znamenitejši na tem polju pa je Hermenegild Jireček, znan zlasti po svojem velikem delu: »Slovanské právo v Čechách a na Moravě« (1863—72) — in kot izdajatelj »Svodu zákonů slovanských«. Prvo delo je predstavljeno tudi na nemški jezik: »Das Recht in Böhmen und Mähren«, Prag, 1866. Spisal je tudi »Všeslovanský slovař právnícko-historický, Právník 1897«. Ko je izdal »Slovansko pravo«, ponudil mu je Mažuranič profesuro na pravni akademiji v Zagrebu, l. 1869. pa ruska vlada v Varšavi. Sprejel pa ni nobene ponudbe in je rajši ostal v ministrstvu.

Na praški univerzi se je predavalo v dobi največjega propada češkega naroda češko pravo (privatno), seveda le kot praktični predmet. V l. 1740.—54. je bil profesor tega predmeta Josef Azoni. Leta 1792. je dovolil Leopold II., da se je obnovila katedra za »provincionalno«, to je češko civilno pravo i razentega ustanovila stolica češkega državnega prava. Toda ta stolica je bila od 1798—1848 nezasedena. Nova lepša doba za študij češkega

¹ Glej Dom in Svet, l. 1908: Životopis.

prava je nastala 1882, ko je bila praška univerza razdeljena na češko in nemško. Že naslednja leta je začel predavati češko pravo docent Jaromír Čelakovský, ki še danes deluje na tem mestu. Mimo mnogo monografij je spisal znamenito delo: »Povšechné české dějiny právní« (2. izdaja 1902—1904).

Mimo tega se predava na češki univerzi v kolegiju za avstrijsko zgodovino jako obširno češko državno pravo, dočim se na drugih avstrijskih univerzah temu predmetu radi posmehujejo, češ dvojno državno pravo je v okviru ene monarhije nezmisel. V Pragi je do nedavna predaval to snov znani Bohuš Rieger, čigar »Krajské zřízení« spada k najboljšim spisom pravne zgodovine v češki literaturi.

Z naredbo ministrstva za uk in bogočastje z dne 23. grudnia 1893, št. 203 drž. zak., se določa, da naj se po možnosti skrbi tudi za predavanja o primerjalni pravni vedi (vergleichende Rechtswissenschaft). Na podlagi te določbe (ki ni bila skoraj nikjer drugje udeještvovala), se je habilitiral na češki univerzi l. 1899. docent K. Kadlec za primerjalno zgodovino slovanskih prav ter je predaval ta predmet do smrti imenovanega Riegra; takrat je prevzel stolico za avstrijsko pravno zgodovino. Znan je po celem slovanskem svetu z mnogimi deli iz slovanskega prava. Dasi so bila njegova predavanja neobvezna, je znal vedno prav mnogo slušateljev pritegniti z zanimivo tvarino in vplivno osebnostjo. Izmed premnogih njegovih spisov omenjam samo »Rodinný nedíl čili zadruga v právu slovanském 1898«, kjer se obširno bavi i z našo jugoslovansko zadrugo. Dalje »Rodinný nedíl ve světle dat srovnávacích právních dějin«; »Agrární právo v Bosně a Hercegovině«, »Základní otázky slovanských právních dějin v Sborník věd právních a státních«, I. roč., 1901 itd.

Mimo teh se bavijo s slovanskim pravom i drugi profesorji češke univerze, tako n. pr. profesor Haněl, znan še po izdajanju jugoslovanskih statutow za časa svojega bivanja v Zagrebu. Njegov glavni predmet je nemško pravo, obdelal je pa tudi mnogo vprašanj iz slovanske pravne zgodovine, n. pr. »Věno o právu slovanském«, Právník roč. X. in XII.; »Nehlavnější zásady dědického právo polského«, Právník roč. XI; »O vývoji dědického práva v Rusku do r. 1649.« roč. XIV.

Pa tudi zgodovinarji obdelujejo samoobsebi umevno slovansko pravno zgodovino, treba je le pregledati seznam predavanj.

Jugoslovansko pravo je doslej prav malo obdelano. Krive so bile temu razmere, da so imeli naši predniki važnejšo nalogo

samoobrambe, kot študija. V kasnejši, mirnejši dobi pa je nedostajalo znanstvenega središča, ki bi pripomoglo k uspešnemu delu. Šele v najnovejšem času se je začelo i na jugu sistematično proučevanje domače pravne zgodovine, zlasti po ustanovitvi znanstvenih društev in akademij. Skoraj vsaka južnih univerz ima tudi stolico za domače pravo. Ena najmlajših kateder za slovansko pravno zgodovino je bila ustanovljena l. 1902. v Sofiji, kjer predava bolgarsko pravo profesor S. S. Bobčev. Kralovska velika škola v Belemgradu sicer nima doslej posebne stolice za imenovano stroko, pač pa je poslala vlada mladega učenjaka v tujino pripravljat se za bodočo stolico narodnega prava.

Na Bolgarskem se je ohranilo še živo običajno pravo, ki so ga marljivo sebrali. Znani zbirki sta Bobčeva: »Sbornik na blgarskite juridičeski običaji«, Plodiv, 1896; Sofia, 1902; 2 svezka; in D. Marinova: »Živa Starina Ruščuk 1892 in 1894«, 4 zvezki. Žalibog so jugoslovanske knjige, zlasti izvunavstrijske silno težko dostopne zbog tako slabo organiziranega našega knjižnega trga.¹

O študiju domačega prava in njega zgodovini ter o pomenu pravnih običajev pri Hrvatih opozarjam na životopis Bogišića v Dom in Svetu l. 1907. Po iniciativi tega slavnega učenjaka in specialista na polju običajnega prava so začeli pri Hrvatih jako marljivo nabirati pravno snov iz narodnega življenja, žalibog ne posebej, nego pomešano z ostalim narodopisjem. Jugoslovanska akademija izdaja vsako leto »Sbornik za narodni život i običaje u južnih Slovena«, kjer je nabrano bogato gradivo in čaka marljivih obdelovalcev in črpateľev.

Žalibog se ti »južni Slaveni« omeje le na Hrvate. Pri nas se doslej na tem polju ni storilo skoroda nič. Do danes nimamo niti primerne navodila za nabiranje narodne snovi. Kar se je doslej nabiralo, so bile večidel pesmi, šlo se pa je skoro največ za dialektologijo, ker so pač celo delo vodili — profesorji, navadno jezikoslovci. To je le ena stran. Prepričan pa sem, če bi se obrnila pozornost i na ostale panoge narodnega žitja in čuvstva, našlo bi se nepričakovano mnogo zanimive tvarine. Koliko bi lahko nabrali n. pr. naši sodniki in advokati in sploh vsi, ki občujejo s kmetom pred sodnijo! Kako bogat zaklad narodnega prava bi se dal tu najti!

¹ Mimogrede omenim, da sem po mnogo navedenih knjigah večkrat povpraševal i v dvorni biblioteki — zastonj. Obrnil sem se tudi na hrvaško knjigarno v Zagreb, pa nisem dobil ni odgovora!

Koliko imamo do danes nabranega našega domačega narodnega gospodarstva! Kdor je obiskal narodopisni muzej češko-slovanski v Pragi — ki nabira doslej le narodopisje iz Češke, Moravske in Šlezije, vštevši seveda i Slovake, v zadnjem času pa hoče svoj delokrog razširiti i na ostale Slovane, predvsem južne — ta je videl, s kako gorečnostjo nabirajo Čehi vse, kar potrebuje češki sedlak pri svojem gospodarstvu. In ko se je pred kratkim šlo za razstavo zgodovinskega razvoja narodnega gospodarstva, kako so bili v skrbeh, ali bo mogoče sestaviti celotno sliko vsakovrstne narodne pridobitve!

Če hočemo i pri nas govoriti o narodnem pravu, moramo začeti predvsem opazovati naše ljudstvo in zbirati vse, kar kaže pravni čut in pravno prepričanje naroda, njegovo materialno kulturo in gospodarstvo. Ko bo nabrano domače gradivo, ga bomo lahko primerjali z onim naših vzhodnih sosedov, naslanjali ga na zgodovino, izločevali italijanske in nemške vplive, skratka, imeli bomo lepo sliko narodnega prava in s tem lep del narodne kulture. Delajmo pa marljivo, da nam ne bodo naši potomci očitali nemarnosti. To je treba tembolj, ker se naši kraji industrializirajo in ker prodira knjiga in list med preprosti narod urneje, nego kje drugod!

Predstoječe črtice nimajo namena podati popolno sliko ene najmlajših ved: slovanskega prava; to je v tej obliki in v tem obsegu nemožno. Rad bi le opozoril na zanimivo snov, zlasti ker se je v novejšem času i med slovenskimi pravniki začelo o njej govoriti. Danes je že opazati veselo dejstvo, da pravnikom ne zadošča več to, kar jim pove profesor nemškega, avstrijskega prava *ex cathedra*, hočejo poznati tudi domačo in splošnoslovansko pravno zgodovino in jo primerjati s tujo. In tem, ki tako umejo slovanstvo, so namenjene te kratke vrstice za prvi začetek v malo orientacijo.

Nekaj literarnega.

Venceslav Belè.

»Man machte das Häßliche zum Selbstzweck, setzte es an die Stelle des Schönen — le laid c'est beau — und fügte so zu dem Unkünstlerischen das Unwahre in der Schilderung von Menschen und Zuständen. Die Themata, die unsere Modernen in ihren Werken behandeln, sind nicht gerade zahlreich: es ist die Armut in jeglicher Gestalt: die materielle, die körperliche, geistige und moralische; besonders die letztere ist nach allen Seiten hin ausgebeutet worden. Es gibt hier wohl kaum noch eine Schmutzecke, in der nicht gewühlt worden wäre, Trunksucht und geschlechtliche Verfehlungen stehen obenan. — „Fuselbeduselt ein Knecht und in Brunst und im Miste die Viehmagd“, sagt Felix Dahn mit vollem Recht.«¹

To je nemška moderna! Če prestavimo te besede na slovensko, bi dobili karakterizacijo naše »moderne«. Do današnjih dni je ostala slovenska literatura zelo pod vplivom nemške; nič čudnega to, ker je vsa dosedanja naša vzgoja nemška; sedaj so se začeli na veselje in boljšo prihodnost bolj kakor prej kdaj pojavljati tudi od drugih strani važni vplivi. — Izmed tistih Nemcev, pod katerih precejšnjim vplivom smo stali in stojimo, so se dvignili katoličani v odporu proti moderni; a v tem odporu so se katoličani razcepili v dve različni, nasprotni si struji. — Na podlagi tega gibanja proučimo nekatera izmed vprašanj, ki so na dnevnem redu in ki so sama na sebi v literaturi, v umetnosti velike važnosti.

Iz literarne revolucije osemdesetih let, iz odpora proti »je-tičnemu, brezkrvnemu, lažnivemu idealizmu«, — iz klica: »Nazaj k naravi!« — pod vplivom raznih tujih literatov (Zola, Ibsen, Tolstoj, Turgenjev, Dostojevski, Gorki, Maupassant, Prévost, Verlaine, Mäterlinck, d'Annunzio, Strindberg itd.), iz slepega pognemanja njihovih zmot in napak, — pod vplivom razvijajočih se naravoslovnih ved in nauk, — pod vplivom materialističnega svetovnega naziranja, — pod vplivom raznih socialnih in socialističnih idej in utopij, — pod vplivom raznih filozofičnih zmot, — pod vplivom Nietzschejevega »človekinpolstva«, — pod vplivom sambogve kakšnih sporednih, vzročnih in poslednjih, nasprotujočih si in križajočih se momentov in elementov je nastal v nemški

¹ Hermann Hölzke: Das Häßliche in der modernen deutschen Litteratur. Eine kritische Studie. Braunschweig-Leipzig. 1902. Rich. Sattler. — Str. 5.

literaturi tak tohuvaobu, taka zmešnjava, kakršne ni poznala dotlej: — »ein unentwirrbares Durcheinander von krassestem Materialismus, mystischem Spiritismus, demokratischem Anarchismus und aristokratischem Individualismus (Nietzsche), pandemischer Erotik und sinnabtötender Askese«.¹

In kaj je bil tisti naturalizem? — Kaj je bila in kaj je tista struja in tista smer, iz katere se je rodilo tako malo prida v primeri s tolikim zlom? — Leposlovni naturalizem ni nič drugega kakor legitimen sin realizma — angleškega, nemškega, ruskega. Praktični in teoretični apostol naturalizma je bil Emil Zola s svojim eksperimentalnim romanom, ki ni nič drugega kakor izrodek modernega znanstva, nič drugega kakor dedukcija, analiza, kritika, nič drugega kakor eksemplifikacija raznih naukov modernih ved, nič drugega kakor kult grdega.² — A učenci, ki jih je vzgojil Zola doma in na tujem, so se kmalu naveličali svojega mojstra in njegovega naturalizma in njegovega eksperimentalnega romana; izprevrgli so se v simboliste, impresioniste, dekadente, mistike in kakorkoli se še imenujejo oni in njihove šole in njihove struje, ki skoro ne poznajo drugega kakor gnilobo, laksnost, nenravnost, nevero, smešno pretiravanje, karikiranje, blodne panteistične in materialistične nazore, nezrelo domišljijo, nezrelo in nezdravo fantazijo, histerično preobčutljivost, pesimizem, meglo in mrak, blato in smrad, ljudi brez krvi, brez volje, brez značaja. — V vsem slabem so učiteljem Francozom zvesto sledili nemški mladi, moderni; bilo jim je v domači literaturi že preveč feuilletonstva in plehke vodenosti, zato jim je trebalo osoljene pikantnosti, trebalo jim je nezdrave, pijane opojnosti, trebalo jim je beznic in greha in smradu in bolezni.

»Man machte das Häßliche zum Selbstzweck.«³

¹ Herm. Hölzke: *Zwanzig Jahre deutscher Literatur. Ästhetische und kritische Würdigung der schönen Literatur der Jahre 1885–1905.* — Braunschweig. 1905. Rich. Sattler. Str. 11.

² »Ein rotes Ungeheuer, — das sich, wenn es nicht gerade gähnte, in brünstiger Lust, auf einem schnapsüberrieselten Misthaufen wälzte«, — »ein bazillenkrankes Ungeheuer, das sich nachher mit Parfüm übergießt und mit mystisch-symbolisch-phantastischem Firlefanz aufdenkerte«. H. Hölzke: *Das Häßliche in der modernen deutschen Literatur.* Str. 1.

³ »Die »Häßlichkeiten«, die hier vorgeführt werden und die dem Leser oft das Blut in die Wangen treiben, sind nicht etwa solche, wie man sie in Hammerlings Epen »Ahasver«, »Der König von Sion« findet »in durchsichtiger Bernsteinhülle der Poesie«, sondern Scheußlichkeiten, die dem Laster

A pri vsem slabem je prinesla moderna tudi precej dobrega; mnogo lepega, mnogo dobrega, resničnega in koristnega se je mogoče naučiti pri njej; žal le, da je njen smrad zasmrdel do nebes. Moderna ne mora biti že po svojem bistvu slaba, a postala je slaba: zato se je dvignil odpor proti njej, — absoluten in relatičen: ker je slaba ali pa v kolikor je slaba.

Katera je glavna napaka naturalizma, katera je glavna napaka moderne?

»Vse grdo je enakopravno; da, kult grdega je ena glavnih nalog naturalistične umetnosti,« citira Gietmann¹ z Gottschallom; in Richard Urban priznava; »On (scil. naturalizem) se javlja enostavno v posnemanju resničnosti, vseeno, ali je lepa ali grda, pomembna ali nična.«² — Naturalizmu in moderni umetnosti sploh je grdo ravnotako ljubo in drago kakor lepo, nično in malenkostno ravnotako dobrodošlo kakor veliko in pomembno; — samo da je posneto vse zvesto po naravi. — In to naj bi bila resnična umetnost! — Kaj pa postane potem dovršena fotografija! — Umetnost vseh umetnosti!

Kaj pa je umetnost? Na to vprašanje nam odgovarja Aristotel³: »*Ἡ μὲν οὖν τέχνη ἕξῃς τις μετὰ λόγον ἀληθοῦς ποιητική ἐστιν.*« In sv. Tomaž⁴ pravi: »*Ars est quidam habitus factivus cum vera ratione.*« Umetnost je torej zmožnost, sposobnost kaj narediti z razsodnostjo, po pravilih, ki jih razum pojmuje.⁵

gleichen, das sich dort zu Tische setzt, wo es sich erbrechen sollte.« — H. Hölzke: Das Häßliche. Str. 6. Res odkriva ta mala brošura na 84 straneh neizmerno grdobe in smradu, ki ga prodajajo po nemških knjižnih trgih pod masko leposlovja! In kako se je začelo pri nas?

¹ Gerh. Gietmann S. J. und Joh. Sörensen S. J.: Kunstlehre in fünf Teilen. — Freiburg im Breisgau 1899. — 1903. — Herder. — Zweiter Teil: Poetik und Mimik v. G. Gietmann. — Str. 70.

² Richard Urban: Die literarische Gegenwart — 20 Jahre deutschen Schrifttums. 1888—1908. Leipzig. 1908. Xenien V. Str. 14. — Kaj mu pri tem pomaga trditi: »Der Naturalismus ist ein rein formaler ästhetischer Begriff, der mit Moral (sic!) und dem Kultus des Häßlichen nichts zu tun hat.«

³ Eth. Nicom. 6, 4.

⁴ In Aristot. Eth. Nicom. 6, 4.

⁵ »Die Kunst, als eine im Künstler ruhende Eigenschaft (subjektiv genommen), ist die ausgebildete Fähigkeit zu einer sinnfälligen Leistung nach bestimmtem Plane; die äußere Betätigung der Kunst (Kunst im objektivem Sinne) darf kurz als planmäßig geübte Formbildung bezeichnet werden.« — Gietmann-Sörensen: Kunstlehre. I. J.; Gietmann: Allgemeine Aesthetik. Str. 74.

Umetnosti delimo v proste in mehanične; posebna vrsta prostih so lepe umetnosti (arhitektura, skulptura, slikarstvo, poezija, glasba); to so tiste umetnosti, ki podajajo v umotvorih lepoto na kolikor mogoče popoln in dovršen način. — In kaj je lepo? Kaj je lepota? — Gietmann definira¹: »Schön ist nur das, woran wir eine uneigennützige geistig-sinnliche Freude haben.« — »Die Schönheit ist die strahlende Vollkommenheit als Gegenstand des Erkenntnisvermögens«.

Pogoji lepote so: zunanja in notranja popolnost, skladnost in sorazmerna velikost, idealna vsebina, enotnost v mnogoličnosti, tesna zveza z resnico in dobroto in vsega tega manifestacija nazunaj.

In kaj je poezija? — Poezija je ona izmed lepih umetnosti, ki podaja lepoto potom besede, potom govora.

Neposredni namen, neposredna naloga lepih umetnosti, — torej tudi poezije, — je ta, da podajajo na primeren in dostojen način lepoto in vzbujajo s tem v človeku estetično zadovoljstvo, estetičen užitek; lepota kot taka ni preračunjena v koristen namen, ampak na nesebično uživanje. Umetnost kot taka nima nobene druge bližje naloge kot podajanje lepote; a ravno s tem pa vrši lahko še drugo nalogo, da namreč človeka s pomočjo lepote duševno, нравno in versko dviga in blaži.

In kaj je podajala moderna? — Lepoto? Umetnost? — In kaj podaja še vedno? — Odpor proti moderni, ki ne pozna več lepote, ne pozna več resnice, ne pozna več dobrote, ki niti umetnost ni več, ampak bi jo lahko imenovali včasih posebno panogo modernega znanstva, včasih laž, — črnogledost, — polblazno sanjarijo ali kakorkoli, — odpor proti taki moderni ni bil samo naraven od strani mnogih, ki so se svoje dni šteli sami med moderne, ampak potreben je bil tudi posebno iz vrst onih, katerim je izkusila moderna vse pokopati in podreti: ne samo umetnost, poezijo, lepoto, ampak tudi resnico, Boga in vero, нравnost in človečanstvo; — in ti so katoličani. — Ozrli so se na to moderno, ki se je cepila sama v sebi; ozrli so se v preteklost, naredili bilanco in sklenili račun; zazrli so se v prihodnost in se vprašali; »Wem gehört die Zukunft?«² Kdo si pribori pri-

¹ Allgem. Ästhetik. Str. 86. in 99.

² Karl Muth: Wem gehört die Zukunft? Ein Litteraturbild der Gegenwart. Frankfurter zeitgemäße Broschüren. Heft 5. 1893. Foessers Nachfolger. (Frankfurt a. M.)

hodnost? »Ne na živcih bolno velikomestno poetstvo, ampak zdrav, krščanski narodni pesnik, čigar osebnost je polna krepke jakosti, ki nam utelesi v večnih oblikah vso obsežnost našega notranjega in zunanjega sveta, naše najnižje, a tudi najvišje čuvstvovanje.«¹ — Tak je bil odgovor. In zakaj tak? — »Šele, če se navadimo gledati in čutiti zdravo in kakor normalni ljudje, — če bomo kot zdravi, kmečkočvrsti ljudje teptali zemljo, svojemu srcu pa pripnemo perutnice religije in če bomo živeli tako v dveh svetovih obenem, — šele potem bomo videli vstati iz naše srede onega pesnika, ki nam pesnik in Nemec obenem utelesi v večnih oblikah vso obsežnost našega notranjega in zunanjega sveta, naše najnižje, a tudi najvišje čuvstvovanje. Tudi takrat ne izgine za poezijo, kar je bolnega, grdega, nizkotnega, pesnik tega ne izpusti iz okvira svoje poezije. On nam je predstavi kakor zdrav človek. In to je glavno. Samosvoja, trdna individualnost nam pokaže tudi najmanj vredno tako, da jo kot tako spoznamo, ne da bi trpel pod njegovim vplivom naš zdravi občutek.«²

In moške so začeli trdno upati v katoliško poezijo in v njeno prihodnost. Ko so motrili svoje literarno polje, življenje in delovanje na njem, so spoznali, da ni vse, kakor bi bilo želeti, da je treba mnogo popraviti in izboljšati. Že l. 1889. je tožil p. Kreiten v »*Stimmen aus Maria Laach*«,³ da so toliko pritoževane otopelosti in malobrižnosti občinstva nasproti leposlovju precej krivi pisatelji in kritiki sami. Povprečna produkcija proizvodov ne dosega višine, ki bi jo morala; mnogo pomanjkljivega je z ozirom na tehniko, mnogo z ozirom na snov; mnogo škoduje precej razširjeno mnenje, da je za katoličane vse priporočljivo in dobro dovolj, kar pride od katoliške strani. Takim razmeram je mogoče odpomoči le z razumno in stvarno kritiko. — Devet let za tem je vstal mož z ostrim kritičnim nožem; Veremundus — isti K. Muth, ki je vprašal l. 1893. »*Wem gehört die Zukunft?*« je stavil l. 1898. novo vprašanje: »*Steht die katholische Belletristik auf der Höhe der Zeit?*«⁴ Na to vprašanje je od-

¹ Citirano po: Karl Muth (Veremundus), *Die litterarischen Aufgaben der deutschen Katholiken. Gedanken über katholische Belletristik und litterarische Kritik, zugleich eine Antwort an seine Kritiker.* Mainz. 1899. Fr. Kirchheim. — Str. 74.

² Muth (Veremundus), *Wem gehört die Zukunft?* Str. 40.

³ L. V. Str. 509.

⁴ Eine litterarische Gewissensfrage. Mainz. 1898. Fr. Kirchheim.

govoril z odločnim ne. Po vestnem pregledu je prišel do zaključka, da nemška katoliška beletristika ne stoji na višku časa, — da je inferiorna.

In kje so tičali vzroki te inferiornosti? Muth jih našteva v petem poglavju svoje brošure, (*»Die wahren Ursachen unserer literarischen Rückständigkeit —«*). Na kratko so sledeči: brezbržnost za splošna umetniška stremljenja v narodu; pomanjkljivost zanimanja; nezadostno sodelovanje in opazovanje vsega le od daleč, od strani; nezadostno sodelovanje z napredkom časa, z napredkom modernega pesništva, s tehniko jezika in sestave, s čutom in zmisлом za resničnost, z umetnostjo karakterizacije, z izbiro snovi; smešno pretirana sramežljivost (*Prüderie*); pomanjkljive razmere v kritiki; pomanjkanje leposlovnega in umetniškega organa za izobražence; nezadostna podjetnost založnikov.

Važen je postal Muthov boj proti tendenci. — Prva neposredna naloga umetnosti je podajanje lepote in tega prvega, neposrednega namena, te naloge ne sme s silo podreti drugi, ki bi se hotel preriti v ospredje; lahko pa je zaobjet v prvotnem namenu, tako namreč, da deluje umotvor že samo po svoji lepoti, sam iz sebe in sam po sebi. Ta lepota, ki je prvotni namen umetnosti, pa mora biti taka, da dviga človeka iznad vsakdanjosti, da ga blaži in čisti, da zadovolji njegove višje duševne zmožnosti in potrebe. — In kakor mora umetnik želeli in hoteti prvotni namen umetnosti, tako mora hoteti in želeli tudi drugega, ki je le posledica prvega; a tega hoče in želi le posredno.

V svojem boju proti tendenci se je spustil Muth predaleč; on loči od namena, ki ga ima umetnina sama na sebi, nalogo, ki si jo stavi umetnik pri svojem umetniškem delovanju. Pri svojem delovanju mora hoteti umetnik samo lepoto, ker bo potem ta sama od sebe in sama po sebi dosegla svoj namen, — tako hoče Muth. Na Gietmannovo vprašanje: »Ali ne smemo želeli tega, kar umetnina že sama po sebi lahko doseže?« je odgovoril Muth: »Čemu hoteti še posebej v umetnini vpliv, če vemo, da je dan že z umetniškim delom samim.«¹ — Res, da Muth ne uči samo namena, suverenitete, popolnega nerazmerja umetnosti do vsega; — ali je pa mogoče prepovedati umetniku poleg lepote še drugih namenov, — ali je to sploh mogoče hoteti! Ali je kdo kdaj verjel

¹ Muth: *Die litterarischen Aufgaben*. Str. 58.

v tako umetnost, pri kateri ni imel in ni smel imeti umetnik nikakega drugega namena kakor onega, ki ga ima umetnost po svoji lepoti sama iz sebe, — ali pa morda niti tega ne? Kje je človek, ki je zahrepenel po solncu, a po njegovi svetlobi in toploti ni smel in ni hotel hrepeneti! — V resničen samonamen umetnosti, — kar ni sploh nič drugega kakor izrodek panteistične estetike, ni itak nikdar nihče praktično in resno verjel. — Poglejmo samo staro umetnost! Kaj ni imel psalmist res nikakega drugega namena kakor samo umetnost, — samo lepoto, ko je peval svoje psalme? In kdo bi negiral lepoto in umetnost svetopisemske poezije! Kaj niso imeli grški umetniki nikakega drugega namena razen lepote, ko so postavljali svoje templje, ko so klesali svoje kipe, bogove in boginje? Kaj ni vsa umetnost započeta na religiozni podlagi, kaj ni služila v prvih časih le bogoslužju? — Najsi bo Muthov umetniški konfiteor¹ teoretično še tako korekten, praktično in faktično je Muth vendar precej grešil s tem, da se je v boju proti tendenci včasih predalet izpozabil, in čisto napačna je trditev, da ne sme umetnik — če hoče ostati umetnik — imeti poleg lepote prav nikakega drugega namena. Kakor je lep

¹ Muthova »umetniško-filozofična« veroizpoved je sledeča: (Vide: Die litterarischen Aufgaben d. deutsch. Katholiken. Str. 57.)

»Das Wesen aller Kunst besteht (objektiv) in der sinnlich-schönen und wahren Wiedergabe eines mit geistigem Wohlgefallen innerlich erschaute[n], d. h. übersinnlichen Ideals. Ihr nächster und unmittelbarer Zweck ist daher die Darstellung des Schönen, das Schöne begriffen als Harmonie des Geistigen und Sinnlichen aller Teile in einer höheren Einheit. Ihr Inhalt ist demgemäß immer ein Geistiges, Ideelles, das, weil ihm sinnliche Darstellung zu Grunde liegt, auch nur in der Formsprache der Natur ausgedrückt werden kann. Weit davon entfernt, ein bloßes Idealisieren der Wirklichkeit, mit anderen Worten, geläuterte Natur zu sein, ist alle Kunst (subjektiv) vielmehr nur geistige Tätigkeit, ein Denken in sinnlichkonkreten Formen in Bildern und Anschauungen.

Von einem Selbstzweck der Kunst (kar je očitil Gietmann Muthu) in dem Sinne zu reden, daß sie ihren letzten Grund in sich selber trüge, sich keiner höheren Idee unterordne, also vollständig relationslos wäre, würde jeder christlichen philosophischen Erkenntnis widersprechen. Ein völlig Relationsloses, das in der Zeit entstanden wäre, gibt es nicht. Wenn daher schon ein jedes Ding den Grund seines Daseins in dem hat, der es geschaffen, in Gott, wie viel mehr dann die Kunst, deren Aufgabe es ist, ein Gottentstammtes, eine Idee in sinnlich schöner Form darzustellen. — — Der letzte Zweck des geschaffenen Dinges liegt also nicht in diesem selbst, kann nicht in ihm liegen, sondern muß über ihm gesucht und erkannt werden.« —

nauk o sili in vplivu lepote v umetnini, tako spominja Muth na drugi strani na evangelij samonamena umetnosti, ki ga on negira in noče priznati — in ga tudi noče učiti, ker je nemogoč, kakor priznava. Precej nejasen je Muth večkrat.

In obrnimo se k poeziji, k romanu, o katerem govori Muth največ. — »Čemu hoteti v umetnini še poseben vpliv —.« Če izključimo iz romana prav vsako tendenco — posredno — posebno nravno in religiozno, pridemo do čudnih posledic. Lepote ne moremo in ne smemo ločiti od resnice in dobrote; če pa izločimo od romana popolnoma vsako tendenco, t. j. če ga hočemo imeti popolnoma samo z namenom lepote, samo da nam podaja lepoto, — ga ločimo od religije, od morale, — ga ločimo od resnice in dobrote. Tako bi pa prišli do suverene umetnosti, ki je sama svoja gospa, ki se sama vlada, ki ji nihče ne more zapovedati, ki ne pozna postav nad seboj. — Kaj pa je v svetu, kaj je v času in kraju, kar bi ne bilo podvrženo postavam, kar bi bilo popolnoma suvereno, samosvoje in samovoljno? — Samo eden je, ki ni podvržen in podložen nikomur in ki je ni stvari, ki bi ne bila podvržena in podložna njemu in njegovim postavam. In tistim postavam, — ki nam jih podaja vera in moralka, — je podvržena tudi umetnost. — Če imamo torej roman, ki je v njem izraženo določeno versko in nravno naziranje, če je v romanu to naziranje lahko spoznati, če je tudi spoznati namen pesnika, da bi kako vplival na praktično življenje, roman vsledtega še nikakor ne neha biti estetično dovršena umetnina; to je le zdrava tendenca, samo da ni pri njej zanemarjen prvotni in neposredni namen umetnosti. — Smešno je preveč pretiravati idealne zahteve romana, ker jih njegova zgodovina zameta. — Kje je človek, ki bi verjel — faktično in praktično verjel — v breztendenčnost umetnosti — poezije — romana? Kje je res veliko, resnično delo umetnosti, ki bi ne kazalo nekega namena, ki ga je imel umetnik poleg lepote? — In dandanes, — kaj niso dela modernih najbolj tendenciozna! Če bi imeli mi med Slovenci n. pr. katoliškega umetnika, ki bi hotel svoje naziranje tako tendenciozno podajati v svojih umotvorih, kakor tendenciozno podaja in prodaja Cankar svoje prepričanje, bi našega umetnika umetnine ne bile resnične umetnine — samo radi tendence ne, — Cankar pa bi ostal pri tem prvi, največji, ženialni itd. Cankar. Vse tendence so dovoljene — le katoliška ne! Da bi bil premislil Muth za svoje razmere ta moment, bi bil spoznal, kam je zašel.

Boju proti tendenci — ki je upravičen, kjer je tendenca prekričča — sledi ostra, odločna kritika. Muth hoče ločiti v svojih zahtevah moralno kritiko od umetniške. Res je, da sta ta dva pojma različna, a praktično jih je vendarle zelo težavno, včasih sploh nemogoče ločiti. Kar ni moralno, kar ni dobro, kar ni resnično, to ne more biti res lepo, res umetniško. Vse to je tesno združeno in kritika, ki hoče presojati umotvor, ga mora presoditi celega in od vseh strani, ne pa samo deloma, ne samo od ene strani.

Umetnost mora zadovoljevati v človeku višje, duševne zmožnosti potom čutne lepote, mora vzbujati v njem plemenita čuvstva, dvigati ga mora nad vsakdanjost; kar zadošča samo radovednosti, kar samo vznemirja domišljijo, kar draži živce in vzbuja v človeku »stimulum carnis«, to ima le malo ali nič opraviti z umetnostjo in z estetičnim užitkom. Že s čisto umetniškega, s čisto estetičnega stališča mora kritika odklanjati to, kar draži v človeku seksualnost; kjer je razdražena seksualnost, tam je s a m o in čisto estetični užitek, če že ne nemogoč, vsaj zboljen, pokvarjen; razdražena seksualnost otemni razum, ošibi moč spoznanja, estetični užitek pa je, dasi po čutih posredovan, vendarle nekaj duševnega. Kako bi torej mogli in morali ločiti od umetniške kritike moralno? — Sicer pa so tiste postave, ki jim je vse podvrženo, torej tudi umetnost, ravnotako veljavne pri tendenci kakor sploh povsod. Če kdo priznava te postave — in kdor hoče biti kristjan, jih mora priznavati — če jih torej priznava, če so mu dobre in resnične, kako mu more biti dobro in resnično, kar jim kakorkoli nasprotuje? Kako mu bo dobra in resnična umetnina, katera jim nasprotuje? Če jih kdo noče priznavati, ohranijo iste postave vendarle svojo absolutno, objektivno veljavo. In če je umetnina po njegovih subjektivnih, perversnih postavah in nazorih slaba, ostane objektivno vendarle dobra, oziroma narobe. Katoliški kritik, ki hoče objektivno soditi, bo prav težko ločil umetniško kritiko od moralne. Kakor je faktično nemogoče v umetniku popolnoma ločiti pesnika, umetnika od človeka, tako je nemogoče popolnoma ločiti umetniško kritiko od moralne. Tudi pesnik, tudi umetnik mora ljubiti dobro, je mora pospeševati. Če govorimo o spontanem, skoro nezavednem delovanju umetnika, ne smemo pod tem umeti delovanja, ki se popolnoma odtegne zavednosti, ki se odtegne vsaki odgovornosti. Res je, da ni neposredni namen umetnosti pridigovati in morali-

zirati, — a vprašajmo se, kje je lepota doma? — Ali mar ne tudi na etičnem polju, in posebno še lepota v poeziji, ki zajema snovi iz neizčrpnega vira, človeškega delovanja, hotenja in čuvstvovanja? Ali ni torej čisto naravno, da izbira umetnik etične snovi, in sicer na tak način, da je ta lepota vplivna? Pesnik mora podajati ravnoliko dobro v moralni popolnosti kakor resnično v zvestem in dovršenem slikanju. Gietmann piše: »Pesnik — pravi Engel — ostane tudi kakor tak podložnik božji; kdo bi to tajil, ki se noče odkrito priznati k neveri? Obrnimo enkrat stvar na politične razmere pesnikove. Velja morda tudi tu neumni princip? Pesnik ni nič kakor samo pesnik in kot tak lahko piše, kar hoče proti postavni oblasti in proti družabnemu redu?«¹ — Ali je torej mogoče popolnoma ločiti moralno kritiko od umetniške — bodisi z ozirom na umetnino kot umetnino — in kot človeško delo, bodisi z ozirom na umetnika — kot umetnika in kot človeka? — Nič čudnega, da je tako ostro zavračal Muthove nazore v kritiki Kreiten v »Stimmen a. Maria-Laach«. (Lv.)

Z vprašanjem o tendenci in o kritiki je tesno zvezano vprašanje o snovi. Muth je zahteval večje in bolj proste izbire snovi; v tem oziru je hotel, da bi se nekoliko poučili v šoli modernih.

Predmet poezije so navadno človeška dejanja, hotenja in čuvstvovanja; kakor so ta različna in raznovrstna, tako raznovrstna je snov, ki jo nudijo poeziji. Muth se je oziral predvsem na roman in novelo.²

Kaj je roman? — Gietmann³ ga definira: »prozaična, a poetično prosta in umetniško vzvišena pripoved pomembnega

¹ Gietmann: Poetik. Str. 49.

² Vzrok temu podaja v sledečem: »Roman in novela sta pesniški obliki, v katerih se izraža bolj neposredno kakor v drugih notranje življenje časa... Bolj pa kakor roman kateregakoli prejšnjih časov je roman sedanjosti, katerega tradicije koreninijo v idejah in vzorih romantične šole, merilo za notranjo duševno živahnost, za pošten in neustrašen zmisel življenja, zmisel za resničnost in visokost osebnega življenja. To merilo je ravno prijalo mojim namenom. Iskal sem življenje, gibanje, duševne boje, dušne borbe pri katolikih, tam, kjer sem jih moral najprej dobiti, a glej, dobil sem konvencijo, epigonstvo, šablono, dobil sem didaktiko in tendenciozno slikanje.« (K. Muth: Die Wiedergeburt der Dichtung aus dem religiösen Erlebnis. Gedanken zur Psychologie des katholischen Literaturschaffens. Kempten-München. 1909. Jos. Kösel. — Str. 11—12.

³ Poetik. Str. 243.

življenjskega dogodljaja.« Nekaterim je — ep, pisan v prozaični obliki; — je iz epa razvita »slika značajev in prosvete, ki pripoveduje dogodke iz kulturnega življenja določenega, posebno modernega časa«. ¹ Dr. Lenart pravi: ² »Roman je izražanje čustev človeške duše z umetno besedo. Manjši slovstveni proizvodi so odlomki, roman v našem šolskem pomenu pa večji proizvod, dasi nobeden, tudi največji roman ni celota.«

Roman je pesniška oblika, ki zajema s polnim prgiščem globoko iz življenja; ni dovolj, da pripoveduje samo pomemben dogodek iz življenja, mora ga podajati, mora ga nanovo ustvariti, da živi pred čitateljem s toplim, vročim dihom življenja. V tem, da je roman oblika, ki je primerna podajati polno, resnično življenje, in da mora ostati njegov značaj objektivni, obstoja najvišja prednost romana, a tudi največja nevarnost zanj, ker prelahko in resnično tudi prav pogosto zaide čez svoje meje. — Epu je bila snov zajeta iz »viteških«, »junaških« krogov — romanu je zajeta iz navadnega, vsakdanjega življenja; njegovi vitezi in junaki so le značaji iz vseh mogočih krogov. Kolikor bolj se je zbuvalo zanimanje za vsakdanje, bližnje, kolikobolj je začel cvesti roman, in sedaj je njegov snovni obseg tako širok, kakor je širok obseg življenja. Naloga romanove umetnosti je »razvoj individua in njegove usode, ne sicer do konca, ampak le do dovršenega izobraženja značaja in njegovega življenjskega položaja«. ³ Ta značaj ima lahko na sebi tudi precej slabosti, a potrebna je vedno prava mera, pravo razmerje med dobrimi in slabimi lastnostmi. Doživljaji tega značaja morajo biti za njegov razvoj važni in pomembni. Celi roman pa mora biti združen in zvezan na skupni, enotni podlagi, — veže ga ideja. Ideja daje romanu enoto, daje mu življenje, daje mu šele pečat umetnine. A ta ideja mora biti s dejanjem samim tako tesno spojena, mora biti v snov romana tako potopljena, da ne odseva iz njega le potom refleksije. ⁴ — Refleksivna ideja je le zunanja, kričeča tendenca ali pa čisto navaden pouk, ko je z

¹ Dr. Ant. Kirstein: Entwurf einer Ästhetik der Natur und Kunst. (Wissenschaftliche Handbibl. III. Reihe. Lehr- und Handbücher verschiedener Wissenschaften IV.) Paderborn. 1896. Ferd. Schöningh. — Str. 220.

² Dom in Svet. 1909. Str. 490.

³ Gietmann: Poetik. Str. 248.

⁴ »Ein Elend unserer Romane ist das ledige Reflektieren und Schulmeistern über alle möglichen Gebiete, so daß mancher Roman mehr

vsebinsko organsko združena ideja, ki je duša romana, ona nevidna, skoro nečutna sila, ki vpliva tudi na umetnino uživajočega bolj kakor vse pridige in tendence. Ta ideja pa mora biti taka, da se strinja z objektivno filozofično in teologično resnico. Če je osvetlil umetnik s pravo lučjo svojo snov, če ji je vdahnil zdravega življenja, potem bo umetnina dobra, najsi je zajel snov še tako globoko iz življenja, — še tako skrito iz njega: pod pogojem seveda, da ni grešil proti drugim postavam in zakonom, katerim je podvržena umetnost.

Izbira snovi je lahko prosta, je lahko velika in tudi mora biti, a ne na tak način, da izbira umetnik le iz blata in senc življenja; — kje bo potem lepota, kje solnce vse umetnosti! — Naravno je, da mora mešati umetnik s svetlobo svojih barv tudi sence; življenje ni samo jasen dan, ljudje niso sami angeli; ni ga krščenega človeka pod solncem, ki bi se v njegovi duši ne borila dva, — dva, ki sta on sam.

Muth misli s svojo izbiro snovi ono prosto izbiro, ki se ne boji, ki se ne plaši, ki se ne ogiba senc; on hoče več senc, hoče krepkih kontrastov. — Ker zajema roman bolj kakor katera druga vrsta poezije iz svežega, polnega življenja, mora zajemati objektivno in mora tudi risati objektivno. A vprašanje je, kje je meja med lučjo in senco, med dobrim in slabim, med lepim in grdim, med tem, kar je umetnosti dovoljeno in kar ji ni dovoljeno. Naloga umetnosti je predstavljati lepoto! Kako pa naj se druži v umetnosti grdo z lepim in — ker mora biti z lepoto združena dobrota — slabo z dobrim? Ali ne izgreši morda svojega namena umetnost, ki izkuša to družiti? A pri vsej idealnosti ne sme umetnost grešiti proti objektivnosti, proti realnosti, proti resničnosti. Ali bi pa ne grešila proti resničnosti, proti realnosti ona umetnost, ki bi izkušala izključiti vse, kar ni lepega, kar ni dobrega, in je vendar tako resnično, tako objektivno, da jo je skoro nemogoče pogrešati? — Tu imamo hud konflikt, tu imamo razpotje, ob katerem se cepi in loči mnogo onih, ki so hodili do tu skupaj. — Roman naj bo pravo, pristno življenje, hoče z Goethejem tudi Muth; zato ima roman velike prednosti in pravice, ki si

ein kleines Lehrbuch für angehende Juristen, Historiker, Altertumsforscher usw. ist, als eine Erzählung; daß heißt nach zwei Hasen zugleich jagen, wobei selten auch nur einer erwischt wird.« (Dr. Jos. Müller. Eine Philosophie des Schönen in Natur und Kunst. Mainz. 1897. Fr. Kirchheim. — Str. 245.)

z marsičim — posebno z vzgojo nasprotujejo; zato roman ni za otroke; — zato naj ga pedagogi, naj ga dušni pastirji ne preso-
jajo, da bi jih pri tem ne zavedli morda vzgojevalni in dušebrižni
obziri! Roman predstavlja »brezpogojno kot najbolj zanimivo«, —
»neodstopljiva pravica poezije je slikanje greha v vseh njegovih
neizmernih duševnih perspektivah«. ¹ Proti tem zahtevam Muthovim
je odločno nastopil Kreiten, posebno še raditega, ker je napadal
Muth preozkosrčno kritiko jezuitov in »Stimmen aus M.-L.« —
Kdo bolje pozna življenje, kdo bolje pozna naravo človeško, kdo
bolje pozna greh in vse nevarnosti in priložnosti greha kakor
duhovnik? In kdo bolje ve in pozna meje, ki so dovoljene med
dobrim in slabim? Čemu torej izključevati duhovnika od kritike?
Kaj ima umetnost pravico bati se moralke in njenih postav? Kaj
ima to dolžnost, ali je nima? In kaj mora umetnost, mora poe-
zija, mora roman brezpogojno podajati greh! Dovoljeno je seveda
uporabljati sence, a na dostojen in primeren način. —

Umetnik ima prosto roko v izbiranju snovi, a od načina
uporabe je odvisna ta prostost. Pesnik ne sme pustiti, da se ne-
moralno prebohotno razrašča med moralnim; skrbeti mora, da
ostane prevladajoči vtis umetnine blažilen, dvigajoč, — tako da
ušibi, uniči vpliv slabega, grdega; skrbeti mora, da slabo samo-
posebi — (per accidens se to pač lahko zgodi, ne da bi bil
pesnik odgovoren) — ne disponira človeka k slabemu, da ne za-
pušča v domišljiji nelepih slik, ampak da jih sveža, krepka in
zdrava nravnost prevladajočega ozračja popolnoma zabriše; ne
sme risati greha, — katerega sme le po potrebi uporabljati, ne
pa kar poljubno brez vsakega vzroka in brez vsake potrebe, —
na tak način, da bi zbujal seksualni nagon v človeku; ne sme
jasno in očitno risati in opisovati dejanj, oblik in stvari, ki bi
sameposebi vlekly k slabemu. Tudi umetniku je dovoljeno le to,
kar je po naravni in po božji postavi dovoljeno! Kakor Bog, ki
greh sicer dopušča, a ga ne povzroča, in ki iz vzroka dopušče-
nega uporablja po svoji vsemodrosti k dobrim namenom, tako
sme uporabljati tudi umetnik slabo k dobremu namenu,
grdo k povišanju in potenciranju lepote. — Tista estetika, ki ji
obstoja umetnost »samo v posnemanju resničnosti, neglede, ali je
lepa ali grda, pomembna ali nična«, ki z enakim veseljem izbira
grdo in lepo, je le plod nevere, je le konsekvence absolutno avto-
nomne estetike, pri kateri Bog in vera nimata niti najmanjše be-

¹ Steht die kath. Belletristik. — Str. 53.

sedice. — Torej že z ozirom na umetnost kot tako v prvi vrsti, drugič z ozirom na človeško naravo umetnino uživajočih, mora biti umetnik, — dasi je prost, — vendar zelo previden v izbiri in še bolj v načinu obdelovanja snovi. — Dobro pa je bilo, da je opozoril Muth na izbiro snovi, ker je bilo šablone in epigonstva in konvencije že precej preveč. A način njegove zahteve je bil tak, da se je čutil Kreiten prisiljenega na to reagirati in vprašanje na široko razjasniti. —

Z ozirom na obdelano snov se samaposebi oglasi potreba ločitve proizvodov v proizvode za izobražene in duševno dozo-rele na eni — za preprosto ljudstvo in mladino na drugi strani. Ni vse za vse in umetnost nikakor ne more biti priklenjena samo na proizvode, ki jih lahko čita vsakdo brez vsake škode in brez vsake nevarnosti.¹ Tu pa imajo vzgojitelji svojo besedo. —

Ker je katoliška beletristika precej zaostala v umetniškem oziru za časom, posebno v zunanji obliki, v tehniki, v slogu, v jeziku itd., je začel Muth klicati katoliškim pisateljem, naj pogledajo nekoliko tudi v šolo modernih, ki jih ne smemo brez-pogojno in v vseh ozirih proklinjati in obsojati. — S Huysmansom citira: »Katoliška struja je zaostala za več stoletij, ker ni sledila razvoju sloga; pokmetila se je. — Nezmožna, da bi ločila dobro od slabega, graja istočasno umazanost pornografije in dela umetnosti.« Po »Tägliche Rundschau« citira: »Večina katoliških pesnikov — ne stoji v skoro nikakem stiku s splošnim umetniškim tokom časa, v obliki in izrazih so zelo konservativni, in če si volijo vzore, se brigajo sploh bolj za versko čistost vzora kot za njegov umetniški pomen.«² Iz tega je sledilo naravno in potrebno, da »leži nad mnogimi leposlovnimi proizvodi katoliške struje nekaj dih nemodernega, komaj premaganega diletantizma, dolgočasnosti in polovičarstva, ker se njihovi stvaritelji ne drznejo krepko pogledati v oči resnici, življenju in ugledano naslikati s čutno vplivnimi barvami. — Da raditega nismo prisiljeni sodelovati z vsakim literarnim nezmislom, ki išče blagor poezije danes v najbolj uma-zanem naturalizmu in jutri v prenapetem simbolizmu in mysticismu, tega pač ni treba poudarjati. — Ker na predek modernega pesništva ne tiči v tem, ampak v tehniki jezika in sestave, v zmožnosti jezikovne prilagodnosti k realnim stvarjem zunanjega

¹ Citaj: A. Meyenberg: Wartburgfahrten. Wanderbücher aus Innen- und Außenwelt. Luzern. 1908. Räbert u. Cie. — Str. 242. ss.

² Steht die kath. Belletristik. Str. 47., 48.

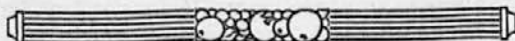
sveta, v čudovitem čutu za resničnost, v posebni umetnosti opazovanja in karakterizacije in deloma morda tudi v izbiri snovi.«¹

Pri vsaki umetnini je oblika velikega pomena; lepa snov, lepa ideja samanasebi ni še umetnina, ampak le integralen del umetnine. Prava zasluga umetnika ne obstoja pravzaprav v izbiri snovi, ampak v načinu, kako to snov obdela, v obliki, v kateri podaja idejo, ki je daahnjena v snov. Umetniška oblika ni kakršnakoli poljubna oblika, ampak oblika, ki se odlikuje po svoji smotrnosti, po svoji enotnosti, doslednosti, preiščljenosti, nevsakdanjosti, nenavadnosti, pomembnosti, dovršenosti, eleganci itd. Upodablajoči umetnik ne sme slepo posnemati narave, a ne sme je tudi preveč idealizirati; pesnik ne sme govoriti jezika, ki ga govori navadno ljudstvo — v vseh mogočih žargonskih niansah, a tudi tako ne sme govoriti, kakor bi živa duša nikoli govoriti ne mogla in ne hotela, ker bi bilo presmešno in preafektirano.

Ako govorimo o obliki poezije, ne smemo misliti samo na pravilen in gladek jezik, na doslednost v vseh pravilih slovnice in posebno stilistike, — ker je vse to takorekoč *conditio sine qua non*. Glavni element lepote zunanje oblike pri poeziji je tehnika jezika, je posebna sestava in ureditev misli, je neka ritmika, neka melodija celote, neka harmonija posameznih delov. Poetični proizvod mora biti po svoji zunanji obliki kakor skladba, ki je razdeljena in razcepljena v posamezne odstavke, kateri so zvezani v enotno, skupno harmonijo; poetični proizvod mora biti kakor arhitektonična stavba, v kateri so zvezani posamezni slični in podobni deli, ki tvorijo nemalokrat zase, če že ne popolno, vsaj zaokroženo enoto, — v eno samo celoto, izpopolnjeno po posameznih majhnih delih in večjih kompleksih. Odtod imamo — slično kakor pri glasbi, kjer se ponavljajo večkrat enaki ali podobni motivi in refreni, ali v arhitektoniki, kjer se ponavljajo enaki deli in enake poteze, — tudi v poetičnih proizvodih večkrat ponavljanje istih ali sličnih misli, stavkov, odlomkov, fraz in izrazov.

Lepo je šele to, kar je po obliki in po vsebini dovršeno, popolno; oblika je predmet čutnega dopadenja, vsebina radi ideje, ki je daahnjena v njo, je predmet duševnega dopadajenja, ker »lepo je le to, nad čimer imamo duševnočutno dopadenje.« (Dalje.)

¹ Tam. Str. 50.

Moderne slovenske klasične drame in tragedije.

Profesor Adolf Robida (Kranj).

Anton Medved je tisto ime, ki ga bo moral bodoči slovenski zgodovinar napisati na prvo mesto naše literature, ko bo govoril o slovenski dramatiki. Najboljše in najlepše stvari nam je napisal on. Njegova železna volja je močna sila v dramatiki, njegovi kruti boji z življenjem in dolga huda bolezen, ki ga je trla že več let, so bili predpogoji, da smo dobili Medveda — dramatika. Eno napako ima, na tehniko odra in na zahteve gledišča se ne mara ozirati in zato se mu tudi marsikaka efektna in dramatska scena izgubi ali pa mu pade v vodo. V veseloigrah ni bil mojster nikoli, še celo daleč zaostal je v tem žanru za drugimi.

Tudi moderna ni njegova panoga; on je za zgodovinske snovi v velikem stilu; najbolj so se mu še posrečile peterostopne jamske drame in tragedije. Kjer treba po vestnem študiju zgodovinskih virov izločiti bistveno od nebistvenega, važno od nevažnega, tam je Medved mojster.

Njegov slog je že inače izklesan, trd in čist kot marmor, v dramah pa te vrline privro do vrhunca in se izlijejo v krasne umotvore. Seveda Medved ni Schiller, a relativno ga smemo imenovati slovenskega Schillerja.

Že če pogledaš njegov suhi koščeni obraz, na katerem so izklesane one značilne poteze muk in trpljenja, ki rode v človeku odločnost, moraš videti v njem moža, ki se bori vse življenje, ki je torej rojen dramatik, kolikor lahko črpa iz sebe. Njegova duša, vedno polna bojov med dobrim in slabim, je nepopisno čuteča. Moment, ki ga je Schiller označil s »Kampf zwischen Pflicht und Neigung«. Zakaj volja se bojuje kaj često z željo v pesniku samem, dokler ne zmagata vztrajnost in moštvo.

Vse njegovo življenje je drama. Rojen l. 1869. v Kamniku je kot reven dijak prebil mladost v — bojih. Postal je duhovnik; povsod, kamor se je obrnil — povsod boji. Zahrbna bolezen in želja 40 letnega moža po življenju — zopet boj. In ker živi v vednih bojih, je filozof, lirik in dramatik. Letos ga je ugrabila smrt.

Kar se tiče stroke, ki je mojster v njej, je že omenjena zgodovinska drama, ker živi pač vedno v svojih resnih študijah in ker je — vedno bolan — prikovan v sobo, prisiljen, da čita in študira.

Sicer je pisal tudi moderne veseloigre: »Rendezvous« (Dom in Svet 1906), »Na ogledih« (Dom in Svet 1903) in moderno dramo »Na odru življenja« (Dom in Svet 1902) in kakor poroča »Slovenec«, l. XXVIII., št. 51., 3. marca 1900, se je bavil s petdejsko socialno dramo »Kolo sreče«, vendar so vse to več ali manj poizkusi, ki se niso obnesli. Njegove najboljše stvari so historične igre.

Dr. Glaser pravi v »Zgodovini slovenskega slovstva« IV, 87; »— — — Slovenska dramatika lahko stavlja v nadarjenega in izredno marljivega pisatelja za bodočnost najlepše upe.« In to po vsej pravici.

Prej je objavljala Medved svoje igre izključno le v »Dom in Svetu«, zadnji čas jih je začel priobčevati tudi v knjigah Družbe sv. Mohorja.

Medvedov prvenec je »Savel« (Dom in Svet 1891). Nosi šifro A. M. Pesnik se še ni upal s pravim imenom na dan. Vendar so kmalu spoznali v »Bistranu«, »Dolenjcu« in »Zdeslavu« Ljubljanskega Zvona Antona Medveda.

Savel je čisto nedolžen prvenec, pravzaprav ena sama scena, v kateri se zaroči David z Miholo pred Savlom. Vendar je neverjetno v igrici, kako, kdaj in zakaj prihajajo in odhajajo osebe. Maloverjetno je tudi, da dá Savel, ki je vendar Davida ravnoprej zapodil proč od sebe, dovoljenje k zaroki. Motiv v to privoljenje so prošnje Mihole in igra Davidova na harfi. Sicer je očetovska ljubezen do hčere in moč glasbe močan vzrok za utemeljitev prihodnjega, vendar se prehitro izvrši cel preobrat.

Jezik je že tu silno lep, brez mašil; verzi teko gladko. Sicer ima Medved v svojem bogatem jeziku večkrat izraze, ki so redki, a so lepi.

V »Zarji Slave« je podal Medved pravzaprav samo ekspozičijo za II. del svoje velike tragedije, za »Zarjo življenja«. Iz cele drame ne izvemo ničesar drugega, kakor tragično krivdo Kacijanarjevo, razblinjenje nadolgo in široko. Pesnik opisuje boje epično široko, riše situacijo v vojski in zato je »Zarja slave« preveč raztegnjena. Vse, kar nam je opisal pesnik v petih dolgih dejanjih, bi se dalo lepo povedati v eni sami enodejski predigri.

Zdi se nam, kakor bi hotel Medved bralca z vsemi obširnimi viri, ki jih je za to zgodovinsko dramo porabil, seznaniti. Zastonj iščeš v tretjem dejanju viška, niti ene scene ni, iz katere bi lahko sklepal, da je tu višek napetosti, vse se vrši počasi in nadolgo, noben prizor ne vzbudi naše pozornosti. Vedno in vedno se govori o vojski tako, da postane s tem cela igra preveč monotona. Tudi zapletljaja ni v igri pravega in zato pogrešamo tudi retardujočih momentov. Pa to ni pesnikova krivda; snov sama, kolikor je tu obdelana, ni dramatična, Medveda zadene krivda toliko, ker ni prej opazil, da išče v tej snovi zaman dramatičnih motivov.

Kacijanar se v boju vda, in ker Šlik intrigira proti Kacijanarju iz zavisti, ker sam ni postal vrhovni poveljnik, vtaknejo Kacijanarja v ječo. Ker so brezuspešne vse prošnje, zbeži Kacijanar iz ječe. Njegova hči Školasta se poroči z Eytzingom, ki je protestant, in njen prejšnji ljubimec Semenič jo brez boja prepusti tekmeču. Posebno Semeničevo vedenje, resignacija, ni porabna za dramo. Niti Shakespeare bi iz te snovi ne mogel napraviti kaj posebnega.

V »Prologu« pravi pesnik, da hoče objektivno slikati zgodovinske resnice in da je Kacijanar pal vsled nevoščljivosti drugih:

»Zavisti žrtev bil je Kacijanar.«

Ona zgodovinska doba, v kateri je živel Kacijanar, še ni docela preiskana, zato še dandanes ne moremo govoriti: »Tako je bilo in ne drugače.« Saj še Nemci sami ne vedo, ali je bil Wallenstein izdajalec ali ne, in Kacijanar je slovenski Wallenstein. Zgodovinska raziskavanja in kritična ločitev virov bodočih dni nam bo v tem oziru gotovo še podala mnogo novih momentov. Profesor Komatar bo izdal v kratkem veliko monografijo o našem junaku na podlagi neporabljenih in doslej še neznanih virov. (Nekaj podatkov je izšlo v »Laibacher Zeitung« 1909.) Marsikaj starega bo to delo ovrglo, marsikaj potrdilo. Medved je uporabil vestno vse vire, ki so mu bili tedaj znani in dostopni. Navaja jih sam na strani 389. Valvasor IX. 29, XV. 449 a, XV. 453 b, 434 b, IX. 30 a seq. IX. 41 b, XV. 449 b, XII. 450 b seq. — Voigt Johannes, Freiherr Hanus Katzianer in Türkenkrieg. Historisches Taschenbuch. — Dimitz August, Geschichte Krains IV. B. Z. Kap. 4. 6. — Kerčelič Baltazar, De regno Slavoniae, Croatiae et Dalmatiae. etc. Pag. 340 seq. — Slemenski D. Sigmund Freiherr v. Herberstein. Illyr. Blatt 1849. Nr. 80—85. — Buchholz F. B. Geschichte der

Regierung Ferdinands des Ersten IX. B. Urkunden. — Mešič M. Život Nikole Zrinskoga. Str. 54—69. — Parapat, Turški boji I. 1871. Str. 140—146. — Steklasa Ivan, Ivan Kacijanar. Slovenec 1885. — Žiga Višnjegorski, Jožef Lamberg, Ivan Lenkovič v raznih letopisih. — Schönleben I. L. Zapisniki o plemenitih kranjskih rodbinah. Razni rokopisi v zagrebški metropolitanski knjižnici. — Izpisek imen iz zagrebškega mestnega arhiva.

Prolog konča Medved z besedami: »Zavesa torej odpri se rojakom!« torej enako kot v operi »Bajazzo«. Po tem prologu se prične razvijati šele pravo dejanje.

Tehniško igra ni slaba, relativno namreč, z ozirom na slabo dramatično snov, in tu naj omenim moč pesnikovo v karakterizaciji. V III., 22., mrmrajo vojaki in se pripravljajo na upor proti svojemu poveljniku, češ da se na šestih nogah laže hodi nego po dveh, na kar razjaše Ladron konja in ga spričo vojakov predere, da postane tako njim enak in se bojuje po dveh nogah. Ne navajal bi te scene, pa se mi zdi zelo karakteristična za silo Medvedove motivacije.

Kacijanar se v prvem delu igre šele razvija, ni je tragične krivde v njem, zato prihranim oris njegovega značaja za II. del. Tu naj le navedem citat, ki pove, da so pritirale našega junaka razmere in hudobni ljudje do tega, da je postal zarotnik:

»Govoril sem le gluhi, pisal slepi.
Zdaj sam bom delal, sam pa gluhi in slepi;
bojim se, da so me predaleč gnali
in da so pozabili, kaj je človek? (V. 7.)

Šlik je intrigant, ki ne more zatajiti svojega sovraštva do Kacijanarja nikdar. A ne nastopi lice v lice proti njemu, samo zahrbtno ruje. Z besedami:

»Ni moj namen (Boga za pričo kličem),
da s ptujo krivdo sebe bi opral,« (V. 15.)

ga zatoži cesarju.

Grofica Salamanka je Kacijanarjev hudobni duh, njegov slabi demon. Njena brezmejna častihlepnost jo sili, da vedno in vedno prigovarja Kacijanarju, češ naj se upre. Dá mu zato tudi denarnih sredstev na razpolago. Sama hoče postati slavna s tem, da postane Kacijanar slaven z njenim denarjem. Vendarle se mi zdi, da bi samo ta njena slavohlepnost ne bila zadosten vzrok za njeno večno prigovarjanje Kacijanarju za slavne čine. Menda tiči vmes

tudi motiv ljubezni. Vendar se tej motivaciji pesnik najskrbneje izogiba. Da postane Kacijanar upornik, temu je v prvi vrsti kriva Španjolka Salamanka, ki zna mojstrsko vzbujati v človeku tisto čuvstvo, ki se imenuje samoljubje:

»— — — O kako veselo plalo v meni je srce,
Ko sem zarano tiho že slutila,
Da za velika dela ste rojeni.« (I., 5.)

Če sliši kdo o sebi tako hvalo, mu postane oseba, ki mu tako govori, Bog; vse ji veruje, ker je zaslepljen od trenutka.

Kot rečeno, Medved ni motiviral ravnanja Salamankinega z ljubeznijo, ampak z materinsko naklonjenostjo ... V monologu (v. 14) pravi grofica:

»V njegovih prsih prva sem zbudila
junaštva ogenj in duha zavesti,
zato sem duševna mu porodnica.«

Še v ječi obišče Salamanka Kacijanarja, še tu ne miruje. Najde potov, da pride do njega, ponudi mu denarja in Kacijanar, ki je jezen, ker je cesar gluha za njegove opravičbe, se odloči — za Salamanko, kar je pač umevno, ker ga je odločen nastop grofice, njen pogum in njena darežljivost prepričala o istinitosti Salamankinih besedi in ponudb.

Ljubezenske scene riše Medved sila previdno in se jih skoro izogiblje. Kjer jim pa pesnik ni mogel iti s poti, tam je vse do skrajnosti idealiziral. Zopet resignira ljubimec mirno in vdano, kot smo tega že vajeni pri Medvedu. Semenič odide v boj in, gotov smrti, se poslovil:

»Morda vam spet zasije v srcu mir,
zasije, kakor meni v črni zemlji.« (IV., 4.)

Koncem I. dejanja (I., 8.) se sliši iz ozadja petje:

»Dve roži, dve roži
krasita mi vrt,
katera li misli
na zimo, na smrt?!«

Gledalec ve, kdo poje, zakaj poje, in sicer je o tem po pripovedovanju tako natančno informiran, da vidi odprto vso perspektivo za prihodnost in sluti že naprej izid celega dela, kar je gotovo tehničen pogrešek.

Ravnotako je v I., 2., ko govori Trubar s Sholasto. Večno apartno govorjenje je tehnična hiba, posebno ker čuje besede,

»na stran govornice« sluga Danijel. Sicer pa je s to sceno Medved uvedel v novejšo dramatično slovensko slovstvo protestantizem, ki je zanimiva doba in ki takorekoč kar čaka dramatika, da to dobo obdela. Seveda zgodovinskih predel nam manjka.

V ekonomskem oziru je drama preveč razblinjena. Naj navedem njeno razdelitev:

I. 1 — 9	I. 9 — 12	
II. 1 — 5	II. 5 — 12	
III. 1 — 8	III. 8 — 11	III. 11 — 24
IV. 1.	IV. 2 — 7	IV. 8 — 9
V. 1 — 7	V. 7 — 15	V. 15 — 16.

Spominja nas v malem na Goethejevega Götza. Uprizoritvi tako raztegnjena tehnika škoduje in tudi enota kraja pri tem preveč trpi.

Delitev II. 5 — 12 je popolnoma nepotrebna, saj se v teh skicah nič ne zgodi, pač pa samo pripoveduje. Pripovedovanje bi pa pesnik porabil lahko drugje, zato bi mu pa ne bilo treba trgati dejanja.

V III. 8 — 11 je delil Medved dejanje samo zato, da nas povede v turški tabor, kar ni nikakor zadosten vzrok za trganje enote kraja.

Edino prvo sceno četrtega dejanja porabi pesnik zato, da nam pove o poroki Sholastini in da

»Ugnada, Kocijana in Šlika
vse tri obesimo vrh zvonika.«

Ena sama scena kot dejanje je vsekakor premalo, posebno če se nič važnega v njej ne zgodi.

V tem oziru je pisatelj preveč trafil s prizori in tako je trpela po nepotrebem enota kraja.

Jezik je lep, kot pri Medvedu vsekdar. Samo izrazi: v vronji = v vrvenju (str. 389), ogrozni = grozni, rez, -i = meč (str. 458) in »največja stiska — Božja pomoč je blizka« (v. 15), mesto »je blizu«, so nenavadni.

Tako je v prvem delu postal Kacijanar to, kar tvori junaka drugega dela. Njegovi boji in njegove zmage so ga pogubile, zakaj

»tedaj mu slava je rodila trnje« (IV. 1.)

Brezdvomno je Kacijanar ena najboljših snovi, kar jih imamo Slovenci sploh, za dramatično uporabo. Kacijanar je značaj, ki vabi s silo dramatika, da se ga loti.

Šele drugi del Medvedovega dela, „Zarja življenja“, je prava drama, vsa polna dejanja, zapletljajev, značajev in konfliktov. Glavni junak je Kacijanar, vseskozi simpatičen, z vsemi lastnostmi, ki jih mora imeti junak v drami.

Kacijanar od početka ni uporen; življenje in njegova bridkost sta ga tirala tako daleč, da je bil upor zanj edina rešitev. Strogost in neizprosnost cesarja Ferdinanda, ki je poslušal vse druge, in ki je bil samo za Kacijanarja gluha, sta ga gnala do koraka, da je ušel in v begu iskal rešitve. Kacijanar je stal pred alternativo: ali umrem v ječi, ukovan v sramotno železo, ali pa pobegnem in zmagam v zaroti in boju proti Ferdinandu. Izvolil si je življenje. Njegova slava, čast, ki jo je užival komaj prešle dni, želja po življenju in ljubezen do svojcev — in v zadnjem pogledu kot slaba motiva — maščevalnost in slavoohlepnost, vse to so motivi njegovega boja. S tem begom pa je podrl za sabo vse mostove. Dejanje se je pričelo razvijati, kamen se je zakotalil v dolino in nihče ga ni mogel več ustaviti. Za Kacijanarja ni bilo več povratka nazaj, Ferdinanda je pričel sovražiti, posebno ker je bil uverjen, da je bil nedolžen.

In tako beži, beži. Kmet mu kaže pot, ki je beguncu neznana; ko ga je dovel v kraje, kjer mu ni trebalo več vodnika, ga Kacijanar umori. Njegov beg je terjal drugi greh, človeško kri. Kacijanar je moral kmeta umoriti, če je hotel izbrisati za seboj sled. Prvi greh je rodil drugega; živeti je hotel in ker ni bila pot gladka, je odstranil z lastno roko kamenje, ki je ležalo na njej.

Zadnji dnevi Kacijanarja so neprestani boj proti sovražnikom. In zato je ta mož kot nalašč junak za dramo. Sam se je postavil v sredo vrtincev, ki ga obdajajo sedaj, sam s svojim begom, z lastno voljo, s svojim delom. In sedaj naj se odloči za življenje in smrt. In ta boj ni lahek.

Kacijanar prične svoje delo. Mora, mora! Nazaj ne sme, edino v »naprej« je zanj rešitev, v preteklosti vidi verige, v bodočnosti luč.

Hudi so duševni boji, ki tarejo Kacijanarja. Kako krasno govori v monologu:

»Ni tretje poti? Čutim, ni je, ni je!
Če se napotim v Beč, uklonim glavo
pod meč in glasno svet bo vedno klical:
Krivico svojo je spoznal naposled.

A v Carigradu najdem vsaj življenje,
življenje, ki še krivdo kdaj umije —
ni smrt, ki svetu krivdo pripozna,
ni smrt, ki domu krepko moč uniči:
kaj boljše je voliti? To povej,
brezumni svet! Jaz vem, da bi objel
življenje, in življenje jaz objamem! (IV., 5.)

Celo dušo njegovo spoznamo iz tega. Boril se je vedno zoper Turke. Sedaj vihti meč proti Ferdinandu. Preslab je; — išče zaveznikov, pri Turkih upa pomoči — tam bo zanj rešitev — maščevanje se ga polasti. Boj onim, ki so ga hoteli uničiti, in to mora doseči, naj ga stane, kar hoče! — Po hudih duševnih konfliktih se odloči za Turke; sovraži jih, kot jih je sovražil nekdaj, a —

»Da v duše dno sem nekdaj črtil Turke,
kot črtim jih še danes. Večna žal
srce mi bo pojila, da sem moral
iskati v njih zavetja! — Toda dosti!
Kdor hoče me umeti, on me ume,
in kdor me ume, on me izgovarja.« (IV., 6.)

Tako je postal Kacijanar izdajalec in je s tem zapal smrti. Pokazal je vragu en prst, in sedaj ga je zgrabil za celo roko.

Vsi ga zapuščajo! — Tam, kjer je mislil, da je zanj rešitev tam je prežala poguba. Od vseh je zapuščen, izdan ...

»Čemu vsa tožba, ko nazaj ne morem?« (V., 2.)

pravi svoji soprogi. Samo eno prošnjo ima še:

»Ohrani me vsaj ti v spominu blagem!«

Močan steber, na katerega se je Kacijanar vsekdar lahko brezpogojno opiral, je bila bogata grofica Salamanka. Zaslepila ga je in kar še sam ni drl v pogubo, ga je častihlepnost ženske pahnila v gorje! Potrjala ga je v njegovih naklepih. Ni mu odgovarjala, ko ji je tožil:

»O, kralju padel tudi bi pred noge,
da me na prejšnje dvigne važno stalo,
a vem, da padel, klečal bi zastoj.« (I., 6.)

In Kacijanar ni spoznal, kljub svarilom in prošnjam žene Elizabete, da ga Salamanka kot demon tira v pogubo. Zanj ni bilo krivde v njej, le na cesarja zvrča vso krivico:

»Nesreče moje kriv je Ferdinand,
in nihče drugi nego Ferdinand.« (II., 6.)

Odklonil je ponudbo Elizabete, ki mu je hotela žrtvovati vse svoje bogato nakitje, katerega je podedovala po svojem prvem možu. Ločitev od potov, ki jih je hodila Salamanka, se mu je zdela nemogoča in nikdar ni dopustil, da bi ga zapustila.

»Kadar grofinja prag gradu prestopi,
prestopim ga jaz tudi.« (II., 6.)

Vse odobrava, kar mu pravi ponosna in brezmejno častihlepna Španjolka in popolnoma v njenih intencijah govori, ko pravi Kacijanar Zrinjskemu samozavestno, ponosen na svoj — Salamankin denar:

»Poslušaj! tu je naša moč: Vojaki.« (II., 4.)

Tako ga je lasten korak vodil do boja. Salamanka ga je omrežila, in kaj mu je pomagalo, ko je spoznal v III., 8., njeno satansko delo; prepozno je bilo:

»Življenje moje torej ni ji dosti?
Naprej me sili, slavo prejšnjo hoče?
Budi osveto v meni! Ha! — Čemu?
Zase? Le naj! Jaz iščem le življenja,
ne sebi! rodu hočem je hraniti,
ki tlačén in teptán rešitve čaka.
In Bog na nebu ve, kako me žali,
da moram se po poti tej rešiti.«

Ko vidi, da je pravzaprav igrača v rokah Salamanke, tedaj se tolaži z mislijo, da dela za svoj rod. Prekolne jo, ko ga slednjič zapusti. Ko je spoznala, da ne bo zmagal v boju, ki ga je započel, je šla od njega. Nič mu ne pomaga, da spozna:

»Pozno sem spoznal nje dušo,
Zato poznam jo bolje — — — —«

Tako je Kacijanar izgubil ono, ki je sokriva njegovega gorja. Poleg Salamanke ima Kacijanar dva zaveznika, dva prijatelja, brata Zrinjska, Ivana in Nikola. Do obeh je odkrit in pošten, obema zaupa.

Sicer svari Török Kacijanarja pred Nikolom:

»Povem še dalje, da sta Zrinjska — dva,
Dva, Nikolaj in Ivan! Dobro pomni!« (IV., 9.)

a Kacijanar zaupa več prijateljstvu, kot resnici. Ne izogiba se Nikolu, dasi je njegov sovražnik. Ivan pregovarja Nikola in brani Kacijanarja pred njim, zakaj Ivan je resničen in zvest prijatelj

Kacijanarju. Nikdar ne dela za njegovim hrbtom, prepošten je. Ko mu hoče (IV., 3.) povedati Dahi, kar je izvedel o Kacijanarju, ga ne posluša; zahrbtnih novic o svojem zavezniku niti poslušati ne mara!

Nikola Zrinjski pa je sebičen, zahrbtn in ni mu za odkritost. On hoče priti na površje, prvi hoče biti in svojemu kralju se ne mara zameriti: Še preden dobi od cesarja ukaz, hoče Kacijanarja ujeti, da se s tem vladarju prikupi. In kako opravičuje svojo namero:

»Na vesi pala je škodela njega,
Končan je boj, v katerem jaz sem zmagal.

— — — — —
Po svoje naj o meni sodi svet,
vrstnikom v srcih bodem naj proklet,
za brata lastni brat me ne spoznaj, —
storiti moram, kar namerjam zdaj!« (IV., 15.)

Čisto v pravi luči se pa spozna hinavski in intrigantski nastop Nikola šele v petem dejanju, tedaj ko hoče Kacijanar izročiti grad, ki sta mu ga podarila Zrinjska, Turkom (V., 6.). Tedaj prideta oba Zrinjska h Kacijanarju in Nikola, nekdanj sam zaveznik Turkov, se zgraža nad namero Kacijanarja. Tedaj mu vrže Kacijanar v obraz:

»Kajne, kadar obnosi se obleka,
obrne se na drugo plat lahko!« (V., 6.)

Spoznal je Nikolo. Ni ga pa spoznal povsem. Kot spiona ga ni spoznal nikdar. Dahi je namreč ponaredil neko pismo, s katerim so pridobili zagrebškega sodnika za zaroto. V tem pismu je falzificiral Dahi cesarjev podpis. To pismo igra važno vlogo. Nikola Zrinjski vé, da je Dahi pismo ponaredil, in obljubi mu o celi zadevi molk, če poizve kot zaupnik Kacijanarjev vse njegove naklepe in mu vestno sporoča o vsem, kar namerava Kacijanar, obdan od ovaduha, ki ne ve zanj. Do tako nelepega čina se je povzpел Nikola, izrabljajoč Dahijev greh v — grde namene!

In ko Hojžič in Grabež čakata skrita, da na izgovorjeno besedo Nikola umorita Kacijanarja, se ta opravičuje:

»Izdihnil je, mrtev je, — — jaz sem čist,
Jaz nisem nanj položil roke nič — —.
On sam je kriv, jaz nisem kriv, — — jaz ne!« (V., 13.)

Tako je pal Kacijanar s pomočjo svojih zaveznikov; tudi Ivana je pregovoril Nikola, ki je neposredno kriv Kacijanarjeve smrti.

Vse ga je zapustilo. Tožen, obupan, toži:

»Odšel je — — zadnji drug — — in jaz sem sam — —
na celem širnem svetu sam, sam, sam.« (V., 7.)

Kako strašna je zanj beseda »sam«.

Ko hoče Kacijanar k Turkom, pravi njegov lastni sin Baltazar, sicer še otrok, da se bo boril proti Turkom. Kot bridka ironija zvene te besede očetu po ušesih. Njegov lastni sin se bo boril proti očetovim zaveznikom. Samo eden mu ostane zvest, njegov sluga Juri. Tako je pal Kacijanar kot žrtev častihlepne Salamanke, preganjan od lastne krivde in izdan od Zrinjskih. Lahko bi se zvalo tako življenje tragično in Medved tudi imenuje po pravici »Zarjo življenja« tragedijo.

Umrl je silni Kacijanar. Doživel je življenja boje, — ostal je sam, a ni tožil, ni jokal — kot junak je ponosno končal zarjo življenja, umorjen od svojega zaveznika.

Drama je izvrstna, samo na nekaj naj opomnim: en prizor, ki bi fulminantno učinkoval, je Medved prezrl. Dahi ne mara denarja sprejeti, ki mu ga ponuja Kacijanar kot plačilo, da je prepeljal njegovo ženo srečno v Metliko. Tedaj naj bi mu Dahi povedal o načrtu njegovih sovragov, ki ve zanje.

S tem bi dosegel dvojno: prvič bi postal Dahi simpatičen, kar bi drami koristilo, ker je itak malo ljudi v igri, ki bi lahko simpatizirali z njimi. Postal bi človek, ki ga je nesreča Kacijanarjeva pripeljala na pot poštenja in ki se kesa svojih nelepkih činov nasproti svojemu gospodarju, drugič bi pa bil Kacijanar opozorjen na pretečo nevarnost, torej retardujoč moment.

Konec, ko prinese sluga truplo Kacijanarja zavito v rjuho, je banalen in bi smel izostati.

Kako efekten in lep je konec drugega dejanja! Ravno ko se pogovarja Ivan Zrinjski s Kacijanarjem o hrabrosti vojakov in o vojski, pride Dahi in izporoči, da je sklenil Ferdinand z Janošem mir in da pripada Hrvaška, tedaj Zrinjski in Kacijanar — Ferdinandu. Vse pričakuje nestrpno, kaj bo sedaj, se bo li Kacijanar vdal ali se boril naprej! — Dramatična napetost je tu krasno uporabljena.

V 7.—14. prizoru drugega dejanja riše Medved vojaški tabor po vzorcu Schillerjevega »Wallensteins Lager«. Uskoki iz Kranjskega, Banovci, Mortalozi itd. nastopajo. Prav dobro so pogojeni ti tipi vojakov, ki radi pojejo, pijejo in govore o vojski.

Sploh je kulturna slika tedanje dobe, torej zgodovinsko ozadje krasno zadeto!

Ekonomija igre je dobra. Prvo dejanje je nedeljeno, drugo razpada v dva dela 1—7 in 7—15, ravnotako tretje 1—7 in 7—18 in peto 1—7 in 7—13. Pri četrtem bi lahko izostala delitev 1—3, ostala delitev 3—9 in 10—15 pa je potrebna.

V jeziku je dosegel Medved v tej igri vrhunec. Slog je koncizen, izklesan in kakor marmor lep, bel in bleščeč. S kakim užitkom se bero ti peterostopni jambi! Radi popolnosti omenim manj rabljene izraze in oblike: vrojenec = Inländer (I., 1.); tela = telesa (I., 6.); pašči se = žuri se (IV., 6.); zmaličiti se = izpodleteti (V., 4.). Drugače pa smemo ta slog imenovati klasičen, in ni je slovenske drame poleg Kristanove »Ljubislave«, ki bi se ponašala s takim jezikom in s toliko množino krasnih misli, ki so povsod vpletene v dialog. V tem oziru istovetim smelo Medveda z Schillerjem:

Kdor ni odločen, od nas je ločen (I., 9.)

Jaz upam, upaj z mano tudi ti!

Saj dvojni up usoda težje strè,
in če ga stre, dve srci manj potrè. (III., 6.)

Dejanje se presoaj po nagibih! (III., 6.)

Gorje mu, kdor ne hoče, kar premore,
Kadar obup in srd srce mu jesta. (III., 10.)

Kadar se harmoniji dveh glasov
glas tretji ne prilega, kaj se zgodi?
Utihnita obema dva glasova
in lepše bo zvenel sam tretji glas,
ko vsi trije. (III., 10.)

Junaštvo se spoštuj i na sovragih! (IV., 3.)?

Da je resnično vse, kar govori
preprosti narod, davno bi že svet
razpal, in s tira bi krenile zvezde. (IV., 9.)

Na pot je stopil, sredi je obstal,
boječ, dvomeč, kar možu ne pristaje
Drhteč pred krivdo in zato res kriv. (V., 2.)
Čim večji grad, tem strašnejši razpad. (V., 2.)

Po vetru plašč obrača mož sebičen. (V., 6.)

Nanesla je tako usoda. Trpi!

Jaz s tabo vred trpim. — Kako trpim,
To ve na nebu Bog in nihče drugi. (V., 2.)

Čemu vsa tožba ko nazaj ne morem. (V., 2.)

Jaz dam lahko, vi rabite lahko. (V., 9.)

Sedaj je kot zadnje delo Medveda izšel »Kacijanar«. Spoji je »Zarjo slave« in »Zarjo življenja« v eno samo veliko tragedijo, najboljšo in najlepšo slovensko knjižno dramo. Medved je lahko ponosen na to delo, kot smo ponosni mi nanj. Ker sem delo (to fuzijo) že obširno obdelal v Slovincu 1909, 28. in 29. decembra v podlistku, tu ne bom ponavljal svoje sodbe podrobno; — kogar zanima, naj bere oceno v »Slovincu« — rečem samo to, da je predelani »Kacijanar« po dolgem času prva slovenska tragedija, ki jo smemo pokazati tudi svetu! Ni nam je treba skrivati, ker kar je res lepo, sme na dan!

Anton Medved je pesnik, ki si je priboril ugled in priznanje s svojo globoko refleksivno liriko. Njegov jezik je trd, ko hrast in čist kakor steklo, in njegova filozofija je spojena z resnim nazaranjem o svetu in življenju. Ti dve karakteristiški potezi v njegovih proizvodih najdemo tudi v tragediji »Za pravdo in srce«, tragediji iz časa kmečkih puntov. Težka je, polna misli, ki so le tupatam preveč razblinjene in raztegnjene, a vedno lepe po vsebini.

L. 1895. je izšla v »Dom in Svetu« prvič ta tragedija in isto leto so si jo izbrali igralci za svojo benefično predstavo. Od tedaj je Medved napredoval in popravil in izpolnil je v svoji igri marsikaj. V tedanji I. obliki je bilo I. dejanje razdeljeno na dva kraja in oba sta se vršila s časovnim presledkom štirinajstih dni. To je bila vsekakor tehnična hiba, zakaj časovni presledek je v tehniki drame dovoljen samo med posameznimi dejanji, ne pa v medaktih. Kraj se sme v tem slučaju izpremeniti, čas pa mora biti enoten. Isti pogrešek smo opazili v petem dejanju I. oblike dela. — V II. obliki dela (v knjigi) je to popravljeno. Dejanje je komplicirano, vrši se istočasno na istem kraju in vzdržema. Glavno premembo pa smo opazili v IV. dejanju. V I. obliki so kmetje pri Zoričevem naznanilu, da je Krško padlo, oprostili grajska dva takoj. Ker je sledilo še V. dejanje, je bila napetost bravca, kaj bo sedaj, če že ne popolnoma zadušena, vsaj zmanjšana. To je sedaj izpremenjeno. — V II. obliki kmetje po Andrejevem nasvetu grajska dva skrijejo in sklenejo, da jih oproste samo tedaj, če dosežejo zase ugodne pogoje. Andreja vodi pri tem nasvetu predvsem slepi ljubosumni čut do Erazma, vendar se sklicuje fiktivno pravično na dejstvo, da še ni poražena vsa kmetiška vojska. S tem je dosegel pisatelj napetost, ki tudi do konca ne pojenja. V I. obliki bi se V. dejanje

izvršilo lahko kako drugače, saj je bila pot odprta; v II. obliki pa je logika in konsekvantna tehnika zahtevala tak završetek.

Ti tehnični popravki so delu gotovo v korist. Ostala pa je še velika hiba: dolgoveznost dialogov in pa monologi, ki so raztegnjeni na vso stran. Monologi so neverjetni in moderna tehnika jih ne priznava več. Seveda se v knjigi bralcu lahko da več in daljših scen; zato pa gledalec ni zadovoljen, če se dolgočasi. V oklepajih naj bi se torej označila mesta, ki se pri uprizoritvi lahko izpuste.

Snov tragedije je zajeta iz časov kmečkih puntov. Čas sam je bil tragičen za Slovence, zato Medvedu ni bilo težko pridati ljubezenski konflikt. Miljé, časovni kolorit tedanje dobe in psihična dispozicija, navade in izobrazba XVI. stoletja so dobro pogojene — in s tem igra »stoji«, kakor se pravi, in zagotovljen ji je uspeh.

Valvazor opisuje v svoji knjigi »Die Ehre des Herzogthums Krain« (XI. in XV. knjiga) kmetske punte. Na podlagi Valvazorjevih podatkov je spisal Parapat v Letopisu »Matice Slovenske« l. 1869. članek: »O kmečkih puntih in o uporih l. 1573. posebej.« Bleiweis je v letopisu l. 1878. priobčil: »Ein neues Lied von den krainischen Bauern« in »Ljubljanski Zvon« je l. 1892. prinesel izvrsten članek: »Razmere gorenjskih kmetov ob l. 1500.« To so viri, ki jih je najbrže predelal Medved za svojo dramo. Seveda je izobčil iz njih po Lessingovem pravilu vse, česar ni rabil, in pridejal je marsikaj svojega. Dramatika, ki piše zgodovinske drame, ne zanima snov zato, ker se je zgodila, ampak zato, ker se je tako vršila. Enake snovi so pri Hrvatih obdelali že August Šenoa: Seljačka buna, in Bogovič: Matija Gubec; tudi v Slovencih so Koder, Jurčič in drugi obdelali isto dobo in isto snov.

Zgodovinska dejstva v tragediji so: boj pri Brežicah, obleganje in padec Krškega, bojni načrt kmetov, ki ga pripoveduje kmet Oberč v II. dejanju, drugi izpremenci (str. 52); kamenjanje Kristofa Ložana (ki se imenuje v virih Laaser Edler v. Wildeneck), smrt Pavla Bihačkega, ujetništvo Štefana Gregorjanca, krutost Jošta Turna itd. Graščakinjo v Mehovem (Maihau) pri Novem mestu so po izporočilu Valvazorja kmetje upregli v plug in jo pretepali. Ta zgodovinski fakt je povzel Medved po svoje in ga je prenesel na grad Raka. Ravnotako grofica Barbara ni zgodovinska oseba, ampak izmišljena, vse drugo pa je zajeto iz virov.

Fabula sama je konflikt: ljubezen plemiča Erazma do revnega kmetskega dekleta (Katarinica), ki je oddana kmetu (Andreju)

in kí je seveda nasprotnik grajskih. To snov je pisatelj razpredel, pridal še šablonskega valpeta intriganta (Dizma), nekaj kmetских voditeljev in starega slepca (Grajana), ki je narisán po vzoru srbskih guslarjev, saj je Grajan pesnik himne: »Le v kup, le v kup, uboga srenja.«

Kje je tragična krivda tragedije?

Tragična krivda Katarine je v tem, da je omahljivka. Dasi takoj početkom vzljubi Erazma, vendar še kljub temu poklekne pred očeta, da se zaroči z Andrejem. Potem zopet v IV. dejanju z nejasnim, več ali manj hlinjenim vedenjem in govorjenjem potolaži Andreja, kakor da ga ljubi. V V. dejanju pa vendar izda skrivališče Erazmovo, ker ga hoče s tem rešiti; tako se je vdala slednjič pravemu čutu ljubezni. Katarina je dobro dekle in prava diplomatkinja za Andreja. Dobro zna in ve, kako mora ravnati ž njim, da ga potolaži. Hinavka ni, le omahljivost in neodločnost je njena krivda. Njen ljubimec Andrej je živo nasprotje dekleta. Strast do Katarine je pri njem večja, kakor pa njegova briga za blaginjo kmetov. Sam si je prvi —; sicer ne ravna tako iz egoizma, ampak strast ga vodi do tega koraka. To je njegova krivda; Katarinino in Andrejevo krivdo pa ojači še nasprotnost in neenakost značajev. Zato morata umreti oba. Andrej zabode Katarino in izroči samega sebe pravici — Andrej, ki bi se prodal, da reši kmete eventualno s svojo smrtjo; še ob koncu so strast, trmoglavost in onemogla jeza glavne poteze Andrejevega značaja; ponos ali cinizem mu nareka besede: »Smrti se ne bojim; a sramotnega imena izdajnik, begun, bi se ball! Uklenite me!« (str. 148). Slepega Grajana krivda je, da je trd proti svoji hčeri, dasi ve, da ga ljubi.

Kakor Schillerjev »Wilhelm Tell« ima tudi Medvedova »Za pravdo in srce« troje paralelnih dejanj. Katarina, Andrej in Grajan so v ospredju enega dela; Erazem, Barbara, Katarina tvorijo v drugem delu akcijo. Tretji del tragedije pa je upor zastopnikov kmetov. Prvi in drugi del sta zvezana v celoto po Erazmu, Andreju in Katarini; drugi in tretji del veže Andrej. Vse tri dele pa veže v celoto Dizma, ki doživi z Andrejem epizodo z zakladom. Tako je vsa tragedija celota, ki ima troje konfliktov: Andrej - Katarina, Erazem - Katarina, punt in grajski.

Erazem je simpatičen značaj, kakor nam sploh ugaja vse idealno. Pošten plemenitaš je! Ta »contradictio in adjecto« tako rekoč nam ugaja. Katarine ne zapeljuje, ker jo resnično ljubi in

jo misli z vso resnostjo vzeti v zakon. Samega sebe karakterizira najbolje z besedami, ki jih govori v I. dejanju Katarini:

»Pozabi in si misli, da sem človek, kateremu je Bog srce podaril — srce čuteče, kot ga vi imate?« (str. 10).

Grofica Barbara je žena, ki ljubi svojega otroka nad vse; vrhutega je ponosna in najbolj kruta gospodarica daleč naokrog. In prav ta njena silna ljubezen do Erazma bi morala biti po vsem, kar izvemo o njej, manjša, kakor pa njen ponos. Da se zgodi v tragediji nasprotno in še to skoraj premalo motivirano, se nam zdi neverjetno. Večji in boljši bi bil konflikt, če bi se še lastna mati obrnila od Erazma — kakšno tragično ironijo bi dosegel potem pisatelj v IV. dejanju, ko priženo razjarjeni kmetje mater in sina na oder! Nov konflikt bi nastal; plemenitaška ljubezen Barbare in demokratsko nagnenje Erazmovo. Dizma je šablonski intrigant, ki nastopa tedaj, kadar treba dejanje tirati naprej ali pa retardirati.

Kmetje so glede značajev vobče srečno grupirani; Lokvanec je premišljen; Oberč navdušen; Grajan trda grča; Zorič je izdajalec itd. Torej niso preveč enolični, in to je dobro. Dasi se nam zdi ponočni shod v gozdu podoben Rütli-sceni, ima vendar srečno vpleteno epizodo z zakladom, ki pa je nekoliko predolga in ki zato dolgočasi.

Dobro učinkuje, da se glavni katastrofi (poraz kmetov in smrt Katarine) izvršita hkratu.

Tragedija nam kaže onemoglost boja v našem življenju proti onemu, kar nas tlači. — Dasi ima tlačan pravico na svoji strani, je premagan končno vendarle in greh triumfira nad krepostjo; — preko moči gre kmetom, da bi se otresli jarma, ki jim je usojen; zaman sili Erazem vun iz mej, ki mu jih je začrtal stan. Zaman se bori Andrej za ljubezen in nekako tesno tudi mi ponavljamo s pesnikom:

»Mi smo telo samo bolešno, gnilo, iz katerega sesa pijavka kri — — —« (str. 31).

Na vprašanje, če ni izhoda iz tega onemoglega boja, nam odgovarja pesnik v resigniranih besedah z Erazmom, ki kleči ob mrtvi Katarini:

»Na zemlji sem te vekomaj izgubil,
poljubim naj vsaj mrtvi tvoj obraz!« (str. 150).

Tak vtisk sem dobil, ko sem analiziral knjigo. Toda marsikaj, kar se lepo bere, se ne vidi na odru tako lepo. Največja tragika je oddaljena na sceni od komike en sam korak. — In tako je vplivala pri premieri mučno ta in ona scena; črtati bi bilo treba marsikaj in ne štediti modrega svinčnika. N. pr. Grajan, ki ga podijo krog lastne hiše, pride sam koncem II. dejanja v gozd. — Seveda pride —, a kako je došel do tja? To so nemotivirani efekti. Konec V. dejanja je vplival direktno mučno. Tudi Lj. Zv. 1907, str. 765, v sicer pohvalni oceni graja V. dejanje.

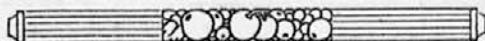
Marsikaka oseba pride in gre, ne da bi vedeli, zakaj mora iti, oziroma priti. Tehnična potreba in logičen ukaz! Vrhutega bi se dala marsikaka scena bolje prirediti za oder.

Jezik je sam na sebi krasen. — A za uprizoritev mora jezik teči, sicer igralci niso prosti spon, jim jezik stavlja ovire. V sedanjem modernem času ne govore ljudje aforizmov v verzih, Katarina (kmetica!) pa govori z Erazmom večkrat najbolj globoke misli v verzih! In kmetje niso filozofi, ki rabijo peterostopen jamb.

Res je, da je vera v zaklad med preprostim ljudstvom še dandanes razširjena; da je bila pred stoletji še bolj, je umevno. — A modern umetnik naj ne deluje v odločilnih hipih s takimi sredstvi. Ta zaklad se nam zdi neka »potiskača«. S takimi sredstvi sta pač delala Kotzebue in Iffland, mi pa ne smemo več.

Vsekakor pa bo skrajšana igra odrom dobro došla, — v slovstvu bo imela zbog svojega izklesanega jezika, trdo orisanih značajev in vseskozi solidne resne strukture mesto pred marsikako drugo igro!

(Dalje.)

O slovenski narodni glasbi.

Prof. D. Beranič (Kranj).

Primerjaj znani nemški »Jodler«:

s sledečim napevom, ki ima znake zelo visoke starosti:¹

Počasi *rit.*

Do - bro ju - tro, Ur - ši-

a tempo *rit.*

ka! Al m' boš kaj da - la pu-šel-

a tempo *rit.*

ca, al' m' boš kaj da - la pu-šel - ca?

¹ Iz Dolžanovega rokopisa.

ali pa s sledečo staro popevko:¹

V jodlerju je v *a* razstavljen tonični, v *b* pa dominantni akord.

Napevi slovanskih narodov se torej poslužujejo skokov samo posamično, pravila so jim prehodni glasi (sekunde, terce). Samo en primer! Velikoruska pesem: »Ah, ne odna . . .² kateri ne najdeš nič podobnega v nemških popevkah, ima res več skokov na oktavno in seksto, a splošno se pojavljajo v njej malodane izključno mali intervali:

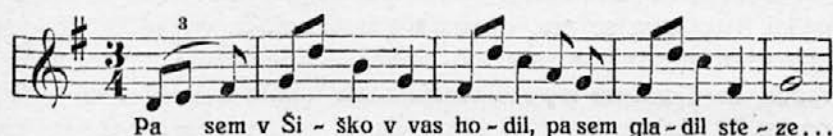

¹ Kuba, »Slov.«, št. 72. Kuba dostavlja: »Je to jedna ze starých písní štýrsko-slovenských, jakých u nynějších pamětníků málo již nalézáme.«

² Kuba, »Slovanstvo« VI, št. 42.

Kako drugačne so nemške popevke alpskih dežel, s katerimi se zelo strinjajo slovenske koroške. Slični napevi zablodijo seveda pogosto tudi med naše poljance. Poslušaj n. pr. sledečo po Kranjskem priljubljeno pesem:

Predtakt in prvi takt imata intervale toničnega (g—h—d), tretji in četrti takt pa intervale dominantnega septimskega akorda (d—fis—a—c). Tej je zelo podobna »Stara ljubezen«,¹ ki je popolnoma enaka P. H. Sattnerjevi »Peva Švicar po planinah«,² s katero posnema skladatelj švicarske (nemške) narodne napeve.

c) Pomen intervalov.

Ne smemo pa iz teh dejstev sklepati, da so veliki skoki izključna last nemških narodnih napevov, kakor je storil Fr. Kuhač v že omenjeni razpravi. Res, večina slovenskega in slovanskega ljudstva jih nima pogosto, redki so napevi, v katerih prevladujejo glasovi razstavljenega akorda. Mislim pa, da to sploh ni nikak znak narodove duše, ampak dokaz vpliva zemlje na dotični narod.

Gostobesedno, a v bistvu posrečeno je orisal ta vpliv zemeljskega površja na narodno petje A. Žigon³: »Poslušal sem ju rad ... škranca sredi doline ... pastirja vrh planinskih robov!

In pomislil sem, kako ti ta človek čudno po svoje poje ... zateglo, v premorih ... vse drugače kakor pri nas doma po dolinah pojo ... Ko da se mu ne ljubi ... počakovaje ... počako-

¹ Kuhač II, 564.

² Mohorska pesmarica II, str. 157.

³ A. Žigon, Arhitektonika v Prešernu, Zbornik 1906, str. 83 in 84.

vaje ... A vendar, iz vsega grla ... na vsa usta ... z vsem glasom ... Ne moreš reči, da se mu ne ljubi ... A kaj počakuje, premira takó ... Poslušaj! Uho mu lovi odzive ... sam svoj glas posluša in lovi ... vsak glas posebej, kako se mu povrača zopet k njemu ... a od onkraj daleč zopet nazaj ... In umeš ga, zazdi se ti, ko se z robovi okoli sebe in s čermi onostran prepadov meni, pogovarja ... Pa ti preneha, da odjekuje ... In počaka ti, in lovi odjeke ... posluša jih, posluša, do zadnjega ... da zavlada spet grobna tišina po vrhovih ... Pač se mu zdi to kot pozdravi tudi njemu ... ,Od onkraj odpeva mu drug ...' Ne vidi ga, nikjer ga ni, a odziva se mu, oponaša mu pesmi, in vriske ... In ne zdi se ti pastir več sam vrh skale ... kot da vse živi tam po robih, se ti zdi za hip ... vražje seme, skrito a živo ... ki te je poslušalo, čakalo na tvoj vrisk, da ti ga nagajivo oponese, iz skritega, iz varnega, kamor ne moreš do njega ...

In porodili so se iz takih dozdevanj, iz takih vtisov maliči in škrati ... nagajiv, poreden zarod ... otroci divjega moža, živeči v skitem skalovju pogorskem ... A porodili tudi gotovi motivi v narodnih pesmih in napevih! ,Kdo bo, dekle, tebe troštou ... troštou, troštou kooo- te jest zapustu boo-oo-oom.'«

— — — — — »V planinah so jo peli некоč. In peči so jim odpevale, zadnjo besedo, zadnji slog za odpev ... In ostrooki, ostrouhi ti ljudje, ko jastreb, ko divja koza, za vsak pojav v tem miru visokih planin, ti niso preslišali tega ... in ugajalo jim je, zabavalo jih ...

S planin pa na jesen zopet v vasi! Pa so zapeli pesem na vasi ... a odpeval jim tu ni noben drug ,od onkraj'. In opazili so tudi to ... in pogrešali so tega. In kaj storé? Nadomeščati so si pričeli sami, kar jim je dodajal v gorah planinski škrat tam izza skal; oponašati so si ga pričeli sami, kakor je on nje v planini ...«

— — — »In nastala je nova vokalna figura: refren zadnje besede kot posnemanje gorskega odmeva, posnemanje skalnega škrate ...«

Da, oblika zemeljskega površja vpliva tudi na ljudsko petje! Komu niso znane pesmi, v katerih se menjujeta pevec pastir in pevec — skalni škrat? Pastir zapoje proti skali krajši motiv, dva do štiri takte in prisluka; oponese ga skala, isti motiv, krepak in zvonk, odjekuje po robovih. Pastir zapoje drugi motiv, odjekuje; tretjega ...

Še večja čudesa opazuje dannadan gorski pastir, ki se zde neverjetna nižave sinu. S krepkim, polnim grlom zapoje en motiv

proti skali, s kraja, kamor dohaja v gotovem času motiv gotove dolžine nazaj po tolikem času, kakor ga je pel pastir za ta motiv. Dobro je preračunal vse to prebivalec planin. In ravno v pravem času zapoje pastirček k prvemu motivu drugi glas: tako poje planinar s »skalnim škratoma« v dvospevu.

In komu ni znano, da ima preprost človek veliko veselje nad akordi? In ni li res, da mali intervali ne odjekujejo tako čisto kakor veliki? In ne poje človek z divjim, veselja kipečim srcem vse drugače kakor sentimentalni, melanholični? Bolj živo, vriskaje? ne izbira zlasti vriskajočih napevov, napevov z velikimi skoki? Planinar, poln velike radosti poje med gorskimi velikani kipeče, vriskajoče. Igra se z odjekom: zapoje akord veselja, naravnega, nedolžnega veselja, raja njegova duša, ko sliši odmev, čist, svež odmev lepe harmonije; ponavlja igro, zapoje sestavine akorda drugega za drugim, sliši odjek, sami od sebe mu vrejo iz grla novi napevi, stari, ki jih je nemara prinesel iz nizkih dolin, mirni, žalostni, lenotekoči se izpreminjajo v melodičnem oziru.

Lastnost alpskih, ne pa nemških napevov so torej pogosto rabljeni veliki skoki. Ker pa stanujejo dandanes po Alpah izvečine Nemci, se nam naravno zdi, da so taki napevi nemški. Res je pa, da so vplivali in še vplivajo nemški napevi na slovensko narodno petje, da je melodija z vzdržno velikimi skoki vsaj sumljiva. Da so pa napevi, podobni nemškim »jodlerjem«, brez izjeme potekli iz nemškega naroda ali pa da so direktno posnети po nemških, tega ne moremo trditi. Da bi slovenski Korošci peli skoraj samo nemške napeve, — večina njihovih melodij ima podobnost z jodlerji — je vsaj neverjetno. Ravnotako neverjetno je, da bi ponemčen slovenski rod ne bil obdržal marsikatero svoje slovenske melodije. In končno ima premnogo takozvanih »nemških« koroških napevov jasen pečat slovenskega pokolenja.

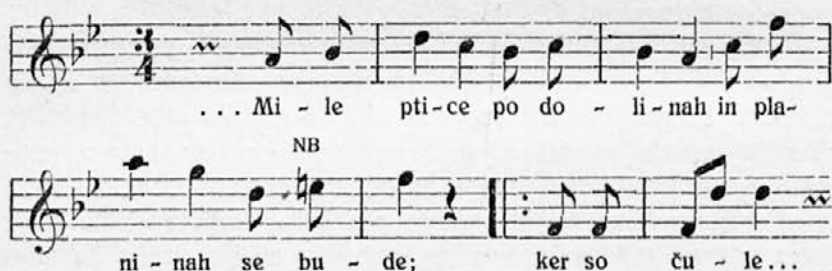
Z ozirom na rabo intervalskih skokov pridemo torej do sledečega zaključka. Slovanski napevi ljubijo posebno prehodne glasove. Pač menda, ker žive izvečine po dolinah in ravninah. Ravnotako slovenske narodne melodije. Prehodni intervali so značilen kriterij slovenskih napevov. Pod vplivom visokih gora, nekaj gotovo tudi pod vplivom nemških popevk so pa mnogi napevi Korošcev, deloma tudi Gorenjcev precej podobni kipečim nemškim »jodlerjem«.

C. Modulacije.

Naši narodni napevi so večinoma kratki; modulacije so vsled tega redke. Pesmi pa, ki obstajajo iz dveh delov, padajo v drugem delu pogosto v drug tonovni način, in sicer navadno v onega na dominantni. Tako je zložena »Zagorska«¹ v prvem delu v as-duru, v drugem v es-duru; as-dur se pa vrne v tretjem delu (torej as-dur, es-dur, as-dur). Napev »Svet«² ima v prvem delu g-mol, v drugem c-dur (pri Vrazu g-dur, e-mol).

V napevih, ki so hrvaškim bolj podobni, se nahajajo modulacije pogostejše in se pojavljajo tudi v sredi periode. »Da si mi zdrava, draga«³ preide v drugi periodi iz d-mola v a-mol in potem v g-dur. Zdi se mi pa, da Kuhačeva harmonizacija ni v duhu napeva; modulacije bi morale biti: iz d-mola skozi a-mol v e-mol (ali v e-dur).

Za primer modulacij podam ponarodjen Fleischmanov napev »Po jezeru bliz' Triglava«. V tretjem stavku modulira napev iz b-dura v f-dur in prehaja v četrtem spet v b-dur:

Na enak način modulira napev »Vigred se povrne«, ki smo jo navedli zgoraj. (Gl. str. 105.).

D. Sinkope.

Tupatam naletimo v napevih na sinkope, spajanje lahke (nenaglašene) sekirice s težko (naglašeno) ali nenaglašenega dela sekirice z naglašenim. Lep primer je napev »Vjernost do smrti«⁴. Za značaj

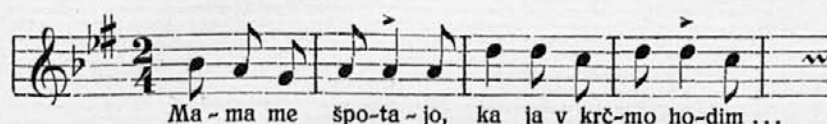
¹ Kuhač I, 156.

² Kuhač II, 566.

³ Kuhač III, 824. Več primerov: Kuhač I, 165 (začetek in konec v molu, sredi v sporednem duru; II, 512 (d-mol, skozi a-mol v f-dur, d-mol); IV, 1417, 1412, 1506.

⁴ Glej zgoraj I, B. b. § 1.

melodije, oziroma za njen ritem so sinkope posebnega pomena, ako se menjujejo z nesinkopiranimi glasovi; ako bi sledilo mnogo sinkopiranih glasov drug za drugim, bi se tega uho tako privadilo, da bi ne spoznalo dobro velikega razločka med sinkopiranimi in navadno razdeljenimi glasovi. Tako menjevanje opazimo v vsakem napevu, ki sploh ima sinkope. V tretji pesmi Malenšek-Gerbičeve zbirke sta n. pr. dve sinkopi, v drugem in tretjem taktu po ena. V napevu »Mama me špotajo«¹ se menjujejo redno takti s sinkopami in takti brez sinkop:

E. Začetki in konci.

a) Skoraj vsi napevi se prično s toničnim akordom. Ako je začetek napeva na dominantnem akordu, zastavi zbor šele na onem mestu, kjer preide dominantni akord v toničnega.

Redki so taki napevi. Samo en napev mi je pa znan z začetkom na subdominantnem akordu:²

b) Kadence v slovenskih narodnih napevih so z malo izjemami popolne, t. j. napevi se končujejo z osnovnim akordom,

¹ Kuhač I, 397. Več prim. Kuhač I, 281, 330; II, 512, 330. Kuba »Slovanstvo«, Slovenske pesmi, št. 23. Žirovnik II, 7.

² Iz Dolžanovega rokopisa.

pred katerim stoji dominantni, pogosto dominantni septimski akord. Zelo priljubljeni konci napevov so:

Konec z dominantnim in subdominantnim akordom je naši narodni glasbi neznan; poslednji, ostanek dorskega (ali eolskega ali miksoliidskega?) tonovnega načina se nahaja samo še v krajih, ki mejijo na Hrvate.¹ Vsem drugim Slovencem je ta kadenca že popolnoma tuja.

»To je grdo, ta pesem nima konca, ta je pa prav hrvaška« in slično boš slišal, če zapoješ ali zaigraš preprostemu pevcu n. pr. sledečo popevko² s tole kadenco na koncu:

Lahko.

¹ Konec z dominantnim akordom v umetni glasbi in v rabi. Prim. E. Richter, *Lehrb. der Harmonielehre*, 22. izdaja, str. 210, opomba.

² Slišal sem jo peti Hrvate v Gradcu.

In če naučiš narodne pevce to pesem, ti bodejo kmalu zapeli konec po svoje približno tako-le:

F. Rezultat.

Kakor smo videli, so naše narodne melodije tudi z ozirom na tonični element sam še dokaj slovanske; zlasti prehodni intervali, glavno svojstvo slovanskih melodij, so jim še lastni. Pač pa so v nasprotju z napevi drugih slovanskih narodov ubožne na modulacijah in ni v njih ne duha, ne sluha o tonovnih načinih, ki jih še imajo drugi narodi. Celo kadenca na dominantu, zadnji ostanek izginulih tonovnih načinov pri Hrvatih, je udomačena samo še na vzhodni meji. Tudi so naši napevi že popolnoma prikrojeni za večglasno petje; melodije vsled tega niso krepke; šele skupno s harmonizacijo in besedilom tvorijo celoto, ki zadovolji srce in razum.

VIII. Zbori.¹

Slovenske narodne popevke so namenjene v večini za petje v zboru. Solo jih poje naroden pevec samo, ako mora, ako namreč ni prisotnih pomagačev. Unisono se ne sliši nikdar. En pevec poje »naprej« (melodijo), drugi vzame »čez« (»prek«), oziroma prilaga ali sekundira, če melodija ne pripušča peti »čez«, ostali pevci pomagajo prvemu in drugemu, zvečine pa »basirajo«. Temu načinu

¹ Ker pripravljam za nauk o harmoniji in o tvorenju melodij posebno studijo, podam tukaj nakratko glavne stvari.

proizvajanja primerno je urejena večina narodnih popevk: prve sekirice so pridružene vodilnemu glasu, drugi glasovi začnejo pozneje.

En primer:¹

Četveroglasnega petja se ne sliši, pravilo je troglasno popevanje; takozvani prvi bas je namreč ljudstvu malodane tuj. Pač pa se nahaja neka vrsta četveroglasnega petja na ta način, da poje en pevec še više, kakor je glas »čez«; ta najvišji glas, ki ga imenujejo na Gorenjskem »drajer«², drži, če le možno, en glas in je kaj podoben umetnemu prvemu basu, samo da je za oktavo višji. Toda tako petje je izjema. Ponekod se sliši ta »drajer« samo v zadnjem akordu. Za to prikazen podam dva primera z gornjega Ptujskega polja. Oba napeva se pojeta v moškem zboru. V prvi vrsti je glas za »čez« in za »drajer«, v drugi za melodijo in za bas. Basisti redko izgovarjajo besede; skoraj vedno »vlečejo« temni »e«, ali pa mumljajo.

¹ Debelo tiskane note poje vodilni glas. Prim. znano »Zvedel sem nekaj novega«, Žirovnik I. št. 50 i dr.

² »Na drajer« peti pravijo najbrž, ker se končajo navadno z nepopolnim akordom, katerega pa izpopolni ta najvišji glas, ker mu pridene še tretji glas akorda.

Samo na koncu se sliši »drajer« v napevu »Wie der Himmel seine Stern«, ki je na gornjem Ptujskem polju kaj priljubljen.

Zategnjeno.

Drugačno je glede harmonije cerkveno petje na gornjem Ptujskem polju. Žal tudi to vedno bolj izginja; namesto veličastnega petja po celi cerkvi stopa mučno napenjanje slabih, neizvežbanih grl, ki pojejo pogosto malovredne »umetne« pesmi, zdaj brez tenorja, zdaj brez basa, vedno pa s tolikimi alti, kolikor je altistinj. Samo blagoslovne pesmi še pojejo včasih po cerkvi; toda organist se zaveda svoje visoke glasbene izobrazbe; kdaj jo naj da čutiti neukim kmetom, če ne ravno v nedeljo? Razsaja tako po orglah, da ljudski glas prevpije in tira tako, da ljudstvo ne more dohajati organistove koračnice. Dá, organisti zvečine nimajo zmisla niti za narodno, niti za cecilijansko petje. Pri tem pa ne trpi samo glasba, ampak tudi vnema obiskovalcev cerkve.

Kadar pa so okoliščine take, da more peti ljudstvo v cerkvi z veseljem, je to petje veličastno. Tu slišiš sopran, več altov, tenor, ki ga pojejo skoraj izključno ženske¹ (ako ga pojejo moški, pravijo Poljanci, da pojejo »prek«), pogosto pojo ženske tudi bas. Moški pa pojejo vse glasove, ki jih pojejo ženske, seveda za

¹ Na gornjem Ptujskem polju smatrajo za dobrega pevca onega, ki zna peti v mešanem zboru tenor.

eno ali več oktav nižje. In vse to se druží v mogočno enoto, ljudstvo samo je prevzeto svojega petja, ublaženo je njegovo srce in na zrahljana, plodovita tla pade v takem trenutku vsako dobro zrnice. Za primer ljudskega cerkvenega petja gornjih ptujskih Poljancev podam začetek večnolepe blagoslovne pesmi »Glasno zapojmo«:

Počasi. NB

Ženski glasovi.

Glasno za - poj - mo, čast povzdi - guj - mo,

Moški glasovi.

Je - zus je v be - lem kru - hu pri - krit ...

Prvi akord v tretjem taktu bi moral biti pravzaprav subdominanten. Ker pa ta akord ljudstvu ni posebno v ušesu, nastaja na tem mestu velika mešanica glasov. Ženske pojejo zvečine akord b—d—f, nekatere v drugem altu mesto b tudi a. Ako slišijo take pevke v bližini dovolj močno peti b, čutijo, da to ne gre skupaj, in takoj odnehajo. Tudi moškim subdominantni akord ne steče; v basu pojejo deloma osnovni, deloma dominantni ton. Tu dobimo torej čudno mešanico glasov: b—d—f—a—c.

Kakor vidimo v tem primeru, je cerkveno ljudsko petje nekaj drugačno kakor posvetno. Predvsem se poje mnogoglasno; število glasov je odvisno od razporeditve in pesmi. To je pa gotovo, da slišiš pogosto cele stavke peti osmeroglasno in še večglasno. Drugič nastanejo samobsebi umevno pri tolikih glasovih prav pogosto sporedne oktave in kvinte; te so v moških zborih dokaj redke, v mešanih cerkvenih pesmih jih pa ljudstvo prav nič ne zametuje. Tretjič se ponavlja skoraj vsak glas v nižji oktavi. Ta prikazen je v posvetnih moških zborih kaj redka; le tuptam jo potegne manj nadarjen pevec za kakim glasom, navadno za vodilnim. Nadarjenejši narodni pevci pa smatrajo tako petje grdim in napačnim. Sicer pa je ponavljanje melodije za oktavo nižje lastno tudi dalmatinskim deškim zborom.

Iz vsega tega moremo sklepati, da je harmonizacija narodnih napevov zelo preprosta. Večinoma se rabita samo dva akorda, osnovni in dominantni¹, redkeje akord na spodnji dominantni. Na gornjem Ptujskem polju je n. pr. subdominantni akord zelo redka prikazen. Dominantni akord se rabi zelo pogosto s septimo. Popolnoma neznani so pa našemu ljudstvu mehki akordi. Samo na vzhodni meji so udomačeni mol-akordi.

Ljudstvo poje zvečine jako počasi in zateguje zlasti zadnji akord. Kako sanjavo, otožno se razlegajo ti zategnjeni spevi v mirno noč! Kdo jih še ni slišal? Kdo še ni čutil poezije tihe noči, zroč s srebrno mesečino odeto ravan, v ozadju medle postave gorskih velikanov, in na srebrnih krilih blede mesečine priplujejo trepetajoči otožni zvoki...? Slovenska pesem je zrcalo slovenske duše!

¹ Kuhač (Rad 160) trdi, da odgovarja v hrvaških narodnih popevkih osnovni akord osebk u jeziku, dominantni pa povedku in da se slovniški osebek mora vedno kriti z osnovnim, povedek pa z dominantnim akordom. Tej svoji teoriji na ljubo popravlja deloma harmonijo, deloma besedilo napevov, ki jih je sam izdal. Ali ima prav ali ne, v naših narodnih popevkih ni sledu takega ujemanja.

IX. Zaključek.

V slovenski narodni glasbi se kaže jasno vpliv sosednih narodov; tuj duh jo prepaja; izpodrinil je tonovne načine in ugodbo (temperaturo)¹ popolnoma, deloma harmonijo, preobrazil je melodije; potujčila se pa naša narodna glasba vendar še ni. Značaj naših ljudskih napevov se bistveno razlikuje od značaja tujih napevov.

Tuji vpliv izhaja od zahoda in je na vzhodu zelo slab; napevi vzhodnih krajev se še vsledtega niso tako zenačili s svetovno glasbo, kakor napevi večine slovenskega ljudstva. —

Za proučevanje narodne glasbe nam je treba kritičnih zbirk, ki bodejo podajale pesmi tako, kakor jih poje ljudstvo. Zapisovalci pa morajo biti izobraženi v teoriji narodne glasbe.

Povzdignimo veljavo domačih popevk med narodom! Kjer se poje umetna pesem, glasi se naj tudi narodna! Kakovost naših pevskih zborov naj se ne meri po tem, ali so že peli kako »veliko« skladbo, ampak po tem, ali so zmožni peti narodne pesmi tako, da navdušijo bolj in manj izobražene poslušalce. Ljudstvo mora spoznati in čutiti lepoto svojih napevov, da jih bo tem rajše prepevalo. Poje se naj vedno več kitic, da tudi poezija učinkuje na slušalce. Pri tem naj se sega po dovršeno harmoniziranih popevkah; da bi bile harmonizirane, kakor jih poje narod, ni treba. Ne nadomestile bi umetnih in ne zadovoljile po novem hrepenečih slušalcev. Hubad in Dev naj bodeta dobra znanca vsakega zbora. Varovati se je pa potvar narodnih napevov, kakor so obešanje še enega repa na napev, bodisi potom puhlih variacij in solov, bodisi potom neduhovitih prehodov. Za koncert naj se točke pazno zbirajo po značaju melodij in besedil, po harmonizaciji, sestavi, da bo koncert mnogoličen, da bo vsaka točka nova. S tem se bo navdušil narod za svoje domače zaklade, ustavilo se bo prodiranje tujih, manjvrednih melodij.

Da bodo imeli pevski zbori dovolj dobro harmoniziranih narodnih napevov, to bodi skrb naših glasbenih zavodov. Družba sv. Mohorja pa naj stori tudi tu kak korak za povzdigo slovenskega ljudstva. Nimamo zavoda, ki bi mogel podariti narodu toliko

¹ Temperirano ugodbo so sprejeli germanski in romanski narodi v XVIII. stoletju (S. Bach, »das wohltemperierte Klavier« 1722), I. Tartini, »Trattato di Musica« 1754). — Hrvati imajo po Kuhaču (Rad 160, str. 131) še prirodno ugodbo. Kvinto namreč pojejo mnogo tanjše, veliko terco debelejše, veliko septimo debelejše, kakor so ti intervali v temperirani ugodbi.

in tako cenih pesmaric, kakor baš ta družba. In dokler ni pomočkov, je napredek izključen.

Narodna pesem naj konečno najde svoje mesto tudi v umetni glasbi. Domači skladatelji morajo zajemati motive iz slovenskih in slovanskih narodnih napevov; ne smejo jim biti edini vzor svetovni mojstri nemški, italijanski i. dr. Zaveti mora naroden duh tudi v umetni slovenski glasbi.

□ □ □ □ □

O popoldanski vročini leže kmet v senco košatega drevesa in zaziblje ga sladek sen. Pride pa poreden deček in luča vanj kamenčke. Zadene spečega. Razjarjen skoči kmet pokoncu. Udreti jo hoče za razposajencem... Toda glej, dan se nagiba k večeru in koliko dela je zaostalo: hvaležen je hudobnežu v svojem srcu, hiti, da stori svojo dolžnost, preden bo noč...

Slaboten sem vrgel kamenček med slovensko razumništvo. Močnejši, posnemajte kmeta!...

Pogreški: Str. 20., tretja vrsta v četrtem odstavku, beri: ... narodne popevke...

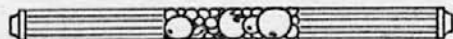
Str. 24., zadnja vrsta nad črto, beri: ... na sestavo pa **O. Dev in Fr. Kuhač**,³...

Str. 25., tretji takt, beri: f-a-es.

Str. 26., druga vrsta v drugem odstavku, beri: »načrte melodij.«

Str. 28., zadnja vrsta prve opombe: ♩ | ♩ = u —.

Str. 104., točka 2., prva vrsta: ... drugi člen napeva...

Iz Kastelčeve zapuščine.

Objavlja Ivan Grafenauer.

(Dalje.)

Tako daleč je segal prvič v cenzuro poslani zvezek »Krajinke Zibelize«, IV. bukv. — Poleg njega pa je šla v Kopitarjevo cenzuro, kot del IV. bukvic »Čbelice«, še posebej s črnilom paginirana (1.—4.) pesem Vodnikova »Ifkrize«, pisana na štirih straneh, ki se jim pozna, da so iztrgane iz celotnega zvezka. Našel sem jih, kakor str. 89—90. v onem delu Kastelčeve zapuščine, ki se hrani v ljubljanski licejski knjižnici, in sicer v istem ovitku. To je torej nekako prvi del »Anhanga«, ki je njega naslovni list prilepljen za str. 106. — Ostali »Anhang« pa je bil zopet posebej z rdečim svinčnikom paginiran (str. 1—25) in pisan na slabšem popirju. Ohranil pa se ni ves, ampak samo strani 5—8, 11—25, (26. stran je prazna), t. j. do konca. Izgubile so se torej str. 1—4 (obsegajo »Anakreontea« do 3,7; Čb. IV., str. 78.—80.) in 9—10. — Ta novi dodatek ni bil na Dunaju v Kopitarjevi cenzuri, nima namreč niti ene Kopitarjeve opazke, niti kakega drugega znaka, ki bi kazal na Kopitarja.

Ifkrize (prešlovenjene is Lafhkiga). Paginacija 1—4. Pesem je zaznamenovana z rdečo 1. Kr. Čb. št. 75.—77. Variante in opombe: 3 fe] prv. fe, popr.: in — 8. ne lmem — 9.—10. Besedici je in Bi je Kopitar podčrtal, na rob pa je zapisal opombo: trop tard! — 11.—12. Rimi ref de in svesde je Kopitar podčrtal, na rob pa zapisal: quel style! — Pod to Kopitarjevo opazko pa je zapisal M. Čop: Der Censor will wohl sagen *Quelle rime!* — *Ref de u. svesde* reimt wenigstens so gut, als Ariosts *perde* und *aver de'* (Orl. c. 1, st. 43) und besser als dessen *nome* und *misero me* (C. 8, str. 82); selbst das *f in ref* lautet vor *d* gewöhnlich wie *s*. — 15. ljubesen] prv. ljubava, popr. — 22. lhest in dva. Kopitar je ta izraz podčrtal, na rob pa je zapisal: !quel style! — 28.—29. Izraza Prevezh ognja ter Sharje prevezh je Kopitar podčrtal. — 30. fladke] prv. fladkó; končnico *o* je Kopitar dvakrat podčrtal, nakar jo je Kastelic popravil v *-e*. — 35.—36.] Na robu Kopitarjeva opazka: sed sinus sibi consulet, non hosti! — Vidi se, da Kopitar misli ni razumel. — 51. lerza] lerze —. 52. Šerza] Šerze —.

Rdeče paginirane strani 1.—4. so se izgubile; sodim, da je na prvi strani bil napis »Anakreonta, grefhkiga pevza...« (Čb. IV., str. 78.), druga stran da je bila prazna, tretja in četrta pa da sta obsegali 1. in 2. ter začetek 3. v Čbelici natisnjene pesmice.

Strani 5—6 obsegajo Vodnikova »Anakreontea« od verza 3,8 (Čbelice IV. str. 80., vrste 6. od zgoraj) do konca (Čbelica IV. 82). — Variante 4,4. solnže. — 4,5 solnžno. — 4,6 prijatli. — 5,3 gnesdih. — 5,5 Ponilje. — 5,6 v'. — 5,7 gnesdi. — 5,8 Ipelan. — 5,19 gnesdazkov. — Podpis: r. V. Vodnik. — List je bil v tiskarni, ker je v rokopisu z rdečo črto označen konec strani v »Čbelici«. —

Na straneh 7—8, je napisan Vodnikov Šamzhe. Pesem je zaznamenovana z rdečo 5 in z rimsko VII., pisano s svinčnikom. V Čb. je tiskana na str. 84.—86. kot druga Vodnikovih narodni pesmi. — Opombe: 7. ne savoslan, popr.: nesavoslan. — 10. sjegravajo. —

Strani 11.—25. obsegajo isto, kar Čbelica IV., str. 66.—68., 69.—70. in 71.—74. ter več nenatisnjenih pesmi. Slede zaporedoma:

Štarozhelke národne pefmi (prv.: -e) is rokopifa Kraljodvorškiga (prv.: Kralo-) od Venzelna Hanka v Pragi 1819 na lvitlobo daniga. Nad napisom rdeča 10, našajóča se na pesem:

Venez, R. str. 11.—12. Čb. 66.—67. — Brez razlike. Opomba: 25. bi, popr. jeft. — 26. lafa, popr.: laf bi. —

Sapufhena, R. str. 12.—13.; Čb. 67.—68.; zaznamenovana z rdečim 11. — Varianta: 1. tamni. — 7. povejte, prv.: povete.

Is Oglafa rufkih pefem od Fr. Lad. Zhelakovškiga [popr. Čelakowskiga] (v Pragi 1829.). R. str. 13.—18.; Čb. 69.—70. Zgorej rdeča 12. —

Str. 13.

1. Romantifhka ljubesen.

Bil je sor, bil lvit je prvi dneva,

Rofa s roshe ni nobena padla,

Al po lizah grenke folse tekle

So devizi mladi Vasilevni,

5 Je v britkosti, v shalofti je tifti

Is perf bolnih sdihleje sdihvala

In mladenzhu dobrimu je rekla:

Bog obar te, Bog obar te, ljubi!

Bog obar te, up moj, moj priferzhni!

Str. 14.

10 Treba nama vezhno se lozhiti;

Ozha, mati moja te ne ljub'ta,

Ino shlahta moja te lovrashi,

Drugimu me hozhjo omoshiti.

Še pomislil je mladenezh dobri,

15 Še pomislil, pa je odgovoril:

Nizh ne jokaj, moja draga dufha!

Nizh ne jokaj, belih rok ne trudi!

Romantifhka ljubezen, prečrtana in nenatisnjena. Na robu s svinčnikom Kastelčeva opomba: V Blüthen neuböhmisch. Poesie S. 87. — V. 2. Popravljen prv.: S roshe (nad vrsto zvetja) rofa ni padla,

- Treba je prevdarit', se pomislit',
Treba nama dober svèt ismislit'.
20 Od tod dalezh, dalezh v dalnim kraji,
Tamkje v dalnim kraji med gorami
V jesero se val sa valam šteka
V jeseri, tam velik je ofredek,
Ki sarafhen s laftno je lepoto.
25 Dva konjizha drevi ofedlal bom,
K jeseri na njih bova hitela.
Bom na bregu ladijo naredil,
Na ofredek v nji poplavam f tabo.
Str. 15. [Bom na bregu ladijo naredil
30 Na ofredek v nji poplavam f tabo.]
Na ofredku bova mešto vftavla,
Zhe ne mešta, vunder vfaj valizo,
V ti v ljubesni bova prebivala
Vekomaj do najne sadnje ure.
35 Dekliza mu je odgovorila,
Mlado dekle, lizhna Vasilevna:
O, kaj bo pa s mojga mal'ga verta,
Kaj s rudezhmi, kaj bo s plavim' rosham'?
Kje tam ozha, kje bom mater najdla?
40 Kdaj feltrize, drage [najdla] tovarshize?
O, povlod bolh, draga, vertez najdla,
Plave roshe kamor le pogledalh,
Kjer se vmijalh, roshize rafejo,
Ozhe tvoj bo tamkej melez jalni,
45 Mati tvoja bode toplo fonze,
Tovarshiza tebi vfaka svesda,
Vekomej jest bom tvoj dragi ljubi.

(2) (1.)¹ **Sapushena.** R. str. 15.—16.; Čbelica str. 69.—70. —
Variante: 3]. ne sapušté. — 18. Kneshne grade, popr.: -ih -ov. —
23. hilhez, vertez, popr.: -iz, -iz. —

3.

Str. 17.

Ljubesen zhes bogastvo.

Na vezher fe s mojim ljubim vidila,
Po dolini fim fe s njim prehajala.
Šva govorla, dve befede radošne,
Dve befede radošne, tri shalošne.

S roshe padala ni rofa. — V. 39. Verz je pozneje zapisan med verza
38. in 40. — V. 40. Kdaj, popravljen Kje.

Sapushena. Ednica je zapisana preko dvojke, a je oboje prečrtano;
zraven je zapisana rdeča 12.

Ljubesen zhes bogastvo. Trojka in vsa pesem prečrtana. Na strani
opomba s svinčnikom: V. S. 114. —

- 5 In sedela s dragim fim do polnozhí,
Gledala fim smirej ljubiga v ozhí.
Oh, ozhí, ve jafne ljubiga ozhí!
Kaj terpeti moram jeft, ozhí, sa val!
Kdo naj vidil? — Svitli mezez is nebá:
10 Kdo naj flifhal? — tihoft nozhna flifhala.
Vender sjutraj mati vse to vedila,
Kar s preljubim govorila fim svezher,
Kregala me, fe jesla nad menó.
Str. 18. Ne jesíte, mati, fe, ne kregajte!
15 Ne hranite, mati, me neljubljen'mu;
Dajte raji tiftimu, ki ljubim ga.
Šte moshlí bres ljubesni fe li vi,
In shiveli s nashim ozhkam bres ferzá?
Al bogato hozhte raj' imeti hzher,
20 Pa bogato v mokro semljo poloshit',
Kakor frezhno zeli vek jo gledati?

Šerbske preflovenjene. R. str. 19.—25. — Čbelica IV. 71.—74.
— Zgoraj rdeča številka 13, nanašajoča se na pesem:

1. Po ferzi sima (Šarajevka). R. str. 19.; Čb. 71. — Brez razločka. —

2. Ne pij vode, vdovize ne ljubi.

O, moj ljubi! Kje si bil ti fnozhi?
Draga moja, me bolela glava.
Nifim li ti, ljubi, govorila:

- Str. 20. Ne pij vode, ne kuhuj vdovíze,
5 Merselzhna je vřakatera voda,
Vdoviza pa shalořtniga ferza;
Ampak vino pij, kuhuj dekleta.

3. Šmert drage in dragiga.

Mati fina Mihata pokrega:
Kje si pa le fnozhi bil, fin Miha?
Me ne kregaj, moja řtara mati!
Per treh deklizah fim bil jeft fnozhi.

- 5 Ena je tanka ino viřoka,
Druga bela je ino rudezha,
Tretja zhernih je ozhí devíza.

V. 18. nashim, prvotno mojim (?). — V. 19. hzher, prej hči.

Ne pij vode vdovize ne ljubi prečrtana. Opomba: Naslov popr. vdove ne kuhuj.

Šmert drage in dragiga prečrtano. — V. 12. Najprej zherno-okno, *n* prečrtan. — V. 16. zhernooka, najprej zhernookna; *a* je za-

- Po ti, ki je tanka in vifoka,
Mene boli glava, ljuba mati;
10 Po ti, ki je bela in rudezha
Mene boli ferze, ljuba mati;
Sa to zhernook[n]jo pa devizo,
Ljuba mati! meni je savmreti.
Me poloshi na lahke nošila,
15 In me neš sraven dvora njen'ga,
De me vidi zhernooka d'viza.
- Str. 21. To isrezhe, dušha truplu vtezhe.
Mati dene njega na nošila
Pa ga nefe poleg dvora njen'ga.
20 Vidila ga zhernooka d'viza,
Materi je štari govorila:
Moram vmreti, moja štara mati!
Me denite na lahke nošila,
Sraven un'ga mertviga nešite,
25 Pa vřhtriz nama grobe izkopljite,
In roké řkos grobe vkup řklenřte.

(4) 2. [Šumljiva] řkerb. R. str. 21. — Čb. 71.—72. — Številka 4 je zapisana preko prvotne 2; poleg rdeča 14. — Šumljiva, prečrtano, zraven je Čop zapisal Ljubomorna, a je zopet prečrtano. Naslov. v Čb. „Škerb.“ — Brez razlike (neglede na ločila in naglase.) —

(5) 3. Dekliffhka kletev. R. str. 22. — Čb. 72.—73. — Številka 3 je zapisana preko 5; poleg rdeča 15. — Brez razlike.

(6) 4. Dekliza roshizi. R. str. 22.—23. Čb. 73. — Številka 4 je zapisana preko 6; poleg rdeča 16. — Variante: 5. Materi b'te, popr.: Bi materi te. — 8. řeltra fe, popr.: ře řeltra. —

(7) 5. Roshafim, dokler nimam mosha. — R. str. 23. — Čbelica 74. — Številka 5 je zapisana črez prvotno 7.; — zraven je zapisana rdeča številka 17. — Brez razlike. —

Str. 24.

8

Radofř, řkerb in pomifřhlik.

Oh moj Mijo! Kje ři bil ti řnozhi?
Tam kjer bil řim, dobro mi je bilo:
Vidil řim řeřt deklizo prelepo,
ře osira, ře nafmeja meni,
Mi dosdeva ře. de bi me vsela.
řnubil bi řo, al ne da je mati,
Vkradil bi řo, pa řo varje řtrasha.

pisan preko na. Enako v. 20. — V. 24. Verz je pozneje zapisan med vrstici 23. in 25.

Radofř, řkerb in pomifřhlik. Prečrtano.

Mandelnovo je drevo pred hiho,
 Splesal bom po debli jeft na veje,
 Kukal bodem, kakor kukovíza,
 Bom se glafil kakor laftovíza,
 Sdihoval bom, kakor udovíza,
 Shaloval bom, kakor mlada d'viza,
 De bo mati vñmilila se njena,
 Ino mene s drago ofrezhíla.

(9) 6.

Radost v upi.

Str. 25.

Šhetale so tri devíze
 Tamo doli na Bulgarfkim;
 Ena prede, druga veshe,
 Tretjo ljuba mati krega:
 Kje li bila? kod hodíla?
 Na kraj' Donave sim bila,
 Gledala sim ladje fhajko,
 Ino v fhajki tri junake;
 Eden, mati! ta nar vezhi,
 Ta nar vezhi, ta nar lepíhi
 Tanko berkat, ozhi zhernih,
 On mi rezhe, ljuba mati!
 Al te vseti, ali vmreti. —

Dostavek. Naknadno sem dobil po posredovanju gospoda dr. Avg. Žigona iz Kastelčeve zapuščine še kos rokopisa III. bukvic »Krajske Čbelice«, paginiran z rdečim svinčnikom s številkami 51—66. — Ta odlomek obsega Zupanove »Pfihize«, »Krajnki Plutarzhik« in prve tri napise »Krajskega Nestorčka«. Variante so (neglede na naglasna znamenja in ločila) sledeče:

Pfihize:¹ 1, 4 flavi] rok. flovi —. 3, op. 3. Fidi]a] prv. Fidi]e, popr. — pilov] v rokopisu izpuščeno —. 6, op. 1. varshet, v rokopisu je v s svinčnikom prečrtan, zgoraj vprašaj. — 8, 1 vzhíte] uzhte —. 9, op. 2. Arabi] Arabiji — grobi] grobu — Mahomeda] prv. Mahometa, popr. —

Krajnki Plutarzhik:² 1, 1. Sigmunda] Šigmunda. — 3, napis: DONAVERTI] Donavertu. — 5, 2. Kraljam] prv. kraljam, popr. — 5, 4 potljer] prv. potler, popr., toda j zopet prečrtan s svinčnikom. — 6, 1 Lepoldu] prv. Leopoldu, o prečrtan — 6, op. 1.

Radost v upi. Številka je zapisana preko številke 9. Pesem je prečrtana s svinčnikom, ne s črnilom; bila je torej šele nazadnje prečrtana. Rdeča črta po sredi je izčrtana; zgoraj na strani 25. (nad 3. verzom) rdeča 18.

prv.: Leopold: Lepold — nad prvo besedo stoji št. 2, nad drugo št. 1. — 6, 7 Vindonibonjanam] v rokopisu enako, bržkone pomota m. Vindobonijanam; enako op. 4. — 8, napis: Kavzhizh] prv. Kauzhizh, popr. najprej s svinčnikom (Zupan), potem s črnilom (Kastelic). — 9, op. 1. Turzhii] Turzhiji — Rajgerfeld] prv. Rejgerfeld, popr. — 10, napis DERBLJANŠKI] Derbenfki, pop. Derbljanski, najprej s svinčnikom (Zupan), čez to s črnilom (Kastelic); enako v op. 2. — 10, op. 2. Asii] Asiji. —

Krajski Neftorzhik (rokop. Neftorzhek):³ 1, napis: ŠLOVENZE] Slovenze — 2, 3 Nevfmiljeni] prv. Nevfmileni, popr. — 3, napis: IBLANŠKIM] prv. Iblanskimu, u prečrtan — 3, 2 Madjarije] Madjarija —.

C. Kastelčev rokopis za pripravo II. in III. bukvic »Čbelice«.

31. Polovico pole, preganjeno čez pol v 4° je popisal Kastelic s pesmimi drugih avtorjev, ki jih je pripravljajal za tisk. Šele ko jih je tu popravil, jih je prepisal na čisto, ali pa jih je zavrzel.

Sir. 1.

Shal po prijatlam v' vojfki.

Log, ti sapulhen, hladiven!
Tebi shaloftno odprem ferze.
Ljek famota ti vrazhiven
Duh pobit ti boljiga ne vé.

- 5 Hrupa meftniga prasnoba
Mi je vedno huji muke vir!
Notrejna britkoft, grenkoba
Najde le v' dobravah mir.

¹ Kr. Čb., III., str. 60.—64.; rokopis, str. 51.—60. Roka je Kastelčeva.

² Kr. Čb., III., str. 50.—54.; rokopis, str. 61.—65. Ta odstavek je pisal Matija Čop.

³ Ohranjeni so samo trije napisi na 66. strani rokopisa; »Kranjska Čbelica« ima te tri napise na strani 55.—56.; vsa zbirčica obsega strani 55.—59. Roka je zopet Kastelčeva.

Shal po prijatlam v' vojfki. Pesem (Levičnikova) je tiskana v Čb. III. str. 37.—38. — Popravki: V. 2.] Shaloftno t' odprem ferze. — V. 3. Ljek famota], Lik famote. — V. 4.] Kastelic je popravil s črnilom: Bolj'ga duh pobit ne vé —, potem s svinčnikom: Sols ozhefa t' ne taje — Sols ozhefa tebi ne taje — Bolj' ga duh pobit ne ve — Sbrifhi [moje] meni ti folse —; zadnja verzija v Čb. — V. 6.] huji je tefnobe vir. — V. 7. Med britkoft in grenkoba je nad vrsto s svinčnikom zapisano: mi je. — V. 8. dobra-

- Ljube roshize! povejte
 10 Se je Pepe kaj pri vaš mudil?
 Milo me nikar ne glejte;
 Dobro vem širota ni tu bil!
- Tizhize fo me ofule,
 Kader šlihfale me sem perpet!
 15 Urze tište, oh, minule!
 Tak hité flovo od mene vset!
- Tebe vprašam, linja škala:
 Pepe bo lne vidil kdaj mene?
 Te se govoriti bale!
 20 Tode marka glaf mi klizhe: ne!
- Vetriza šhepta mi pihlej,
 She enkrat safopim prov lohko:
 Toshi na od boja dihlej:
 Pride! pride! predem dolgo bo!
- Str. 2. 25 Sopot shali me vodiza,
 Is pred luhe drage perzerlja,
 Pepova morde folsiza!
 Kaj terpim, zeniti Pepe sna.
- Mozh, de pridefh! pa preposno!
 30 Kepiza jes bodem ti semljé!
 Da napil tolashbo grosno:
 Zhakam, kjer lozhiti ne perté!

vah] samotah; Čb. dobravah. Na strani skoro nečitljivo: pušhavah. — V. 10.] Je li dragi tukje bil. — V. 11.] Tako milo me ne glete. — V. 12.] Vem per vaš se ni mudil. Vsi trije popravki najprej s svinčnikom, potem s črnilom. — V. 13. fo] šte. — V. 14. Kader prečrtano, pred perpet je vrinjen tukej, a je prečrtan. — V. 15. oh] fo. — V. 16. Popravki s svinčnikom nad vrsto: Svenil hitro lepi svet. Pod vrsto: Vidim jili sdaj proč letet. Na desnem robu: Sginil je veselja zvet —, kar je zgoraj popr.: Sginil je hladkosti — čez vse s črnilom: Venil je veselja zvet. — V. 17.] Vaš uprašam, linje škale. — V. 18.] Pod vrsto: Bo kdaj ljubi, na strani: Bo špet ljubi vidil me?, nad ljubi s svinčnikom vidil, nad me: mene. — V. 19.] Na desni: Te se govoriti bale; nad tem s svinčnikom: mutafte oftale. Spodaj: Tihe fo lete oftale. — V. 20.] Na strani: Marka (popravljen Malka) glaf zaklizhe: ne! — Tode] s svinčnikom prečrtan; mij, popravljeno sa. — V. 22.] Dahnem lne enkrat lahko (najprej s svinčnikom, potem s črnilom). — V. 23. Toshi na], s svinčnikom: Me tolash. — V. 24.] Popravljeno najprej s svinčnikom, potem napol s črnilom: Perfhil, perfhil dragi bo. — V. 25. Sopot], s svinčnikom: Tam pa. — V. 26. Is pred], s svinčnikom: S — perzerlja], s svinčnikom: perfhk (dalje nečitljivo), Čb.: — šikreblja. — V. 28. S svinčnikom: Men' opomba prestrašna. Na desnem robu še druga opomba s svinčnikom: Lozhi ker zhaka (?) ne ... (nečitljivo). — V. 29.] Zgoraj s svinčnikom: Priti ... ?

Mina v' molitvi.

Mina moli, angeli hitijo
 Ulivati mir v' ferze bolno!
 Ko dim Abelnov dari puhtijo
 Mine gorki sdihljeji v' nebo!

- 5 Kak sdi! poboshnofti ushgana
 Lepa, ko nedolshnoft, lilje zvet,
 O diviza! s' venzhikam obdana,
 Malo vidil je enakih fvet!

Miha muham.

V' jezhi Miha muhe bije,
 Padeſh line tla pokrije.
 Joj! sazhnejo muhe godernati,
 Nam ubogim ne bo vezh obſtati!

- 5 Sjerko shenfu (?) davi nozh in dan.
 Tiho! niſim zelar Domizjan,
 Rad bi s' iglo slato bodil,
 Vam odhodino sagodil,
 Pa jetnik ne poje nikdar vezh,
 10 Slati zhafi Mihu, muham prezhl!

Str. 3.

Mazhik o goſpodarja godu.

Jel tvoj mazhik tu fedim
 Tak blis!

Œe vefvanje vefelim
 Krog miſ.

- 5 Daneſ glajene dobilſh
 Goſti,
 Doſti meni podelilſh
 Koſti.

al (sc. preposno). Na desni s svinčnikom: [jes] bom ſhe. — V. 30. Zgoraj nečitljiv popravek s svinčnikom, na strani enako. — V. 32.] Spodaj s svinčnikom: Prid' ſim kjer lozhit ne perte. — Ta pesem je ena izmed najznačilnejſih za spoznavanje Kaſtelčevega dela kot urednika »Čbelice«.

Mina v molitvi. Cela pesem (4 kitice) — is nemſhkiga — v prevodu Gr(abner)jevem je tiskana v Čb. III., ſtr. 32. Popravki: V. 2.] Mir ulivat' ji v ferze bolno! — V. 3. Abelna daru. — V. 4. Mine] prečrtano, a nepopr., Čb.: Njeni — V. 4. sdihljeji] -leji. — V. 5. Kak sdi] Kak [Tam] klezhi. — V. 7.] ſo fvitlobo [ſhe] rajno ſhe obdana — 8 je enakih] takih. —

Miha muham. Pesem utegne biti Zupanova, kolikor se more soditi po slogu.

Mazhik o goſpodarja godu. Bržkone Zupanova pesem.

- Tvoje milosti vele,
 10 De teb',
 Moje poshelji serze,
 Kar feb'.
 Golen, dolgo bod' vesel
 Šhirjav!
 15 Sit bom tebi vedno pel
 Mijav!

Pila gadu.

Štr. 4.

- Gad v' pilarijo lese,
 Grudi piline sobe,
 De od nevohljive jese,
 Laſtni gada ſe kruiſhe.
 5 Shri! veli pokojno pila,
 Bat' ſe meni tebe ni:
 S' gladenjam lſhe bom haſnila,
 Davno gnjil ſhe bodeſh ti.
 Gadje krajnſke medarize!
 10 Poſluſhajte uk pravljize [!]
 Na iſtrebljeno uho!
 Krajnſki zhmerli
 Bojo vmerli!
 Al zhebelza
 15 Bo flovelza
 K' mene ino vaſ ne bo!

Terſizhan od Iblane.¹

Prijatel Iblane
 Rad kjekej derzhim:
 Li dome peljane
 Po redi ſheljim.

Iblanzhan Terſtu.

- Ne tebe ſhaliti!
 Prijatle zenim;
 Šam ſebe vmeriti
 Sred vezhih ſhel[j]im!
 5 Med tvoje novine
 Je Iblane me fram;

Pila gadu. Ta peſem v obrambo »Čbelice« ſe naſlanja — značilno!
 — na Metelkovo baſen »Gäd inə pila« (»Lehrgebäude der Sloweniſchen
 Sprache . . .« ſtr. 281). Zložil jo je prejkone J. Zupan.

¹ Sledeči epigrami (8) ſo Zupanovi, kar ſe jim pozna na prvi pogled.

Med tvoje štarine
Savrilkati snam.

Muran od Iblane.

Benetkam verſto je Ljublana,
Ta v' gref, v morje bla una djana.

Iblana memo Benetek.

Benetke ſlovile
Po ſvetu mozhno;
Pa Iblana je bila
Iblana ſhe bo!
5 Ko Doſha, no Marta
Na ſvetu ni blo.

Iblana Benetkam.

Valhe dobe ura minila!
Moja upam bo vezhnila!

Govorunu.

Preden ſineſh, pomilſi:
Toſhit ſnajo te ſvilſi!

Pleſunu.

Ref David je pleſal;
Pa dondo ni ſtrefal.

Igrunu.

Tudi ſvet Ivan igra;
Toda on ſkoro neha.

III. Rokopisi obsegajoči pesmi raznih avtorjev.

A. Val Vodnik in Žiga Zois.

32. »Ilirija zveličana«, laſtnoročni Vodnikov rokopis na treh straneh v 4° zganjene polovične pole, brez naslova:

Iblana memo Benetek. V. 5. Marta] Naj bo bržkone Marka.
Govorunu. Glej Čb. II., »Pſhize«, št. 3., str. 48.

Str. 1.

1. (1.)

Is Dunaja klizhe
 Ilirja vftan
 Ivobodnosti (!) tvoje
 Napozhil je dan.

2. (2.)

5 Po starih pravizah
 Prijemi oblašt
 In starmu jesiku
 Ovâruvaj zhašt.

3. (3.)

Mat' stara flovenja
 10 fe komej savè
 V' ozheh ji vefele
 igrajo folse.

4. (5.)

Kdo zhilla moj jesik
 Kdo sove me mat'
 15 Ga hozhem al ozha
 Al fina imenvat.

5. (6.)

Zhef laštne fneshnike
 Po traku Vodâ
 Junake fim fvuojè
 20 Pelâla nekdâ.

6. (7.)

Po hribih po Dolih
 Ralhirnjen njih rod
 Prifegnil jè flavni
 Dunâvini prod.

7. (11.)

25 Vindifa Vindona
 flovenfki fte blè
 Na nemzih flovenzu
 Jè Vindez jmè.

8. (12.)

Tam sdavno sidâli
 30 Hasburfki fò grad
 To profto vosili
 Do morja saklad.

Ilirija zveličana. V oklepaju je končna števnik (po Wiesthalerjevi izdaji Vodnikovih »Pesni« Ljubljana 1891, založba Družba sv. Cirila in Metodâ, str. 21.—23.) — V. 12. Prvotno po pomoti: solse. — V. 19. fvuojel u s svinčnikom prečrtan. — V. 29. sdavno je prečrtano, zgoraj stoji vedno.

Str. 2.

9. (14.)

Hasburzi sposnajo
Vindiški svoj vir
35 In sušnosti moje
Prjasni namir.

10. (15.)

Po kratki ložitvi
Tolashni spomenj
Preštala fim šklezhih
40 Rafkólnikov drenj.

11. (17.)

Kjornejzhan ne febi
Ne meni isvešt —
Rasmeta rasgraja
Vfe tare pod pešt.

12.

45 Ne mišli mi biti
Ne ozha ne Kralj
Sa dèteta fvoje
fe 'm ferze oshalj.

13. (23.)

Na glas (!) fim mu pela
50 Rimljanov sapad —
Gluhej pa ni tarme
Ko Vitelki glad.

14. (24.)

Sim pela „ješt perštan
Evropini bom“
55 Ne dà me nevešt
fe vdere na lom

15. (25.)

Kar štane od burje
Ofvetni vihàr
Evropa enako
60 Pogòltnika vdàr

16. (27.)

Isbudi fe pefem
Ozhifhenih vušt
Od štarga ozheta
Dat' hvalni okušt.

— V. 33.—40. Kitici 9. in 10. sta s črnilom prečrtani. — V. 36. Prjasni je pisna pomota mesto: Perjasni. — V. 41. Kjornejzhan, beseda je prečrtana; zgoraj: Napoljon. Kjornejzhan je torej Napoleon, ker je rojen na Korsiki. — V. 45.—48. Kitica 12, 1—2 = 9, 3—4 končne verzije, kitica 12, 3—4 pa = 21, 34. — V. 48.'m, namesto m' = mi. — V. 60. Pogòltnika prečrtano, spodaj:

Str. 3.

17. (28.)
 65 Prilvetli dobrotni
 Po Rudolpu Vnuk
 Ti vštaviš pravizo
 Besedo in' Vuk.
 18. (30.)
 Narave flovenske
 70 Oshivleni kal
 Bò zvetjom in' fadjom
 Zesarstvo (!) obdal.
 19. (35.)
 Ti skupiš Evropo
 Dat' roke li v' šren
 75 Da febi prifega
 fvet vekomi šklen.
 20. (31.)
 Na ferzu s' mi raftel
 Me Babizo velh
 Med fvoje priftare
 80 Kraljize me delh
 21. (36.)
 Me febi sapletah
 Med flavni svoj venz
 Svelizha me tebi
 Moj svešti flovenz.
 22. (37.)
 85 Samiza ti dajam
 Došt' pridnih otrok
 Premnogih pa šeltram
 Pridrūshena rok.
 23. (39.)
 Te flovejo Pola
 90 Terfat ino Teršt
 Premorje Dinarško
 In' hribje poveršt.
 24. (40.)
 Sagājnata Drava
 In' lava svoj šhum
 95 Rogūlje Triglava
 Odglafajo hrum.
 25. (43.)
 Je šofed vefolnim
 Po fvetu moj dom
 Vesilo vřih polkov
 100 Po mokrim ti bom.

Velikana. — V. 84. Moj prečrtan, spodaj: Nafh. — V. 91. Popravljenost:
 Dinarško Premorje. — V. 92. hribje prečrtano, zgoraj: mejšta.

33.—43. Rokopisi za izdajo Vodnikovih pesmi. Ker tu ni prostora za podrobno razpravljanje o besedilu, naštejemo nakratko vse, kar se nahaja v zbirki.

33. Deset polovičnih pol, na polovico zganjenih (torej 40 str.) brez paginacije. Strani so zdržema popisane, zadnje tri strani so prazne. Vsebina: Dramilo mojih rojakov (str. 1) — Napitnik (1) — Sadovóljin Krajnz (2—3) — Novo léto (4—6) — Nova pratika¹ (6—8) — Štara pratika¹ (9—11) — Verfház (11—13) — Predgovor Ljublanfkih Noviz v' novo léto 1797 (13—14) — Novo léto 1799 »Sdravim mladenzham« (14) — 1800. (14) — Novo léto v' Ljublanfkih Novizah 1798. (14) — 1799. (Še noviga léta, str. 15) — 1801. (15) — 1802. (15) — Bafenj. Kof in Brésen (15—16) — Bafenj. Šraka ino mlade (16—17) — Bafenj. Pemfki² in pa Krajnfki konj (17—18) — Bafenj. Petelinzhika (18) — Plefár (18—19) — Star peviz ne boj se péti (19—20) — Radovoljni brambovzi (21—22) — Brambovfka molitev (23—24) — Perféga (24—25) — Estrajh za vfe (25—27) — Brambovfka dobra volja (27—28) — Vganke (29—37); ugank je 50, zadnjih treh (51—53) ni. Listi od str. 29—40 so sešiti.

34. Vinfke muhize, posamezen list, 4⁰.

35. Bohinfka Biftriza, posamezen list, 4⁰.

36. Mirov gód 11 dan ferpana 1814., posamezen list, 4⁰.

37. Mile, polovica pole, preganjena v 4⁰.

38. Planfhár, polovica pole, preganjena v 4⁰, prvič objavljena v L. Sl. M. 1895, 247—250.

39. Ravbar, dve polovici pole, preganjeni v 4⁰ in sešiti.

47. Suljzhba Lambergara s' Pegamam, dve polovici pole, preganjeni v 4⁰ in sešiti.

41. Ifkrize preflovenjene is lafhkiga, polovica pole, preganjena v 4⁰.

42. Dies irae po flovenfko, polovica pole, preganjena v 4⁰.

43. Otoshnimu vina. Is Nemfhkiga, polovica pole, preganjena v 4⁰.

¹ Vodnikovih »napisov za mesece« torej ni Levstik prvi imenoval »Staro« in »Novo pratiko«, kakor sem mislil v svoji »Zgodovini slovstva« (str. 23), ampak M. Kastelic.

² Pomota za Nemfhki?

Dodatek. Po posredovanju gospoda dr. Avg. Žigona sem dobil naknadno za nekoliko dni v pregled novo zbirko prepisov Vodnikovih pesmi, ki so pisani z meni neznano roko v metelčici. Zbirka obsega v ovoju z naslovom »Vodnikove Pěsmě za pokušňjo vā Ljubljaně« (metelčico sem transkribiral) na 18 posameznih in 5 dvojnih listih finega holandskega popirja v 4° precej obsežno zbirko Vodnikovih pesmi. Rokopis pa tekstno nima nobene vrednosti, ker je zgolj prepis Smoletove izdaje »Pěsme Valentina Vodnika«, izšle v Ljubljani 1840. l., in torej ne kaže nobene, nam še neznanе tekstne tradicije. Prepisi so poleg tega pogrešni.¹ Teksti tudi niso samo prepisani v Metelkov črkopis, ampak tudi v dolenski pravopis njegov. Prvotno je bila prepisana pač vsa Smoletova izdaja Vodnikovih pesmi do prevodov iz Anakreonta; zdaj pogrešamo sledeče: Moj spominik (Smole, str. 26—27), Bohinska Bistrica (28—30), Iskrice (43—46), Napís na Lubl. Novice od l. 1802 (47), Vošenje noviga leta (58). Iz oddelka »Pěsmi za Brámbovce« je ohranjena samo »Pesem brambovska«. Izmed pesmi, ki se ne nahajajo v Smoletovi izdaji, je v zbirki samo »Slavčěk« (Levstikova izdaja Vodnikovih pesmi, str. 73. — Var. 2 siná] na, na —) — Kdaj se je izgubilo, kar je izgubljenega in kam, tega ne moremo vedeti. Omeniti pa moram, da je imelo rokopis pred dr. Žigonom in menoj že več drugih oseb v roki, izmed katerih je ena zapisala nekatere brezpomembni opazke na ovoj.

Rokopis pa je vendar zanimiv, ker nam dokazuje namen Metelkov ali pristašev njegovega črkopisa, da bi izdali še po letu 1840. izdajo Vodnikovih pesmi v metelčici in v Metelkovem pravopisu.

44. Sešitek, pisan s Kastelčevo roko (v 4°). Prvi list je prazen, na str. 3—13 je prepisan Zoisov prevod »Lenore«, ki ga je objavil L. Pintar v Zborniku Slov. Matice, IV. 160 sl. — Na str. 14. je pisana neznana (morda Zoisova) pesem, str. 14—16 pa obsegajo opombe k prevodu »Lenore«, kakor jih omenja L. Pintar na omenjenem mestu, str. 164. —

Rokopis »Lenore« se razločuje v sledečem od Pintarjeve objave, ne glede na naglase, izpuščaje, začetne črke in interpunkcije: 1, 7. (številka pred vejico pomeni kitico, druga številka verz) ne] ni (pred znamenjem] je tekstna verzija Zbornikova, za njim pa

¹ Namesto Vodnikovega: »Se pětih ne bran« (Vinske Mušice, Smole, 31) piše: »Se piti ne bran'«, mesto »namake« (ibid) »ne manka«; tudi je časih po nepazljivosti ali radi nerazumevanja izpuščen kak verz ali posamezna beseda: »Zdiha katira, moža«, mesto »Zdiha katira — Žé dolgo možá« (Novo léto, Smole, 9) — »Pa svata . . .«, mesto »Pa svéta mu pēta« (Vinske Mušice, Smole, 32). — Pokvarjene Smoletove verzije (str. 42.): »Ne mojmu spomladu — Obrati cveta« (pravilno: »Nemoj mi spomladi — Obrati cvetu«, Cvetje, Wiesthaler, 16), seveda tudi ni mogel razumeti prepisovavec in je zapisal: »Na mojām spomladě«. NB.: Mesto Metelkovega s, piše prepisovavec pogosto bohoriški f.

Kastelčeva.) — 2, 5. per kraju] perkraju — 2, 7. f] s' — 3, 2. na-
 proti] nasproti — 4, 1. Na desnem robu: dol in gor — 4, 3. Na
 desnem robu: odgovor — 5, 2. Na levem robu: Nam — 5, 3. Na
 levem robu: luba — 5, 6. Na levem robu: Meni — 6, 1. Vufmil
 fe] Vufmilfe — 7, 1. Velk] vilk — sveft, najprej fveft in poprav-
 ljeno — 7, 6. 'S terte] V terto — 7, 8. groba] grobe — 8, 1. mar
 shiviga] marshiviga — 8, 4. De] Je — nate] na te — 8, 5. Blefhi]
 Blejhi — 9, 4. Jes] Jef, prvotno Jes, a popravljeno. — Na desnem robu:
 Men fe ni kam djati — 10, 3. Poleg s' pešte h stoji na desnem robu:
 = ? — 10, 5. Na desnem robu: milli faj — 9, 8. Svelizharja] Sve-
 lizhene — 11, 1. mať kaj] mati kej — nebelki] nebelhki — 11, 7.
 m'] ni — 12, 1. ferzè in glavò] ferzà in glave — 12, 2. Na desnem
 robu: flaft? — 12, 4. Pregrefhati] Pregrefhit — 14, 3. volj'] volje —
 14, 5. kajpada] kaj pada — 15, 6. ne ftoj] neftoj — 15, 7. Na desnem
 robu: zhujelh — 15, 8. ftenel] fteno — 16, 1. fever'n mras] fever
 mraf — 16, 6. Šprim'] primi — Na desnem robu: na sedlo sad —
 17, 6. Na desnem robu: so oft das hitet und hiti!!! — 18, 5. vedni]
 ved ni — 18, 6. Boljè] Bolji — 19, 1. fever'n] fever'n — 19, 2. Na
 desnem robu: sa fedlom — 19, 3. Shénina] shenena — 19, 7. She-
 biz] Shebez — 20, 1. defn'] defni — 20, 3. poljka] polka — 20,
 4. Na levem robu: pod njim — 21, 4. h'] k' — 21, 5. prekop] prak-
 kop — 21, 7. Na desnem robu: exequia — 22, 5. in' f] in's —
 24, 3. nakrishm' in' fhev'] nakrishni in zhes — 24, 7.] Pred duhom
 fe ne boj (prim. 20, 7) — Na desnem robu: Duhov fe nizh ne boj
 (kakor je v Zbornikovem tekstu) — 25, 3. pazhite] pezhite — Na
 desnem robu: napi? — 25, 4. Velhe] Veshe — 25, 5. Hajda] Hejda
 — 26, 1. kojna] k' jma — 28, 3. sarie] sarje, popravljeno v sarie
 — 28, 5. ismafno] is mafno — 29, 3. Na desnem robu: zherno bis!
 terdozhelni — 29, 6. burkia (?)] brokle — 30, 2. Preftreshe] Pre-
 treshe — 30, 6. vot'l] votl' — 31, 3. v' tlà] vtlà — 32, 5. Terpi]
 Terpj — vbog'] v'bog' — 32, 6.] Proti bogu fe vpret' ne fmé —
 32, 8. Na desnem robu: Bogu fi zhlovek — Truplo te?? — 32,
 9. Oklepaj in enačaj izpuščena.

Na 14. strani ima rokopis sledečo breznaslovno pesem, pi-
 sano s Kastelčevo roko, a kakor vse kaže, je pesem starejša
 (oblike sginio — fhinio, podiò — fmodiò!) in utegne biti, kakor
 prevod »Lenore«, Zoisova.

Joj dekleta
 Mlade leta
 hitro sginio
 Dobra vola
 Slate kola
 naglo fhinio
 Sa njim lese
 Vosle tvese
 fkerb in dolgi zhať

Staroft fiva
 Nadufhliva
 sadoide val
 Staro babo
 Plog sa fabo
 fantje podiò
 Na germadi
 Po navdi¹
 shivo fmodiò.

¹ S svinčnikom popravljeno v: navadi.

Od 14.—16. strani so opombe, ki jih Pintar omenja na str. 164. Zbornika. Ker tam niso vse priobčene, naj jih priobčim tu v Kastelčevem prepisu, saj so bržkone Zoisove:

(Str. 15.) Dieser Versuch, Bürgers Leonore ins Krain. zu travestiren, zeigt die Armuth der Sprache besonders in Reimen das schöne Refrain

= Bei Gott ist kein Erbarmen
= ach wehe, ach wehe mir Armen

ist absolut unübersetzlich, dan = Nefmiln Bog me fodi (richtet mit mir!) (wenn auch angenommen) = Gorje, gorjè men bodi, kann im Imperativ dagegen nicht stehen! Eben so findet das = Gorje (g) men' bogi froti als das bessere zwar keinen Reim — — — um das kein Erbarmen auszudrücken! = Es sind nur wenige Verba, die den Reim auf oti geben, als

krotiti	beruhigen, bändigen			dobroti
lotiti se	wagen, unternehmen	potiti		lepota oti
motiti se	irregehen	špotiti	sudare	ltamota
motiti koga	irreführen			Paftota
rotiti se	} sich verschwören			
sarotiti se				

aber, alle diese geben keinen Sinn für Nichterbarmen.

Z. b. = sam bog me vezhni vkroti = gorjè gorjè men' froti
= Nefmil'n bog se me loti = gorjè men' bogi froti, besser
= Nefmiln bog me moti = aber das bog und bogi
= Ak fè sam bog saroti = hindern wieder??
= K' se mi sam bog saroti =
= Nefmiln bog se roti = gorjè men' bogi froti
= sam bog se nad me vodi? k' se mi sam log¹ saroti
= Nefmiln bog me fodi? lotiti von 'li-oteti = wo-
= sam bog me vezh ne moti cher(?)
= gorjè gorjè men froti

(Str. 16.) Boshja ferd se me loti
Vrashna smert se me loti
gorjè men' bogi froti.

Daj		Bog	Breg = h	lol
graj	jigraj	glog	greh	dol
hlaj		krog	kreg = h	gol' nudo
kaj	Lafhaj luzhaj	log	meh	'kol palo
kraj		mnog	Šleg = h	mol
mlaj		nog'	ltreh	okol
naj		rog	tleh'	pol
raj		lplog	treh	sgol

¹ Pomota za: bog.

sdaj		Veh'	fkol	lokol	ferbicus
faj			fpol	genus	
vaj	zhuvaj		ftol		
	folovaj		Vol	oven	
		po verftah dol in gor'			
		ga po imenu klizhe			
Bor		Devi			
dvor	predvor	dnevi			
gor'	govor	zrevi			
	javor	gnevi			
	klavor	hlevi			
	obor	levi			
	Pokor'	mlevi			
Sor		pevi			
fbor		plevi			
zgor		revi			
fkor		shevi			
ftor	truncus	flevi			
	tovor	sdrevi			
	tabor	zhevi			

(Str. 17.)

Varianten

Ob fivim jutru 's tefhkih fanj
 Alenka fe premekvala
 Kje je moi Jur? kak dolg bom nanj
 Al' shiv al' mertvi zhakala

Po sraku gor fe fhtulio
 Velikavi duhovi
 in s' grosnim glasam tulio
 to visho v' fvojim flovi
 = terpi poterp' v bog' ferzé
 = s' bogam fe kregat zhlovek nefmè
 = s' bogam godernat zhlovèk ne fmè
 = tolashi na mfne shelé
 = truplo te vezh ne fili
 = Naj fe bog dufhe fmili
 = Bog naj fe dufhe fmili

In vudri, vudri hot hot hot
 Kakor fterlaj priftresha pot!?

= naj poka naj poka ferzè
 = naj svene, naj fahne — ¹

¹ Kakor se vidi, je Kastelic prepisal »Lenoro« in opombe po onem rokopisu, ki ga je objavil L. Pintar v Zborniku. Vprašanje, kako je spoznal Prešeren bržkone Zoisov prevod »Lenore«, je zdaj rešeno; spoznal ga je po Kastelčevem prepisu.

B. Ign. Holzapfel.

45. Holzapflov lastnoročno pisani rokopis, 12 strani obsegajoč sešitek v mali osmerki.

Str. 1.

Šlavinja.

Sbud' se Slavinja is lipave fenze!
Vftan, in se hlapa modriže napi!
Tergaj zvetliz li, in spletaj li venze,
Jutro zhefhenja se tebi jafni!

- 5 Smedi vefela is gofliz li krajnfkih
Sive lenobe saftarani prah!
Godi vefelje v' lipavah nam rajnfkih! —
Kaj tako dolgo oklepa te strah?

- Kaj? — Al' framujefh se fvojga jesika? —
10 Kter' se fhe v' pefmah je flajfhi glafil? —
Kaj? Te bolj nemlhka jesizhniza mika,
Ker te je nemiz nemlhkvati vuzhil?

- Bofh mari vezhno fvoj rod ti tajila,
In le molzhala, de ptujzi flove?
15 S' ptujimi pefmi rojake pazhila,
Ki se fhe ptujzem prerade fludé.

- Kaj, morebiti priprave ne najdefh
De bi prepevati vredno jo blo?
Al' po domahtvo tak malo ti sajdefh?
20 Je otemnelo ti biftro oko?

Str. 2.

Zhe te ne ginijo brajde dolenfke,
Sava prebiftra ne biftri duha;
Al' ne bogat'jo te rude gorenfke?
Krafnofť Triglava ne vnema ferza?

- 25 Bofh le od fvojih rojakov molzhala,
Kterih rasumnofť je hvalil vef fvet?
Bofh se le fvojih vojakov framvala
Kterih oroshje je Turkam trepet? —

- Vftani! — v pefmah vefelih sahvali
30 Fronza Ozheta — sa fvojo modroft!

Šlavinja. Pesem je bila, kakor se vidi, določena za »Slavinjo«, ki jo je hotel Holzapfel izdajati s Ciglarjem in Andriolijem l. 1825. Tudi ostale pesmi so bile določene prvotno za »Slavinjo« in je Holzapfel rokopis, predelan, pozneje odstopil Kastelcu za Čb.; porabil ga je deloma za I. zvezek Čb. Gl. kar poroča o postanku tega rokopisa Kosmač v Glasniku 1864., zv. X., str. 247. Prim. Marn, Jezičnik, XXIV, 78. —

Poj jim hvaleshnoft, ker oni so dali
Strunizam tvojim špet novo fladkoft!

Poj! in vefelja prepolna ti budi
V fercah Slovenzov špet frezho novó!

35 Poj! zhe nad taboj le ptujzam tud' študi,
Poj! Saj le Krajnzam študilo ne bo!

(Na flapu v' povodnim.)

Str. 3.

Pod Slapam v' povodnim.

Shum potoka štrafhno sgraja
Smed škalovja grom bobni,
Gola plefha me obdaja,
Siva pezh v' neb' kupi!

5 Vid povzdignem na viľhave,
Tam le Biľtriza vali;
Zhes viľoke golizhave
Jesna sgraja in hromi!

Pada! Glej, po vľoki řteni
10 Val sa valam dol podi,
Pada —! le od ferda peni
De preľherna le topi.

Pada! jesna podkopuje
Let oflapja škalnat sid
15 De od groma le řtrefuje
Vľe podľnovje vodnih řid.

Mersla řapa me dohaja,
Biľtri řrak me let' poji,
Tiha mirnoft me obdaja
20 Svete řhelje v' men' budi.

Pod Slapam v' povodnim. Pesem je natisnjena v Čb. I., str. 33.—34., s podpisom H. — Prvi naslov je prečrtan, poleg drugega je zapisal Kastelic s svinčnikom *dnji*; »povodnji« tudi v Čb. — V. 2. Smed] 'S med (K.) — V. 4. neb'] nebó (K.) — V. 6.] Verz je prečrtan, zgoraj s svinčnikom *Sa-viza* (H.), na robu pa s črnilom: Biľtriza vali le tam (H.); pod tem besedilom spodaj je zapisano nekaj s svinčnikom, a se ne more brati. — V. 8.] Prečrtano, na robu: Spulha le [pot] prot plařhnim tlam (H.), kar je K. popravil s svinčnikom: Pada proti ... — V. 10.] Prečrtano, na robu: Nje valovi le vale. — V. 12. Prečrtano, na robu: De valovi le topé. — V. 9.—12.] Kitico je K. s svinčnikom črtal; v Čb. je ni. — V. 14. škalnat] beseda prečrtana, popr. K.: vezhni; tako Čb. — V. 17. dohaja] s svinčnikom popr.: řpreleta (K.) — V. 18. me let] popr.: ferze (H.) — V. 19. me obdaja] popr.: krog raspeta (K. s svinčnikom) Čb.: raspeta. — V. 21. na ľevi zgoraj: Daj mi leto Bog

Let' mi Šveti! — daj prebivat'! —
 Kjer fposnavat' fim te jel!
 Tresno zhiftoft daj mi vshivat'
 Hvalo vezhno bom ti pel!

Str. 4.

Na posipu Hudiga grada.

- (1) Tiha grosa me dohaja,
 Al' oftanem? — al' beshim?
 Rasvalina me obdaja,
 Šred fkalovja let' ftojim. —
- 5 (2) Plaf posipa fe po fteni,
 Star osidje fe drobi;
 Kaj posip leta pomeni?
 Rasvalina, — kdo fi ti?
- (3) Hudi grad! she fe ti blisha
 10 Tvoj'ga bitja sadni dan;
 Zha! ofhabnost tvojo nisha,
 Strah is tebe sdej je sgnan.
- Tak' ftoji, fe hrumi, kolne
 Zhe vmira bogorot;
 15 In roke pregrehe polne
 Premetava zhes fvoj sh'vot.

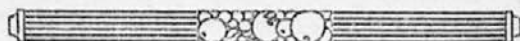
(H.) — Let' mi v tekstu, Daj ter leto v dostavku je s svinčnikom prečrtano; nad dostavkom pa stoji s svinčnikom: Letu (K.). — Čb. ima: Letu daj mi, Bóg, prebivat' — V. 22. fpoznavat'] s svinčnikom popr.: fposnati (H.). Čb. ima tekstno verzijo. — Na desnem robu ob zadnji kitici je H. opomba: Es erinnert mich an die Kinderjahre. Hir, am Wasser lag ich oft mit meinem Katechismus. — Pod črto pa je opomba k besedi Slap: Ein Dörfel am Wasserfalle. —

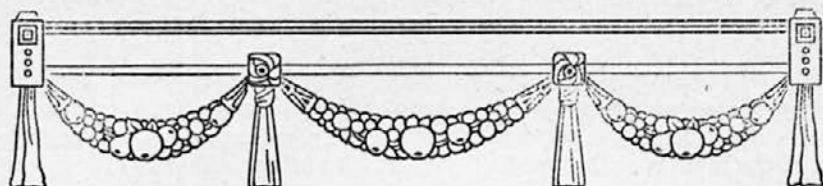
Na posipu Hudiga grada. (Kar je v [], je v rokopisu prečrtano.) Pesem je tiskana, močno okrajšana (8 mesto 14 kitic) in izpremenjena, v Čb. I., str. 28.—29. — V. 1. dohaja], popr. s svinčnikom: ob[d]haja (K.). — V. 2. beshim], popr. sbeshim, s zopet s svinčnikom prečrtan. — V. 3.] Popr.: Vfe podera fe, vfe maja. Na desnem robu: (Vfe (posipa) (drobi fe) raspada vfe se maja (H.) — prečrtano s svinčnikom na robu: Kròg fe maja (K.) — V. 4.] Popr. najprej: V fredi, potem: »Glej od grose oftermim« (H.) nazadnje je s svinčnikom prečrtano V fredi in nadomeščeno z Med; na desni pa je s svinčnikom dostavljeno: oftermim (K.) Čb.: Med fkalovjem oftermim. — V. 5. Plaf], popr. Plas — V. 6. Star' osidje] popr. [Staro] Sivo sidje. — V. 7. posip leta] popr.: [sidovje to] rasmēt leta (H.) — na desnem robu n:čitljivi popravki s svinčnikom (K.?) — V. 10. sadni] popr.: sadnji. — V. 12. sdej je sgnan] popr.: je isgnan. — V. 13.—16. prečrtano in občrtano. — V. 17. leshij] popr.:

- (8) Tam leshi — in ferd, tegota
 Je trohlivoft, gnuſno nizh;
 20 Kolj momaka — o framota
 Se ovija ſlab zhervizh!
- Str. 5. (10) Straſhni sgled! Je to zhloveka
 Slava, dika mozh in zhaſt?
 To naredba ſtar'ga veka,
 Velizhaſtvo in oblaſt? —
- 25 (11) V prah — poſip in rasvaline
 Se na ſemlji vſe raſpe;
 Zhaſ pomigne — in premine,
 Kar le zhlovek kolj pozhne.
- (12) Le kar v' ferco lep'ga ſtvari
 30 Bozhja mozh — to obſtoji;
 Vnſtran ſveta ſe ſhe ſhari
 Lepſhi ſe ponebefi.
- (4) Kje ſo ſkladi? Kje ſidovi,
 'S kterih, grad, ſi ſlodbe lil?
 35 Kje ſo vrata, kje moſtovi,
 Kjer je trinog mir dervil? —
- (5) Kje ſeliſha, kje ſ'-hodiſha
 Kje ſo jezhe — tvoja ſla?
 40 Kje ſtraſhiſha, kje moriſha,
 Kje oroſhje — teb jigra?
- (6) Kje junaki — kje momaki,
 Kter' ſtrah'vali ſo ſemljo? —
 Kje oprode, kje vojſhaki,
 Ktere paſlo je ſlato? —

leſhiſh — tegota] togota. — V. 19. Kolj momaka] popr.: Korenjaka. — V. 20. Se ovija] na levi ſtrani popr.: Grize Glo[d]je, ſpodaj pa s ſvinčnikom: Ga premaga. — V. 26. raſpe] popr.: raſſpe. — V. 29. ferzo] popr.: ferzu. — V. 31. Vnſtran] popr. s ſvinčnikom: Unſtran. — V. 35. ſo je pozneje zapiſano, križek zaznamuje meſto, kam ſpada. — V. 40. jigra] popr.: igra. — V. 42. Kter'] popraviſeno: Ki. —

(Dalje.)

Nove knjige.

Fr. Terseglav: **Zlata knjiga slovenskih Orlov.** Katoliška tiskarna. Ljubljana 1910.

Slovenska mladeniška organizacija je pogrešala še nekakega temeljnega zakonika. Sedaj je dobila tudi tega. Iv. Podlesnik ji je napisal natančno določen in avtentično razložen poslovnik, Fr. Terseglav pa »mladeniški katekizem«, to je, z mladeniško-vzgojnega stališča sestavljen kažipot za vse življenje slovenskih Orlov.

Da se spozna namen in pomen »Zlate knjige«, treba le pregledati nje poglavja: I. Orel, njegov namen, delo in vzori. — II. Orli, njihove dolžnosti in življenjska naloga. — III. Orlovske čednosti. — IV. Značajnost, prvi pogoj življenja po Orlovih načelih. — V. Viteštvo in neomadežano življenje. — VI. Ljubezen do ljudstva in narodne dolžnosti Orla. — VII. Telesno zdravje in zmisel za domačijo ter družino. — VIII. Krščanska ljubezen in usmiljenje. — IX. Orel in nasprotniki.

V teh devet poglavij je umno položena vsa pedagogika za slovensko mladeniško organizacijo. Ni ga življenjskega vprašanja slovenskega mladeniča, ki ne bi bilo kratko, a premišljeno rešeno v teh poglavjih. Odločno poudarja »Zlata knjiga«, da treba vzgojiti slovenske Orle z resnobno disciplino, ki ni drugega kakor zdravo samozatajevanje, za katoliško moštvo, za krepko značajnost, brez polutanstva in brez mehkužnosti. Lepo govori Orlom o viteštvu, o blagem srcu, neomadežanem življenju, o spoštovanju do žene. Navdušeno vnema »Zlata knjiga« slovenske mladeniče za ljubezen do ljudstva, za narodno delo, za boj za narodno pravo, a tudi za pravičnost do drugih narodov. Govori mu o zdravju, o veselju in žalosti, o ljubezni do domačije, domače zemlje in domačega življenja. Govori mu o kraljevski zapovedi krščanstva, o ljubezni tudi do nasprotnikov, a tudi o boju zoper sovražnike krščanske misli, in tolmači, kakšen mora biti ta boj, da ni zoper krščansko ljubezen. To veliko stvarino je bilo seveda mogoče obdelati v mali knjigi le v obliki katekizma. Zato bo služila knjiga v prvi vrsti za mladeniške večere, kjer naj bi se pomnjivo brala in skrbno razlagala. Da bi pa imeli slovenski mladeniči tudi živ zgled goreče ljubezni do Boga in domovine, zlasti v bojih, ki jih čakajo, je povzel Terseglav v »Zlato knjigo« tisto večnolepo berilo iz knjige Makabejcev o makabejskih bojih za božjo čast in ljudstva srečo. Na koncu pa je zbral in dodal še nekaj odlomkov iz spisov velikega

pedagoga slovenskega ljudstva, škofa Slomskega, njegovo »Poslednje sporočilo«, vabilo v družbo svetega križa, o zdravju in zdržnosti, »pričkanje vernega mladeniča z nevernim modrijanom« ter »nekaj dobrih svetov«. Za uvod je del dr. Lampetovo himno Orlov, za sklep pa lepi psalm 118.

Ljubljanski knezoškof je sam napisal za to knjigo potrdilo, ki je obenem najlepše priporočilo. Knezoškof čestita pisatelju, da se mu je delo tako posrečilo, ter pravi, da je to delo zares zlata knjiga slovenski mladini.

Dr. A. U.

Silvin Sardenko: **Slovanska apostola**. Zgodovinska igra v petih dejanjih. Ob 1025 letnici Metodove smrti. Ljubljana 1910. Izdalo »Apostolstvo sv. Cirila in Metoda«. Založila Katoliška bukvarna. Cena K 1'20.

Ciril-Methodova družba je sveta slovanska apostola nekako »profanirala« in tako odtujila ljudski duši, apostolstvo sv. Cirila in Metoda ju hoče zopet vrniti vernemu ljudstvu. Ta pomen ima tudi zgodovinska igra, ki jo je v proslavo sv. bratov napisal Silvin Sardenko. Sv. Ciril in Metod gresta čez oder kot božja poslanca, učitelja sv. vere in apostola verskega edinstva. Kar sta bila kdaj za Moravane in Panonce, to naj bi bila sedaj za vse Slovane. Igra je pisana v lepem, čuvstvovitem jeziku pesnika Sardenka. Seveda je Silvin Sardenko predvsem lirik, zato bi tudi ta igra utegnila imeti za oder premalo življenja in dejanja. Poživilo pa jo bo ljudsko petje, krasna ljudska pesem o sv. Cirilu (St. Premrla) in bajni cerkvenoslovanski koral »Veličaj duše moja« (transponiral in harmoniziral Fr. Ferjančič).

Dr. A. U.

Dr. Fr. Schnürer: **Jahrbuch der Zeit- und Kulturgeschichte** 1909. III. Jahrgang. Freiburg im Breisgau 1910. — Herder je začel izdajati posebne letopise, v katerih s pomočjo strokovnjakov zbira rezultate posameznih let. Tako izdaja poseben letopis za prirodoznanske vede, tako tudi letopis za časovno in kulturno zgodovino. Tega je izšel tretji zvezek za leto 1909. Uredil ga je dr. Fr. Schnürer. Ta letnik (439 str., vez. 9 K) obsega sledeča poglavja: I. Cerkveno življenje; splošno, na Nemškem, v Avstriji, drugod. V tem oddelku je zanimiva sodba prof. Schindlerja o avstrijskih katoliških shodih (str. 14). Prof. Schindler meni, naj bi se v Avstriji ne prirejali periodični skupni shodi (češ da v sedanjih razmerah ne obetajo pravega sadu), marveč rajši pokrajinski in narodni. II. Politično življenje; pravtako: v Nemčiji, Avstriji, drugod. Dr. Funder poroča tudi o znanem predlogu o reformi pravilnika za državni zbor, ki ga je stavil dr. Krek, »der geistvolle slowenische Führer« (str. 52), in sodi, da bo to dejstvo znamenito za vse čase v zgodovini avstrijskega parlamentarizma. III. Socialna in gospodarska vprašanja. Tu poroča prof. dr. A. Koch poleg drugega tudi o antikoholnem gibanju (str. 105 sl.). IV. Vede. Za katoliško vedo je dobro obdelana literatura. Sicer bo pa posebno zanimal nov oddelek

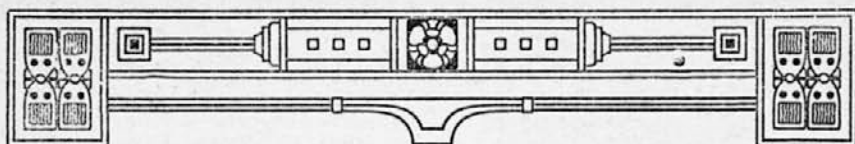
»slavistika« (str. 273 – 284), ki ga v dosedanjih letopisih še ni bilo. Poroča dr. V. Vondrák. Govoreč o slovenščini posebno poudarja A. Breznikovo razpravo (ponatisnjeno iz »Časa«): »Slovanske besede v slovenščini«, češ »da je to jako zanimivo vprašanje, ki je je treba za druge slovanske jezike analogno šele obdelati«. Omenja tudi Grafenauerjevo »Zgodovino novejšega slov. slovstva«, želeč naj bi se skoraj nadaljevala, češ da je »to delo tem zaslužnejše, čim manj je zato monografij in drugih pripravljanih del.« V. Literatura. Tu se ozira letopis žal! le na nemško slovstvo. Zanimiva je zlasti sodba o »Armsünderin« Nanny Lambrechtove (str. 319 sl.; referentu se zdi vsa slika pretemna in enostranska, dasi z veliko umetniško silo risana) ter o »Arme Margaret« Handel-Mazzettove (str. 330 sl.). To delo se zdi referentu epohalno za nemško katoliško literaturo; z njim se začinja nova doba, ko si bodo katoličani zopet osvojili svoje mesto v nemški literaturi. (Znano je, da je bilo prav o teh dveh delih zadnje leto mnogo kontroverze.) VI. Umetnost. Na koncu je dodana kronika, pregled znamenitejših umrlih oseb (Totenschau) in stvarno kazalo.

A. U.

Dr. Th. Deimel, **Kirchengeschichtliche Apologie.** Sammlung kirchengeschichtlicher Kritiken, Texte u. Quellen auf apologetischer Grundlage. Freiburg im Breisgau 1910. Str. 395. M 440. Avtor, znan že po svoji »Zitatenapologie«, je zbral v tej knjigi razne tekste poganskih pisateljev in krščanskih apologetov o krščanstvu, potem sodbe znamenitih zgodovinarjev, katoliških in zlasti protestantovskih o raznih poglavjih cerkvene zgodovine, o svetlih, a tudi o temnih, nepristransko, le z ozirom na resnico, po načelu Leona XIII.: »Krščanski resnici se ni ničesar bati.« Ker je knjiga urejena po časovnih oddelkih cerkvene zgodovine, bo zlasti dobro služila kot pomožna knjiga pri pouku cerkvene zgodovine.

A. U.

Listek.

Naša liberalna doba. — Janka Kersnika »Zbrane spise« (5. zv.) bo završil dr. Ivan Prijatelj s posebnim (6.) zvezkom o Kersniku samem: »Janko Kersnik. Njega delo in doba« (Ljubljana 1910). Izšel je že prvi sešitek (255 str.): Leta mladosti in učenja. Ta zvezek bo zanimiv tudi za tiste čitatelje, ki jim za Kersnikove spise ni kaj. Dr. Prijatelj je namreč opisal tudi dobo, ki je v njej Kersnik živel, in ta doba je »naša liberalna doba«, doba, ki je prinesla nam Slovincem liberalizem. Imamo sicer o tej dobi že to in ono. Že rajni J. Benkovič je osvetlil nekatere strani, marsikaj je pojasnil dr. Lončar, a še bolj živo podoba dobimo, ako vidimo enega izmed glavnih predstavnikov tiste dobe, kako se vzgaja, s kom občuje, odkod prejema vplive, ako nam je dovoljen vpogled v njegov dnevnik, v njegovo korespondenco, v njegove rodbinske in prijateljske kroge. Dr. Ivan Prijatelj si je dovolil odgrniti pred nami vse te razmere in tako se nam odkriva v tem zvezku dosti verna slika tedanje dobe. Nemški liberalizem se je bil razpasel že v »boljše« rodbine tudi po Slovenskem. Naše meščanske rodbine so čitale edino le židovskoliberalne liste à la »Neue freie Presse«. Le tako je umevno, kako je mogel biti Kersnik že kot sestošolec pravi liberelec, ki mu je sv. Ignacij »španski razjarjeni far« in ki poje, da se bo slovenska lipa kmalu porušila, če ne »ugonobi črva farške morilne moči« (str. 36), ali pa ki piše par let pozneje »ljubljeni mamici« z Dunaja, da opravlja službo

božjo do 11. ure v postelji, potem pa na ulicah, »popa, da nobenega ne potrebuje« (str. 124.), ali: »Koledar je sedaj moja molitvena knjižica. Sedaj je četrt na tri. Župnik najbrž zmerja s prižnice, papa leži doma na divanu, ti čitaš pri oknu in Tonček se bržkone kepa... Pri nas gospoduje mitra in kardinalski plašč zavija vse v temno noč... (str. 161.) ali ki piše očetu, kakšen »velik škandal« se je dogodil, da je namreč član slovanskega dijaškega komiteja vabil s pozivom slovanske dijače, »da se udeležijo cerkvene procesije o Telovem«, on (Kersnik) da je odločno »interpeliral predsednika« in da bo že »pošteno posvetil margarcem« (pri shodu se je zahtevalo, da se tisti »rimljan« izključi) (str. 165.). Poleg tega židovskoliberalnega vpliva, ki se je širil z nemško literaturo in časopisjem v slovenske meščanske kroge, so delovali na mladino vseučiliški profesorji, potem pa nekateri slovenski inteligentje, ki jih je tujina prepojila s svojim duhom. V prvi vrsti teh mož je stal od početka Stritar.

Stritar, mož svetovno naobrazen, fin, obdarjen s francoskim espritom v konverzaciji, je bil kakor nalašč za voditelja slovenske visokošolske mladine. In le ta ga je tudi oboževala. Iz Levčevih pisem, ki jih podaja dr. Prijatelj, se vidi, kako mogočen vpliv je imel ta mož na mlade duhove. Levec piše n. pr. Kersniku, da se je od Stritarja »več naučil nego na univerzi in v vseh bibliotekah« (str. 112). In Stritar je bil čisto prepojen z liberalizmom. Znal je sicer zakrivati svoje

najgloblje misli z elegantnimi frazami o krščanstvu, a zato je tem ložje zvodil mlade duhove v svoje kroge. Ta vpliv se pozna na mladem Levcu, a po Levcu je segal že na srednješolca Kersnika. Poleg vsega tega se je pa začel prav v tej dobi širiti s slovansko vzajemnostjo med Čehi in Slovenci tudi husitski duh (str. 92). Če dodenemo še to, da je bila domača konservativna politika malo srečna in malo nesebična (Tomanu so očitali, da se je prodal; Svetcu, da mu je načelo: »ta je prva«, namreč denar, delo za žep, pr. str. 76 sl.), ni čuda, da si je liberalizem, ki je poleg verskega indiferentizma oznanjal zlasti glasno svobodo in narodnost, pa boj takim prvakom, hitro osvojil za idealne težnje zavzeto mladino. Pomagali so pa tudi nekateri morda dobromisleči, a idejno zmešani duhovniki (n. pr. Bož. Raič, prim. str. 183; Dav. Trstenjak), še več pa slabi duhovniki. Neverjetno se zdi, a Levec trdi, da je tiste zloglasne podlistke v Slov. Narodu »o naslednjih prisilnega celibata« pisal duhovnik (str. 242). Tako je široko zavladal »mladoslovenski« liberalizem. Tudi »nemška stranka je začela koketirati z Mladoslovenci« in »Slov. Narod« je začel širiti misel, »da bi bilo dobro in prav, ko bi svobodomiselnih elementi vseh narodov složno delali proti reakciji« (str. 208). To so tudi skušali, ko so se delale na Dunaju takozvane konfesionalne postavbe. Tedaj je zahteval »Slov. Narod«, naj »se uvede civilni zakon, a odpravijo tudi škofova semenišča, gnezda jezuitizma in in sovraštva do omike« (str. 209). Čisto naravno je bilo, da je moral proti tem liberalnim težnjam nastati odpor. Zelo indiferentno je, kako se je razdor pokazal; ko bi se ne bil, bi to bilo zlo znamenje, da je izgubilo verno slovensko ljudstvo vsako odporno silo. Ker pa je bila v ljudstvu še zdrava

moč, je odpor, ravnar od umnih in za krščanske ideje navdušenih mož, moral dovesti do zmage.

Nekaj o Bleiweisu. — Dr. Jos. Tominšek je dokazal v Bleiweisovem Zborniku, str. L sl., da je Bleiweis prišel v Ljubljano l. 1841., ne šele l. 1843., da pa je to leto postal tajnik Kmetijske družbe. Napako je po njegovem mnenju zakrivil Celestin v uvodu spisa »Svečanost o priliki sedemdesetletnice dr. Janeza Bleiweisa dne 19. novembra 1878. Zagreb, 1879.« Njemu bi bili sledili ostali biografi: Levec, Šulek, Glaser. Toda Celestin je nedolžen, kriv je — Bleiweis sam. Ko je namreč ljubljanska čitalnica njemu na čast ob dvajsetletnici »Novic«, 5. julija 1863, priredila veliko slavi, je izpregovoril Bleiweis med drugim sledeče: »Ko so šle tretje, 'Novice' k porodu, tedaj sem jaz bil še na Dunaju. Naprosila je bila družba g. dr. Orla, odbornika Kmetijske družbe, naj bi delal začetne priprave. Od nekdanj domoljubi mož se je rad udal temu poslu, in nabral je bil mnogo gradiva za prvi začetek. V tem času pridem jaz z Dunaja v Ljubljano za profesorja. Kmetijska družba me izvoli za tajnika, in ker v tajnikov opravke spada po pravilih vredovanje vsega, kar družba v tisku dá na svetlo, izročila mi je tudi vredništvo lista 'Novic'...« Gl. »Naprej«, št. 56., str. 225, 14. julija 1863; isto besedilo (le nekoliko pravopisnih razlik) so prinesle naslednji dan (15. julija) tudi »Novice«, list 28., str. 223. — Vprašaji Tominškovi v citatu iz Šuleka (ibid. str. LI) niso torej kritika Šulekove, ampak Bleiweisove nezanesljivosti. Sploh je Bleiweis v raznih svojih »spominih« o svoji ali drugih ljudi preteklosti jako nezanesljiv, nevede pa tudi vede. A o tem drugod! I. Grafenauer.

Foersterjevo delo »Avtoriteta in svoboda«. — O Foersterjevi knjigi

z navedenim naslovom, ki smo jo že v zadnjem zvezku kratko omenili, se oglašajo sedaj že precej splošno nepovoljne sodbe. Dr. A. Wurm je napisal celo brošuro proti njej (*Autorität und Subjektivismus*, Regensburg 1910). Osnovna hiba vse Foersterjeve metode, pravi A. Wurm, je subjektivizem. S subjektivizmom pa ni mogoče premagati modernega individualizma, saj je subjektivizem tudi sam le individualizem. Če spravimo Foersterjevo bogato nakičeno in z duhovitimi aforizmi pretkano modrovanje v preprosti silogizem, bi bil silogizem le ta: »Nam je potrebna avtoriteta, avtoritativna interpretacija Kristusove osebnosti. A Cerkev pravi, da jo ima. Torej sprejmemo cerkveno avtoriteto!« Vsak pa vidi takoj, da je tako dokazovanje pogrešeno. Cerkevna avtoriteta se mora legitimirati, da je tudi zares vere dostojna. O tem pa pri Foersterju ni ničesar. Foersterja je dokaz resnice »notranje doživetje«, in to je pač pre-subjektivistična, modernistična misel. Mogoče je, pravi Wurm, da ta ali oni pod vplivom notranjega nezadovoljstva in življenjskih izkušenj pride do resnične izvestnosti, da je le v Kristusu in v Cerkvi rešitev, a splošno veljavna apologija krščanstva in Cerkve se tako ne da osnovati, razen če se splošno dokaže, da le krščanstvo in in Cerkev moreta dejansko zares zadovoljiti človekove srčne potrebe. S tem dokazovanjem pa je že zvezan dokaz o zgodovinskem dejstvu krščanstva in Cerkve. Brez umstvenega raziskovanja torej prava apologetika ni mogoča. Seveda se more um motiti. Zato moramo biti vedno pripravljeni, da ta ali oni zabloudi in morda tudi odpade. To je največ odvisno od tega, kako je kdo v notranjščini zrasel z

vero in njenimi dobrinami ter s Cerkvijo. So, ki je njih verska izvestnost tako mirna, jasna in močna, da je nobeno »znanstvo« ne more omajati, celo ne »pridobitve« lastnega raziskovanja. Drugi pa se iz različnih vzrokov počasi vdajo dvomom, v njih duši nastane kriza, ki jih morda z leti zvodi iz Cerkve. Foerster meni, da je mnogo zla odtod, ker daje Cerkev premalo svobode, češ to mnogim izobraženim katoličanom zagreni versko življenje ter jih počasi odtuji Cerkvi. Dr. Wurm se ta razlaga ne zdi prava. Ne več svobode, temveč več verskega življenja. »Take katoličane,« pravi po pravici Wurm, »je treba najprej privedi nazaj k ognjišču katoliškega življenja. Pridobiti morajo najprej to, kar je pravemu katoličanu neizogibno. Zgraditi morajo najprej z mirno energijo božje kraljestvo v svojih dušah, upodobiti morajo v sebi bolj in bolj Kristusa, dobiti morajo do sveta in svetnih reči neko gotovo distanco, ohraniti si morajo notranjo svobodo in božji mir v svojih srcih, biti morajo dobri, mili in pomagljivi do drugih, a strogi sami do sebe, biti morajo v notranjščini zrasli s Cerkvijo, črpati morajo iz nje blagovesti, daritve, zakramentov, praznikov milost in moč za veliko delo resničnega nasledovanja Kristusovega, biti morajo vedno pripravljeni ukloniti se brez obotavljanja, z notranjo resnobo in s spoštovanjem odločilnim izrekom Cerkve, zreti za vsemi človeškimi pritikami nevesto Kristusovo. O teh zahtevah med katoličani ne more biti nobenega razgovarjanja.« Gotovo pa je tudi, da bi spisi, ki bi bili pisani po teh načelih, »neskončno bolj razsvetlili omahujoča in tuja srca, kakor vsi s še tako dobrim namenom pisani reformni spisi.«

Bratje Slovenci!

Vi ste majhen narod kakor mi, Hrvatje; toda sloga in vzajemna pomoč več premore kakor največji narod, kjer se posamezniki ne podpirajo mej seboj.

Bratje Slovenci! Vi ste nam Hrvatom — in posebno nam katoliškim Hrvatom — dali krasnih misli zedinjenja in vzajemne pomoči; Vi ste oni, ki nam edini od srca želite napredek; Vi ste nam edini pravi pomočniki. Na Vas torej zaupamo, na Vas stavimo naše nade. Vi ste nam pravi bratje, ker je pri Vas resnična ljubezen za naš hrvatski narod. Da bo pa ta ljubezen še večja, je potrebno, da se medsebojno spoznavamo, da se medsebojno podpiramo. Za to je treba za oboje, da poznamo hrvatsko in slovensko književnost, potreba da kupujemo in širimo hrvaške in slovenske knjige. Če bomo poznali obojno književnost, nam bo mogoče tem lepše napredovati. Ne sme nas deliti ne kulturno ne politično reka Sotla.

Bratje Slovenci! Podpirajte torej našo hrvaško književnost! Kupujte jo in širite mej ljudstvo, da se tudi ono navduši za slogo Slovencev in Hrvatov! Podpirajte posebno našo hrvaško katoliško književnost, proti kateri se tudi pri nas liberalizem bori. Pomagajte, kupujte in širite knjige, ki jih izdaja najstarejše hrvaško književno društvo „Zbor duhovne mladeži zagrebačke“. Knjige, ki jih izdaja so pripravne za ljudstvo, za delavstvo, za dijaštvo in inteligenco. Torej dosti prilike, da se po njih seznanijo vsi sloji za hrvaško književnost.

Bratje Slovenci! Upamo, da bo ta glas po poznavanju književnosti našel pri Vas plodonosna tla. Nam je, kakor rečeno, posebno potreba, da se spoznamo, a ko se spoznamo, bomo veliko močnejši v skupnem boju. Zato povdarjamo, da bi ne smelo biti ni enega Hrvata, ki bi ne imel vsaj ene slovenske knjige, kakor bi ne smelo biti niti enega Slovenca, ki bi ne imel vsaj ene hrvaške knjige.

Torej naprej za vzajemno književno spoznavanje, naprej za katoliški tisk!

PÓPIS KNJIGA KNJIŽEVNOG DRUŠTVA
„ZBORA DUHOVNE MLADEŽI ZAGREBAČKE“
ZAGREB (HRVATSKA).

Danas muče čitav svijet kojekakova zagonetna pitanja. Muče naučnjaka, radnika, muče već i samog našeg seljaka. Danas se pita naučnjak, radnik, seljak: Otkuda ovaj svijet, koja mu je svrha, otkuda čovjek, možda se doista razvio od majmuna, kako to uči Darwin? — Čovjek dolazi na misao, da je kršćanstvo, katolištvo u opreci sa znanošću, — čovjek ne zna, kako da svede u sklad ljudsko djelovanje sa slučajem, providnošću Božjom. — Pita se napokon: Što je uistinu sloboda čovjeka? Ako opstoji providnost, to nema slobode! Što je sa životom onkraj groba, da li uopće ima kakova života poslije smrti? Da li postoji onaj strašni pakao, pa ono blaženo nebo za dobre duše? — Što je onda uopće čovjek na ovom svijetu?

Na sva ta pitanja evo odgovora u krasnoj knjizi:

Što je čovjek?

Napisao Konstantin Hasert. (Str. 255. 8°. 1907.).

Knjiga je ta napisana u prvom redu za inteligenciju, ali će moći dobro doći i svakom našem radniku i seljaku koji je nešto više čitao. Ona će mnogome otvoriti oči, povratiti ga na pravu stazu s krive, na koju je možda došao čitanjem neispravnih kojekakvih tvrdnja. Dosta je pregledati samo predmete, o kojima se raspravlja, pa se odmah vidi, da ta knjiga govori o svim pitanjima, što doista muče danas čovjeka. Pisac naš rješava ova već po svojoj naravi danas najaktualnija pitanja vrlo oštroumno, lako razumljivim načinom upotrebljavajući vrlo praktične primjere tako, da će čitač ostaviti opu knjigu s veseljem, kad mu se čitanjem riješe mnoge ove svjetske poteškoće.

Cijena je knjizi prema veličini upravo neznatna — 80 fil.

Krasno vezana sa zlatorezom K 1'80.

Hoćeš li imati pri ruci oružje, da odbiješ svaku navalu svoga neprijatelja, hoćeš li da odbiješ navale protivnika katoličke vjere, to treba da imaš priručnu knjigu pod naslovom „Bombe i granate“. Neprijatelji navaljuju na crkvu katoličku bombama i granatama, da je unište. — Ali glè — odbijaju se bombe i granate od tvrde pećine i obaraju same navalnike na katoličku Crkvu! Oni se ponizuju, oni postaju članovi crkve katoličke! Vide, da je katolička Crkva jedino prava; vide, kako su sve navale njihove, svi njihovi prigovori bili upravo prazne riječi, koje ne moguše oboriti istine u Crkvi katoličkoj.

Hoćeš li dakle vidjeti, čuti ove navale, hoćeš li se naučiti, kako da zgodno odgovoriš svim napadačima svoje Crkve, to uzmi i čitaj

Bombe i granate.

Apologetički razgovori. Napisao Wehner. (Str. 156. 1909.).

Cijena 50 fil. Krasno vezano sa zlatorezom K 1'40.

Djelo ovo mora da je u ruci svakoga katolika Hrvata! To traži naše vrijeme!

4.000 (četiri tisuće)

u dva mjeseca rasprodano je od knjižice pod naslovom „Ima li Boga?“ Priredismo zato drugo izdanje.

Ta ne čujete li već danas u mnogim mjestima, gdje više seljak, radnik; dak, gospodin: **Nema Boga!** — Strašno! A što će istom biti za par godina? Hoćemo li dati, da se ovakovo bezvjerje još dalje širi? Hoćemo li mirno stojati? Ne! Kupujmo, širimo u narod, pa makar badava knjižicu

„Ima li Boga?“

(Str. 32. 16°. 1909. II. izdanje.) Cijena samo 6 fil.

Tko naruči deset komada, dobiva dva badava.

Čujte, što piše o ovoj knjižici „Katolički List“ (br. 1. str. 10. God. 1909.):

„Brošura je malena, ali sadržajem svojim važna. Neoborivim dokazima iz zvjezdanoga svoda, iz gibanja svijeta, iz vaskolike prirode dokazuje se bivstvovanje Boga; a da zatvori usta onima, koji dan na dan trabunjaju, kako se prava znanost protivi Bogu, prikazuje ova brošura, kako su naučnjaci svjetskoga glasa u sreću svoje nosili vjeru u jednoga, vječnoga i nepromjenljivoga Boga. Ova će brošura svakomu dobro doći, osobito onima, koji su u sebi uništili pravu vjeru. Ona će usprkos „uvjerenju“, da nema Boga, u njima pokrenuti pitanje: „A što onda, ako opstoji?“; ona će ih siliti, da nadu valjani odgovor na to pitanje.“

Bez ove brošurice ne bi smio biti nijedan hrvatski katolički dak!

Gdje je duša? Tko je još vidio dušu? Može li još danas vjerovati napredan čovjek u takove gluposti? Mozak je duša!

Tako čujete već danas govoriti. Jao takovu čovjeku! U njega je nema više straha Božjega! Takav se čovjek boji još jedino teške tamnice — ali što je napokon i to?

Hoćemo li dati da se zlo i dalje širi? Ne! Širimo zato knjižicu

„Mozak — ili duša?“

(Str. 31. 16°. 1909.) Cijena je samo 6 filira.

Tko naruči deset komada, dobije dva badava.

U brošuri se u prvom dijelu pobijaju protivnički „dokazi“ protiv duše, a u drugom se dijelu navode direktni dokazi za njezino bivstvovanje.

Daci, radnici, svećenici, učitelji i drugi — na posao dakle!

Malo je knjiga na hrvatskom jeziku, koje bi podavale zgodno štivo našoj inteligenciji. Malo je knjiga, što se tiču posebice bogoslovske znanosti. Jedna između tih rijetkih jest

„Jedinstvo roda ljudskoga.“

(Str. 38. 8°. 1897.) Cijena 40 filira.

Učeni pokojni već pisac dr. Juraj Dočkal obradio je ovdje vrlo zanimljivi tema, koji će svakako interesirati osobito naše svećenstvo i daštvo!

Manjak bogoslovske knjige ispunjava i učena, stručna knjiga sveučilišnog profesora dra. Jos. Volovića:

„Introdukcija u svete knjige staroga zavjeta“.

(Str. 300. 8°. 1903.) Cijena K 3.—. — Za darstvo K 2.—.

Preporučamo ovu knjigu svim hrvatskim bogoslovima, da je nabave za svoj studij. Jezik je ove knjige upravo osebujan. Pravilnost je riječi upravo uzorna.

Priručna je knjiga na našim bogoslovskim učilištima svakako

„Hebrejska slovnica“.

Napisao dr. Juraj Dočka l. (Str. 150. 8°. 1893.) Cijena K 1'60.

Preporučamo i ovu knjigu svim našim bogoslovima, gdje će naći osobito lijep pregled sprege nepravilnih glagola.

Zgodna je još i danas za sve katehete — a to su gotovo svi svećenici — priručna knjiga

„Kateheze“.

Napisao Aug. Gruber. (Str. 96. 8°. I. dio II. izd.) Cijena 60 filira.

Danas se tužimo, da nam naš hrvatski narod propada. Gledamo svojim očima, kako nestaje naših ljudi, a kako se doseljuju tuđinci. Gledamo u obiteljima razdor, svade. Čujemo najstrašnije psovke proti svemu, što je nama kršćanima najsvetije. Često smo osvjedočeni vlastitim iskustvom, kako naš narod nema pravog značaja, nema volje za viši rad — osobito duševni. Nema čestoput u našem narodu ljubavi niti prema vlastitom životu i najpotrebitijem radu za svakidašnji život. Čudimo se, odakle u narodu najstrašnija zla: ubojstva, krađe, paleži i t. d. Bolno gledamo, kako u našem narodu dosad tako dobrom nestaje svakog poštenja, stida. Zavladao je nesram od oca, majke sve do kćerke, sina.

Tužnim okom gledamo u budućnost svoga naroda . . .

I ako to sve vidimo, čujemo, ne ispitujemo ipak uzroke ovome zlu, šta više — možda smo i sami tome krivci.

Ta što je veći neprijatelj čovječanstva, što je glavni uzrok sviju zala — nego baš **pijanstvo?**

Da se tome zlu doskoči ili bar da se doskoči uzrocima pijanstva — dolazi u pomoć valjana knjiga — a takova je

Najveći neprijatelj čovječanstva — alkohol.

Napisao Mirko Čunko. (Str. 32. II. izd. 1909.) Cijena samo 8 filira.

Tko naruči deset komada, dobije dva badava.

Prvo je izdanje ove knjižice (5.000 komada) upravo na jagmu rasprodano, zato je pisac priredio drugo povećano izdanje. Knjižica je pisana čisto pučki, zato je zgodna osobito za naše seljaštvo.

Seljaci, radnici, obrtnici, kupujte zato ovu knjižicu! Ne ćete požaliti za onih par filira!

Prijatelji hrvatskog naroda, a osobito vi svećenici, kupujte pa dijelite narodu! Neprijatelj naš osobito danas obilazi — a mi? Hoćemo li mirno čekati?

Budućnost naša ovisi o tome, kako ćemo usaditi u našu mladež vjerski, čudoredni život. Svi hoćemo da nam je mladež što bolja, no zato moramo upotrijebiti i sredstva za to.

Jedno je tako sredstvo molitvena knjiga

„Isus prijatelj malenih“.

(1909. Str. 384. XXIII. izdanje). Cijena tvrdi vezano **50 filira**. — Tvrdi vez sa zlatorezom **80 filira**. — Kožnati vez sa zlatorezom **K 2** —. — Fini kožnati vez sa zlatorezom **K 3** —.

Kako je ovaj molitvenik objavljen i kod naše mladeži i kod našeg naroda, svjedoči najbolje to, što smo ga lanjske godine štampali po **dvadeset i treći puta**, kao dosad nijedna knjiga u Hrvatskoj. Broj je pak istisaka takov, da se samo svi čude —

155.500 komada.

U toliko se komada nije štampala do danas nijedna knjiga u hrvatskom jeziku — a ne znamo, hoće li se uopće skoro — osim ovaj naš molitvenik, a to će biti opet za malo vremena — za tri godine.

Novo je ovo izdanje bolje od prijašnjih time, što smo dodali mnogo pjesama i nekoliko molitava. Da se pak mogu s njime poslužiti i daci pučkih škola po primorskim krajevima štampali smo i staroslovensku podvorbu sa „Slavom“ i „Vjeruju“.

Da se što više može raširiti u sve krajeve među starije i mlade, štampani su molitvenici u kožnatom vezu na najfinijem bijelom papiru.

Djevojke, ne kupujte zato kojekakove molitvenike, nego tražite jedino ovaj u kožnatom vezu!

Svećenici, učitelji, roditelji, naručujte jedino za našu mladež ovaj krasni molitvenik! Njime ćete se moći i vi poslužiti u crkvi.

Molitvenik je ovaj posebice štampan za muške, a posebice za ženske. Neka se zato kod naručivanja označi, da li je potrebno za muške ili ženske.

Muka našega Spasitelja jest naša nada, naša utjeha. U promatranju muke Isusove dobivamo okrepu za naš život, za naš rad. Gledajući Spasitelja u svim njegovim patnjama podnosimo i mi strpljivo patnje našega života. A tko od nas nije bez patnja na ovoj suznoj dolini? — Preporučamo zato — svemu našem narodu — osobito puku — molitvenik

„Sveti križni put“.

Str. 205. V. izdanje 1902. Tvrdi vezano u platno **60 filira**. Sa zlatorezom **K 1** —.

Molitvenik je ovaj pun najkrasnijih molitava; u njem se nalazi pobožnost sv. križnog puta. Ima bezbroj pjesama, što se pjevaju u svako vrijeme po svim našim crkvama.

Ne bi smjelo biti oca, majke, sina, kćeri bez male knjižice, koja nam daje sve blago duševno, knjižice, koja mora da nam je u ruci svakim danom osobito u sveto korizmeno vrijeme — knjižice pod naslovom

„Sveti križni put“.

Malu izdanje za puk. Str. 56. 1907. — Cijena **10 filira**.

Hoćemo li biti pravi katolici, hoćemo li da imademo uspjeha u našem svakidašnjem radu, to moramo doista živjeti s Crkvom katoličkom. Treba da idemo k službi Božjoj, treba da razumijemo obrede u crkvi, treba da pozorno slušamo propovijedi i druge poduke.

Nažalost mnogima nije moguće, da prisustvuju k službi Božjoj — bilo poradi bolesti, ili poradi drugih važnih razloga, i ako bi vruće željeli ići u crkvu. Mnogi bi željeli znati, zašto se u crkvi radi ovo i ono, a nema ih tko poučiti.

Evo svima tima krasna, jeftina knjiga za sve prilike života

„Život katoličke Crkve“.

(IV. izd. Str. 597. 1904.) — Tvrdo vezano stoji K 1—. Sa zlatorezom K 2—.

Ova knjiga treba da je u kući svake prave kršćanske katoličke obitelji. U njoj će naći staro i mlado, bolesno i zdravo duševne hrane, duševne utjehe. Žrtvujte zato bar jednu krunu!

Danas rado čitaju knjige — majke i djevojke. Teško je naći kod nas zgodne knjige. Ali glè — u najbolji čas dođe knjiga

„Sveta Elizabeta“.

Preveo dr. V. Čebušnik. — Str. 405. 1907. Tvrdo vezana stoji samo K 1—.

Ova knjiga treba da je roman kršćanske djevojke, kršćanske majke. U toj se knjizi podaju najkrasniji primjeri kršćanske požrtvovnosti, kršćanskog života. Uvjereni smo, da ne će pustiti iz ruke knjigu, tko je jednom počne čitati.

Po nedjeljama i blagdanima čujemo s propovijedaonice ili od oltara poslanice (čitanja) te evanđelja. Željeli bi i sami često čitati ovu uzvišenu nauku Hrista i apostola, ali nemamo knjige. Knjiga se uzalud na sve strane traži, traži je često i sam svećenik, a ne zna, gdje bi je kupio.

Evo je u nas pod naslovom

„Čitanja i evanđelja“

za sve nedjelje i praznike Gospodnje i za neke dane svetačke.

Preveo dr. Fr. Iveković. Str. 201. 1903. III. izdanje. Cijena tvrdo vezanoj u platno K 1⁶⁰. Vezanoj u platno sa zlatorezom K 2—.

Preporučamo ovu knjigu svoj vele časnoj gospodi župnicima, da je naruče za župne crkve i kapelice. Knjigu je priredio najvrsniji naš poznavatelj hrvatskog jezika dr. Iveković. Prema tome nije jezik nipošto dijalektički, nego takov, da se njime može poslužiti svaki nesamo po užoj Hrvatskoj nego i po Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Istri, te južnoj Ugarskoj — uopće svagdje, gdje se govori hrvatskim jezikom.

Na polju hrvatske književnosti za duhovni život moramo priznati, da dosta oskudijevamo. Ovu oskudicu opažaju sve duhovne zadruge, kao i pojedinci. Nemamo osobito zgodnih priručnih knjiga za svakodanjanje razmatranja.

Toj potrebi evo udovoljavaju i dvije velike sveske pod naslovom

„Razmatranja“

za svaki dan preko crkvene godine.

Napisao Hammerstein D. I. (1898. I. sv. Str. 678., II. sv. Str. 551. 8°.) Cijena broširanim I. i II. sv. **K 7'60.** Vezano u polukožu **K 9'40.**

Preporučamo ova razmatranja za sve dane osobito svoj vele časnoj gosp. svećenicima, svim bogoslovskim zavodima te svim drugim duhovnim zadrugama. Priređivači su knjige kao i sam pisac imali osobito na umu početnike u duhovnom životu, zato je dodana praktična uputa uopće za sva razmatranja kao i za svako pojedino razmatranje.

Pošto su ova razmatranja nešto opširnije pisana, prekrasno će se njima moći poslužiti svaki svećenik kod nedjeljnih propovijedi. Ta će razmatranja biti prava slatkoća puku iz ustiju propovjednika.

Umjesto dobre zabavne knjige čita se kod nas Hrvata sve i sva — strano — pa i najgore. Malo je nasuprot kod nas knjiga, koje možemo s mirnom savješću predati u ruke čitaču. Malo ih je osobito takovih, koje bi podizale čuvstvo umjetnosti i čuvstvo plemenštine srea.

Među malenim brojem lijepe naše zabavne knjige jest

„Marijino dijete“.

Roman. Napisao Seeburg. Str. 390. 8°. 1908. — Cijena **K 3'—**, elegantno vezana **K 3'60.**

Valja priznati, da mi Hrvati dosad niti nemamo pravog izvornog katoličkog romana. Takav treba da istom nastane. Kako se pak piše takav roman, pokazuje nam naš pisac Seeburg u svom „Marijinom djetetu“. Katolički je umjetnik krasno ovdje riješio svoju zadaću: vraća čovjeku njegovo dostojanstvo, postavlja ga na njegovo pravo mjesto, s kojeg ga hoće skinuti i naši „moderni“ — te kao tip abnormalnosti odvući u neprozračnu atmosferu. — Glavna junakinja — čelična Josipa („Marijino dijete“) nije plod piščeve mašte. To je skroz realna osoba sadašnjosti, koja u prerasličnim životnim zgodama dolazi u sukob s realnim, da modernim upravo svijetom, gdje djelatnost svoje slobodne volje razvija tako, da je upravo divota. — Silnu pak zanimivost u čitaču pobuđuje pisac time, što može upoznati svaki lako u onom šarenilu okoliša i brojnih osoba manje više sliku svoju i svojih znanaca.

Ovim prijevodom dobiva zato katolička javnost u najljepšem ruhu najkrasnije djelo, zato će poseći svaki za tom knjigom, tko je željan zabavna štiva.

Među glavnim zadaćama našega književnoga društva „Zbora“ bila je već u početku jedna, da se našoj mladeži dade dobro štivo — lijepa zabavna knjiga. Da, dobra je knjiga onaj ključ, koji otvara srce djeteta svakoj plemenštine. Dobra je knjiga ono sredstvo, da čovjek — nekoć mlad — leže mirne savjesti na posljednju postelju — mirno umire.

Hoćete li roditelji, učitelji, svećenici i drugi prijatelji mladeži gledati našu mladež u svemu dobru, hoćete li joj učiniti najveće veselje, što ga može zaželjati mladenacko sree, to podajte našoj mladeži valjanu knjigu! Evo je:

1. Sabrane pripovijesti i pjesme za mladež.

Napisala Marija Tomšić-Im. Str. 207, 8°. 1909. Cijena tvrdo vezanoj **K 1'—**.

Ovo je uzor-zbirka najkrasnijih sitnih pjesama i pripovijesti. Knjiga je dosad čula samo hvale. Ta to je knjiga, kakove mi dosad ne imadismo, da dademo našoj miloj mladeži.

2. Genoveva.

Prekrasna pripovijest za matere i djecu sa slikama. (X. izdanje. Str. 104. 8°. 1909.) Cijena tvrdo vezanoj 50 filira.

3. Osveta je moja, ja ću je vratiti.

Pripovijest za mladež i puk sa slikom. (V. izd. 1909. Str. 111. 8°.) Cijena tvrdo vezanoj 50 filira.

4. Dobri Radojica i zločesti Ivica.

Pripovijest za mladež sa slikom. (III. izd. Str. 134. 8°. 1898.) Cijena tvrdo vezanoj 60 filira.

5. Pustinjačka spilja.

Pripovijest za puk i mladež sa slikom. (IV. izd. Str. 150. 16°. 1909.) Cijena tvrdo vezanoj 40 filira.

6. Ružica Garička i Drveni križ.

Dvije pripovijesti za puk i mladež s dvjema slikama. (IV. izd. Str. 204. 16°. 1909.) Cijena tvrdo vezanoj 50 filira.

7. Eustahije.

Pripovijest za puk i mladež sa slikama. (II. izd. Str. 124. 8°. 1906.) Cijena tvrdo vezanoj 60 filira.

8. Savijaj drvo, dok je mlado!

Pripovijest za roditelje i mladež s mnogo slika. (II. izd. Str. 170. 8°. 1902.) Cijena tvrdo vezanoj 70 filira.

Hrvatski narode, a osobito ti seljače, radniče i obrtniče, evo i tebi krasno štivo! Čitaj ga marljivo!

Dokora će izaći ispod tiska troškom istog književnog društva „Zbora“ sljedeće knjige:

1. Sveto Pismo starog i novog Zavjeta.

Preveo dr. Valentin Čebušnik. I. sveska.

Kod nas se tako dugo iščekivalo i tražilo sv. Pismo. Evo ga! Ne smije biti ni jedne kršćanske kuće, koja ne bi imala ovu knjigu — samu riječ Božju.

2. Katolički Đak.

Vjerski putokaz kroz srednje i više škole. Priredio Grgur Galović.

Katolički đace! Ne možeš se zvati đakom, katolikom, ako ne budeš imao ovu praktičnu molitvenu knjižicu. U njoj se govori o svim prigodama đakova života. Tu je kratka apologetika vjerskih istina kao i najpotrebitije kratke molitve.

3. Pogledi u svećenički i bogoslovski život.

Aforizmi. Napisao dr. Fraňjo Novak.

Takove knjige još dosad ne poznaje hrvatski jezik. Pisana je isključivo za svećenike i bogoslove.

Sve narudžbe neka se šalju na „Zbor“. — Trgovci i knjižare dobivaju 20% popusta u novcu, a svi drugi 10% rabat u knjigama. Za narudžbe preko 10 K plaća „Zbor“ sam poštarinu.

